

**KUTSEÕPPEASUTUSTE VÕRGU
KORRALDAMINE LÄHTUVALT
REGIONAALSEST
SPETSIALISEERUMISEST**

LÕPPRAPORT

Tellija: EV Riigikantselei

Täitja: SA Poliitikauuringute Keskus PRAXIS

Tallinn 2003

Töö koostamises osalesid: Tiina Annus, Jussi S. Jauhiainen, Katrin Jõgi, Jaak Kliimask, Liis Kraut, Mihkel Laan, Rivo Noorkõiv, Garri Raagmaa, Aloysius Ferdinand Maria (Loek) Nieuwenhuis.

Käesoleva töö läbiviimist rahastas Eesti Vabariigi Riigikantselei.

Töö viidi läbi ajavahemikul sügis-talv 2003.

Töö teostajad tänavad kõiki, kes olid lahkesti nõus jagama oma väärtuslikku teavet ja osalesid aktiivselt töö koostamise käigus läbiviidud aruteludel:

Andres Pung	Haridus- ja Teadusministeerium
Eda Anton	Tartu Kutsehariduskeskus
Erkki Piisang	Tallinna Teeninduskool
Hanno Isok	Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus
Janno Järve	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
Katrin Kerem	Kutsekvalifikatsiooni Sihtasutus
Kristjan Paas	Riigikontroll
Külli All	Haridus- ja Teadusministeerium
Mati Ilisson	Tööturuamet
Meelis Aunap	Haridus- ja Teadusministeerium
Olev Saluveer	Eesti Kutseõppe Edendamise Ühing
Raivo Niidas	HTM Koolivõrgu Büroo
Raul Tohv	Võru Maavalitsus
Riho Raave	Haridus- ja Teadusministeerium
Teet Tiko	HTM Koolivõrgu Büroo
Thor-Sten Vertmann	Haridus- ja Teadusministeerium
Tiia Randma	Eesti Kaubandus-Tööstuskoda
Tõnis Arvisto	Sihtasutus Eesti Kutsehariduse Reform

SISUKORD

SISUKORD	3
MÕISTED JA LÜHENDID.....	5
1. SISSEJUHATUS	7
1.1. Töö teostamise taust.....	7
1.2. Töö eesmärk ja ülesanded	9
2. KUTSEÕPPEASUTUSTE VÕRKU REGULEERIVAD OLULISEMAD	
RIIKLIKUD DOKUMENDID	12
2.1. Hariduspoliitilised dokumendid.....	12
2.1.1. Seadusandlik raamistik	12
2.1.2. Hariduspoliitiline raamistik	18
2.2. Regionaalpoliitilised dokumendid	22
2.3. Riiklik arengukava ja Euroopa Liidu tugifondide rakendamine.....	23
3. KUTSEÕPPEASUTUSTE VÕRGU OLUKORRA ANALÜÜS.....	26
3.1. Kutseõppeasutuste võrgu regionaalne iseloomustus.....	26
3.1.1. Õppijad formaalharidussüsteemis.....	26
3.1.2. Kutseõppeasutuste arv ja paiknemine	27
3.1.3. Valikud haridusteel ja edukus tööturul	30
3.1.4. Õppimisvõimalused era-, munitsipaal- ja riigikutseõppeasutustes	34
3.1.5. Õppekavade kavandamine/arendamine	35
3.1.6. Piirkondlikud jätkuõppe võimalused	38
3.1.7. Kutsealane eelkoolitus	39
3.1.8. Täiskasvanute koolitus.....	40
3.1.9. Muutuste hindamine kutseõppeasutuste poolt	42
3.2. Hariduspoliitiliste otsuste hindamine.....	44
3.2.1. Hariduspoliitilise otsustuse tsükkel	44
3.2.2. Kutsehariduse tulemuslikkuse hindamine	49
4. VÄLJAKUTSED KUTSEÕPPEASUTUSTE VÕRGU ARENGULE	77
4.1. Rahvastikuarengu põhitrendid ja nende mõju kutseõppeasutuste õppurite arvule	
77	
4.1.1. Metoodilised kommentaarid	77
4.1.2. Üldised suundumused kutseõppeasutuste kontingendis	78
4.1.3. Rahvastikumuutuste ruumilised põhitrendid	80
4.1.4. Pendelrände väljavaated	81
4.1.5. Õppimiskoha valik sõltuvalt asukohast	83
4.1.6. Võimalik tööjõuvajadus ametigruppide lõikes järgneva 10 aasta jooksul...86	
4.2. Tööturu olukord ja selle regionaalsed arengusuundumused lähiaastateks	88
4.2.1. Regionaalmajanduslikud protsessid ja võimalik spetsialiseerumine	88
4.2.2. Globaliseerumine ja Euroopa Liidu mõju Eesti regionaalsele arengule	90
4.2.3. Hõivestruktuuri muutus ja selle mõju regionaalsele arengule	93
4.2.4. Eesti töötleva tööstuse regionaalne analüüs.....	94
4.2.5. Eesti tööstustoodangu regionaalne jaotus	96
4.2.6. Nihked majanduse regionaalses paigutuses ja selle põhjused	97
4.3. Suurregioonide ja maakondade spetsialiseerumise iseloomustus.....	98
4.3.1. Tallinn-Harju (statistikas Põhja-Eesti).....	99
4.3.2. Põhja-Eesti (statistikas Kesk-Eesti)	99
4.3.3. Lääne-Eesti	101
4.3.4. Ida-Virumaa (Kirde-Eesti).....	103
4.3.5. Lõuna-Eesti	103

5.	KUTSEÕPPEASUTUSTE PAIKNEMINE REGIOONIDES LÄHTUVALT MAJANDUSE SPETSIALSIAEERUMISEST - VISIOON	108
5.1.	Kutseõppeasutuste paiknemise üldprintsübid.....	108
5.1.1.	Tallinna kutsehariduspiirkond.....	110
5.1.2.	Tartu kutsehariduspiirkond	112
6.	KUTSEÕPPEASUTUSTE TOIMIMISE MUDELID JA REGIONAALSE PAIKNEMISE VALIKUD	113
6.1.	Kutseõppeasutuste võrgu mudelid	113
6.2.	Kutseõppeasutuste võrgu regionaalsed alternatiivid.....	115
6.3.	Kutseõppeasutuste võrgu võimalikud lahendusteed	117
7.	KOKKUVÕTE.....	121
	KASUTATUD MATERJALID	123

MÕISTED JA LÜHENDID

Formaalharidus - avab täiskasvanutele eksterniõppe kaudu juurdepääsu tasemeharidusele alates algharidusest ja lõpetades kõrgharidusega (sh. magistri- ja doktoriõpe); õppekava peab heaks kiitma HTM ja lõpetajad saavad tunnustatud lõputunnistuse või diplomi.

Kutseharidus – teatud erialal töötamiseks, teatud kutse saamiseks, teatud ametikohale kandideerimiseks või selle säilitamiseks vajalike teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ja käitumisnormide süsteem, mille omandamine ja täiendamine loob eeldused tulemusrikkaks professionaalseks tegevuseks.

Kutseõppeasutus – haridusasutus, mille ülesanne on luua õppijale võimalused kutse-, eri- ja ametialaseks õppeks, eluks ja tööks vajalike teadmiste, oskuste ja eetiliste tõekspidamiste omandamiseks.

Kutseõppeasutuste võrk – kutseõppeasutuste paiknemine süsteemse tervikuna, mis tagab ühiskonna vajadustest lähtuva koolituse kättesaadavuse, koolituse kvaliteedi, kutsehariduses osaleja motiveerimise ning piisavalt paindlikult tema huvidele ja võimetele vastavuse.

Kutseõppekeskus – kutseõppeasutus või kutseõppeasutuste ühendus kui õppe- ja arenduskeskus, kus toimub esmakoolitus kutsekeskhariduse tasemel nii põhi kui keskhariduse järgselt ja/või kutsekõrghariduse¹ õppekavade alusel, täiskasvanute koolitus, erivajadustega inimeste koolitus, kutsenõustamine, teiste samas valdkonnas töötavate kutseõppeasutuste õpetajate ja õpilaste koolitamine ning nendele õppebaasi kasutamise tagamine, teiste õppeasutuste õppekavaarenduse juhendamine, piirkonna väike-ettevõtjate nõustamine, õppekava arendus ning regiooni tööturu analüüs.

Kutsehariduspiirkond – hariduspoliitilistel või analüütilistel eesmärkidel sisemise seotuse või sarnaste tunnuste alusel defineeritud terviklik riigi territooriumi osa.

Spetsialiseeritud kutseõppeasutus - iseseisev kutseõppeasutus, kus koolitus toimub ühes (või kahes) kindlas kutseala valdkonnas.

Täiend- ja ümberõpe - õpe tööjõu oskuste täiustamiseks, tööturuõpe töötutele, õpe erivajadustega rühmadele (erivajadustega inimesed, pikaajalisel sünnituspuhkusel viibivad naised) ning isiklikul algatusel põhinev õpe. Õppekavad töötatakse tavaliselt välja ja neid arendavad koolitajad. Õppekava eduka läbimise järel võidakse väljastada ka vastav tunnistus, kuid formaalharidussüsteemis seda veel ei tunnustata.²

EK Euroopa Komisjon

¹ alates 2003. aastast rakenduskõrgharidusõpe, lähemalt vaata ptk 2.1.1 lk 11.

² Annus Tiina/Dodd Martin, Capacity of IVET and VET to support National Employment Policy Objectives, töödokumendi projekt, Tallinn, märts 2002

EL	Euroopa Liit
EPMÜ	Eesti Põllumajandusülikool
ESF	Euroopa Sotsiaalfond
ETI	Eesti Tulevikuuringute Instituut
ETU	Eesti Tööjõu-uuring
HTM	Haridus- ja Teadusministeerium (alates 01.01.2003.a.)
ISCED	Rahvusvaheline ühtne hariduse liigitus
JAP	Tööhõive Ühishinnang (Joint Assessment PaperKutsekoda
KÕK	Kutseõppekeskus
NUTS	Nomenclature of Units for Territorial Statistics (Euroopa Liidu territooriumi jaotuse hierarhiline piirkondade statistiline klassifikaator)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
SM	Sotsiaalministeerium
Tegevuskava	Tegevuskava kutseharidussüsteemi arendamiseks Eestis aastatel 2001-2004
TTÜ	Tallinna Tehnikaülikool

1. SISSEJUHATUS

1.1. Töö teostamise taust

Kutseharidus oli, on ja jääb nn kuumaks teemaks hariduselus. Tegemist pole mitte üksnes Eesti fenomeniga – kutsehariduse koha üle haridussüsteemis tervikuna vaieldakse paljudes riikides (vt. lisa 1 Loek F.M. Nieuwenhuis). Eestis on aruteludes domineerinud pikka aega hariduspoliitiliste huvigruppide omavaheline kauplemine, mille eesmärk on pigem parima positsiooni kättevõtlemine haridusmaastikul, kui haridussüsteemi terviklik ja süsteemne ülesehitamine. Selle kinnituseks on kasvõi asjaolu, et kutseharidust käsitleva seadusandluse kehtestamisega tehti algust alles 1990ndate aastate teises pooles. Tänu kutseharidusteema politiseeritusele, osutus võimalikuks kujundada selline rahastamise kord, kus investeringute saamine kutseõppeasutusele tulenes pigem sellest, kui osavalt koolijuhid suutsid veenda võimalolevaid poliitikuid. Riiklikul tasandil tehti valik kutseõppekeskuste eelisarendamiseks, eelkõige Euroopa Liidu (edaspidi EL) Phare projektidest lähtudes. Välisabi toel on hangitud seadmeid, tegeldud moodulpõhiste õppekavade koostamisega, koolitatud kutseõpetajaid ja rajatud keskus kutsehariduse ja tööturu seireks. Paraku ei ole kõigil kutseõppeasutustel ühtviisi hästi läinud. Haridus- ja Teadusministeerium (edaspidi HTM) peab jätkuvalt tegema otsuseid nii Nõukogude süsteemist säilinud kui turumajanduse rüpes sirgunud kutseõppeasutuste profiili ja ruumilise paiknemise korrastamiseks. Kuna poliitilised jõud pole üles näidanud aktiivset tahet hariduse, sh kutsehariduse ja täienduskoolituse ning tööturuga seonduvate teemade süsteemseks käsitlemiseks, siis on vähe kasutatud teoreetilisi ja rakenduslikke analüüse põhjendatud riiklike otsuste tegemiseks. See on olnud üheks põhjuseks, miks kutseõppeasutuste võrgu ümberkorraldamine on aeglaselt kulgenud.

Ümberkorralduste vähese tulemuslikkuse olulisemate põhjustena tooksime välja järgmised asjaolud:

- Kutseõppeasutuste tänane võrk kajastab valdavalt Nõukogude perioodi lõpus kujunenud olukorda, ning ei vasta viimase aastakümne radikaalsetele rahvastiku, majandus- ja sotsiaalelu ruumilise korralduse muutustele riigis. Bürokraatlik koolikorraldus on olnud piisavalt inertne, tagamaks kutseõppeasutuste ja õppekavade säilimist ka seal, kus ümberkorralduse vajadused on olnud väga ilmsed;
- Eesti kutseõppeasutused paiknevad maakondlikul põhimõttel. Tänu Eesti pindala väiksusele moodustub **kutseõppeasutustes õppijate koosseis üha enam regionaalse või üleriigilise valiku tulemusena**. Erandiks on Ida-Virumaa ja Hiiumaa. Rahvastiku kõrge kontsentratsioon pealinna ja madal rahvastikutihedus maapiirkondades on loonud olukorra, kus oluline osa kutseõppeasutustest asub suurlinnades: Tallinnas (elab ligikaudu 37% rahvastikust), Tartus ja Ida-Virumaa aglomeratsioonis. Samuti on suuremad asulad eelisolukorras õppima asumise sihtkohana, kuna neis on atraktiivsem elu- ja töökeskkond. Sarnaste erialavalikute korral eelistavad kutseõppesse asujad suuremaid keskusi, mille konkurentsivõime on kasvav. 1990ndate aastate sündimuse järsu languse tulemusena hakkab alates 2007. aastast potentsiaalne õppima asujate arvukus kiiresti vähenema; põhikooli lõpetajate arv on varasemast põlvkonnast pea kaks korda väiksem ja rahvastiku vananemine Eestis on üks kiiremaid maailmas;

- **Kutseõppeasutused kuuluvad valdavalt riigile**, erandiks on Tartu Kutsehariduskeskus, mille omanik on kohalik omavalitsus, ja viimastel aastatel asutatud erakutseõppeasutused. Kutseõppeasutuste lahtiriigistamise läbimõtestamisega riiklikul tasemel on tehtud algust alles viimastel aastatel. Riiklike kutseõppeasutuste roll kutseõppes on vähenenud. Suhteliselt tagasihoidlik on kutseõppeasutuste osa täiskasvanute täienduskoolituse ja ümberõppe läbiviimisel. Erakutseõppeasutustes nii nagu erakõrgkoolideski õpetatakse peamiselt mittetehnilisi kutsealasid, mille õpetamine nõuab oluliselt vähem seadmeid ja töökodasid- investeeringuid õpikeskkonda, võrreldes tehniliste erialadega.
- **Kutseõppeasutuste hoonete seisukord ja materiaalne baas ei vasta suures osas kaasaegsetele nõuetele ja on väga ebaühtlane.** Koolihooned ja õppebaasid vajavad suuri investeeringuid õppetingimuste kaasajastamiseks. Masinad ja seadmed vananevad tehnika ja tehnoloogia kiire arengu tõttu väga lühikese ajaga;
- **Kutseõppeasutuste õpetajate kaader on valdavalt keskendunud õpilaste mentaliteedist lähtuvale õppele (õpetaja-õpilase alluvussuhe).** Õpetajatel on vähe kogemusi täiskasvanute koolituseks ja nad ei soovi õppekorralduse kulupõhiselt majandamiselt tulupõhisele üleminekut. Kutseõppeasutustel **ei jätku ressursse innovatsiooniks** (näiteks internetipõhine õpe) ja **üleminekuks õppivaks organisatsiooniks**. Õpetajate kaadri kiire vananemine sunnib koolipidajat tegema kasvavaid jõupingutusi professionaalsete õpetajate leidmiseks ja hoidmiseks, samuti koolijuhitide palkamiseks, kes valdavad ka haridusökonoomikat;
- Eesti arengut iseloomustab sotsiaalsete ja majanduslike protsesside erisuunalisus - **majanduskasv tuleb saavutada rahvastiku väheneva majandusliku aktiivsuse tingimustes ja sotsiaalkulude allasurutuses.** Võttes arvesse, et **tööjõu tootlikkus moodustas 2003. aastal Eestis vaid 42% Euroopa Liidu keskmisest**, tuleb Eestil majanduskasvu tarvis teha jätkuvalt suuri jõupingutusi tööjõuressursside efektiivsemaks kasutamiseks;
- **Sotsiaalne partnerlus** on kutseõppeasutuste töö korraldamises alles kujunemisjärgus. Sild koolipidaja, õppiija, lapsevanema, koolijuhi ja töandja vahel, mis eeldab tulemuslikku koostööd, vajab sihikindlat ehitamist. Majandusmehhanism, mis stimuleerib **avaliku ja erasektori** ühispanustamist kutseõppeasutuste konkurentsivõime suurendamisesse, vajab loomist.

Samaaegselt tuleb Eestil seista silmitsi mitmete globaalsete väljakutsetega. Vastusena neile väljakutsetele:

- näeb Eesti oma tulevikku **teadmistepõhise ühiskonnana**, kus teadmiste otsingutele suunatud uuringud, teadmiste ja oskuste rakendamine ning inimkapitali areng on majanduse ja tööjõu konkurentsivõime ning elukvaliteedi kasvu allikas. Sisuliselt tähendab see kogu majanduse moderniseerimist, milles juhtroll on tehnoloogiliste uuendustega toimetulekul, mis eeldab õppekvaliteedi olulist parandamist;
- Eesti on **väike- ja keskmise ettevõtlusega riik**, milles kasvab tee-ise-majandus ja domineerivad nišiette võtted, kelle edu sõltub rahvusvaheliste majandustingimustega kohanemisest. Eesti võime üleilmseid majandusprotsesse mõjutada on pea olematu. **Eesti üks edutegur sellises olukorras on paindlik**

tööjõu ettevalmistamine ning töötajaskonna kiire kohanemisvõime uute tootmistingimustega;

- **Kasvav huvi Eesti “õppeturu” vastu väljastpoolt**, mille tulemusena õppijate haridusvõimalused muutuvad mitmekesisemaks ja paindlikumaks. Eesti kutseõppeasutuste **konkurentsitaluvus rahvusvahelisel turul** saab nende edukuse üheks tingimuseks.

Kutseõppeasutuste arengu suunamisel on otstarbekas jälgida trende, mis arenenud riikide kutsehariduses on ennast tõestanud:³

- **Selged piirid haridussüsteemis erinevate haridusliikide vahel kaovad**, üldhariduse osa kutsehariduses kasvab, kutsealases koolituses muutub järjest olulisemaks üldhariduslik baasharidus;
- **kutsealane esmakoolitus muutub laiapõhjaliseks**, kitsas spetsialiseerumine lükkub üha enam tööellu⁴;
- **kutsekeskharidusest kõrgharidusse liikumiseks luuakse uusi võimalusi**, arendades edasi õpetust rakenduskõrghariduse õppekavade alusel;
- **moodulitel põhinev kutsealane koolitus leiab järjest laialdasemat kasutust**, õppijate haridusteel tekib rohkem valikuvõimalusi erinevate õpiteede kombineerimiseks.

Kokkuvõtteks. Kutseharidussüsteem Eestis seisab oluliste valikute lävel. Need valikud tehakse kas teadlikult nende inimeste ja institutsioonide poolt, kes on pandud vastutama Eesti riigi haridusterviku eest, või leiavad aset muutused, mis lähtuvad juhuslikest protsessidest, kus üks või teine sündmus ei pruugi vastata Eesti haridussüsteemi jätkusuutlikkuse kindlustamisele pikas perspektiivis. Colvaldi loogilisest eeldusest lähtuvalt: “Kõik tõenäosused on 50%. Asi kas juhtub või ei juhtu” (Bloch, 1993). Loodetavasti pakub käesolev töö mõtteainet neile, kes on huvitatud Eesti kutseõppeasutuste muutuste juhtimisest strateegilises plaanis ja tegema kutseõppeasutuste võrgu korrastamiseks vajalikke riiklikke interventsioone.

1.2. Töö eesmärk ja ülesanded

Riiklikul tasandil on kutsehariduse edendamises nähtud lahendit, mis haritud tööjõu ettevalmistamise kaudu loob riigi olulise konkurentsieelise ja kindlustab innovatiivsuse. See omakorda tagab eeldused investeeringuteks Eestisse. Sellise skeemi toimet on hakanud vähendama arusaam, et kutseharidus toodab töötuid, pikas perspektiivis vaesust, ja kutseharidusreform pole olnud efektiivne. Noorte tööpuuduse kasv, mis ületab Eestis oluliselt analoogsed tööpuuduse näitajad võrrelduna Euroopa Liidu riikidega, on pannud avalikkuse kahtlema kutsehariduse efektiivsuses ilma tegelikesse põhjustesse süüvimata. Riigi haridusedu võti ei ole vaid kutsehariduses, seda tuleb vaadelda kui süsteemset tervikut. Kutseharidus on vaid üks võimalikest lahenditest Eesti ees seisvate

³ "Thematic Review of the Transition from Initial Education to Working Life" OECD, 1999, lk 13, 82

⁴ Õppekavad kutseõppes on üha enam valdkonnapõhised võimaldades ettevalmistust mitmele lähedasele erialale

haridusalastele väljakutsetele vastamisel, eelduste loomisel konkurentsivõimelise inimkapitali ettevalmistamiseks tööturu vajadusi arvestavalt.

Töö koostajad annavad endale aru, et käesolev töö, mis käsitleb kutseõppeasutuste võrgu arenguvõimalusi, vajaks märksa sügavamat käsitlust ja seoseid teiste haridustasemetega. Kutsehariduse rolli ja koha mõistmiseks haridussüsteemis on vaja avada tema seosed üld- ja kõrgharidusega, mis käesolevas töös on leidnud tagasihoidlikku käsitlust, kuna nõuaks eraldi uuringuid. Töö keskmes on lahenduste pakkumine kutseõppeasutuste võrgu korraldamiseks, eelkõige rahvastikuprotsesside ja tööturu arengutest lähtuvalt. Seejuures seatakse kutseõppeasutuste võrgu kaasajastamisel **eesmärgiks kutseõppeasutuste sellise ruumilise arengu korraldamine, mis tagab ühiskonna vajadustest lähtuva koolituse kvaliteedi, koolituse kättesaadavuse, kutsehariduses osaleja motiveerituse ning piisavalt paindlikult tema huvidele ja võimetele vastavuse**. Nimetatud eesmärgi täitmiseks tuleb lahendada järgmised **ülesanded**: koondada ressursid kutseõppeasutuste süsteemi arengut kiirendavatele tegevussuundadele, luua eeldused paremaks inim- ja raharessursside kaasamiseks kutsealasesse koolitusse, vähendada kutseõppeasutuste haldamiskulusid ja suurendada haldussuutlikkust. Võttes arvesse Euroopa Liidu tõukefondide avanemist alates 2004. aastast, mis annab võimaluse varasemast oluliselt suuremate rahaliste ressursside investeerimiseks ka kutseharidusse, on Eestil asjatundlike otsuste korral võimalus saavutada oluline läbimurre kutsehariduse korralduses.

Vastavalt käesoleva töö tellijapoolsele lähteülesandele tuli, toetudes haridussüsteemi ja regionaalse arengu taustaanalüüsile, töötada välja võimalikud mudelid kutseõppeasutuste võrgu optimaalseks ümberkorraldamiseks kaasates Euroopa Liidu tõukefondide vahendeid alates aastast 2004. Seejuures tuli võtta arvesse põhimõtteid, mis on sõnastatud "Tegevuskavas kutseharidussüsteemi arendamiseks Eestis aastatel 2001-2004".

Eelöeldust lähtuvalt püstitas tellija tööle kaks alameesmärki:

- Regionaalse koolitusvajaduse väljaselgitamine lähtudes nii piirkondade majanduslikust (tööjõu-) vajadusest kui demograafilisest õppurite koolitusvajadusest Eesti eri regioonides;
- Analüüsil põhinevate ettepanekute väljatöötamine optimaalse kutseõppeasutuste võrgu kujundamiseks.

Seega tuleb käesolevat tööd võtta kui katset markeerida kutseõppeasutuste võrgu võimalikku tulevikku lähtuvalt tööturu regionaalsest seisundist ja muutustest. Mõistagi selguvad tegelikud tulemid aastate pärast, kuid teatud arengute üldloogikad lubavad sellele vaatamata teha prognoose kutseõppeasutuste võrgu osas. Kuivõrd nn objektiivsete tegurite kõrval on oluline osa ka riiklikel interventsioonidel, siis selles osas on ennustuse tegemine märksa keerulisem. Pole teada, kui jõuline saab olema riiklik poliitika kutsehariduse valdkonnas. Samas tuleb arvestada, et hariduspoliitiliste meetmete elluviimisele avaldab kindlasti olulist mõju riigi haldusterritoriaalne korraldus tulevikus, mis töö teostamise ajal polnud samuti määratletud.

Töö läbiviimiseks kasutati erialast kirjandust, ankeetküsitlust, seminare ja ajurünnakuid. Tulemused on koondatud sissejuhatuses ja 6 peatükiks. Töö algul tuuakse välja enam kasutatud mõisted ja käesoleva uurimistöö sihiseade. Teine peatükk annab ülevaate kutseõppeasutuste võrgu reguleerivatest olulisematest riiklikest dokumentidest. Kolmas peatükk keskendub olemasolevate kutseõppeasutuste võrgu olukorra analüüsile. Neljas peatükk analüüsib rahvastiku arenguprotsesse ja selle regionaalset mõju

kutseõppeasutustele. Käsitletakse ka tööturu olukorda ja arengusuundumusi regiooniti. Viies peatükk esitab visiooni kutseõppeasutuste paiknemisest lähtuvalt majanduse spetsialiseerumisest. Kuues peatükk kirjeldab kutseõppeasutuse mudeleid ja regionaalse paiknemise valikuid. Töö lõpus esitatakse lühikokkuvõte. Lisades on materjalid, mis täpsustavad esitatud väiteid ja annavad võrdlusmaterjali kutsehariduse korraldusest teistes riikides.

2. KUTSEÕPPEASUTUSTE VÕRKU REGULEERIVAD OLULISEMAD RIIKLIKUD DOKUMENDID

2.1. Hariduspoliitilised dokumendid

2.1.1. Seadusandlik raamistik

Seadusandlus loob õigusliku raamistiku Eesti haridussüsteemi ülesehitusele ja toimimisele, õigusaktidega sätestatakse erinevate haridustasemete ning haridusliikide vahelised seosed, eesmärgid, õppurite õigused ning neile esitatavad nõuded haridustee erinevates punktides, kriteeriumid ja korra erinevate haridusteenust pakkuvate institutsioonide tegevuseks. Alljärgnevalt antakse põgus ülevaade peamistest haridussüsteemi otseselt reguleerivatest ja haridussüsteemi toimimise seisukohalt olulistest seadustest ning kirjeldatakse õppuri võimalusi oma haridustee valikul.

1992. aasta “*Eesti Vabariigi Põhiseadus*” sätestab Eesti elanike õiguse haridusele. Haridussüsteemi üldise raamistiku ja põhimõtted kehtestas “*Haridusseadus*” (märts 1992). Riigi ja kohaliku omavalitsuse omandis olevate algkoolide, põhikoolide ning gümnaasiumide asutamise, pidamise ja sulgemise täpsemad tingimused määrati kindlaks “*Põhikooli- ja gümnaasiumiseadusega*” (september 1993). Viimasena mainitud seadus kinnitab ka põhikoolide ja gümnaasiumide haldamise põhimõtted. Koolieelsete munitsipaalsete lasteasutuste ning kogu koolieelse haridussüsteemi põhimõtted sätestati “*Koolieelse lasteasutuse seadusega*” 1993. aasta juunis.

Kõrgharidust reguleerib “*Ülikooliseadus*”. 1995. aasta jaanuaris vastu võetud seadus sätestab ülikoolide asutamise, pidamise ja sulgemise tingimused, koos kõrghariduse haldamise põhimõtetega vastavalt diplomiõppe, bakalaureuseõppe, magistriõppe ning doktoriõppe õppekavadega.

Täiskasvanute haridust ning koolitust puudutavad seaduslikud tingimused ja esimese elukestva õppe perspektiivi sätestasid “*Täiskasvanute koolituse seadus*” (november 1993) ning “*Huvialakooli seadus*” (juuni 1995).

Seaduslik alus erakoolide asutamiseks ja pidamiseks loodi “*Erakooliseadusega*” (juuni 1993). Erakooli kui füüsilise isiku või eraõigusliku juriidilise isiku õppeasutuse liigitus algab koolieelsest lasteasutusest lõpetades täiskasvanute koolitusasutusega, hõlmates ka eri- ja huvialakoole.

Kutsehariduse omandamise täpsem reguleerimine “*Kutseõppeasutuse seadusega*” 1995. aasta juunis lõi aluse riigi- ja munitsipaalkutseõppeasutuste asutamiseks, ümberkorraldamiseks ja sulgemiseks, kutsenõukogude asutamiseks, õpingute korraldamiseks ning kooli haldamise põhimõtete, kooli eelarvepõhise juhtimise ja rahastamise ning koolide ja riigi järelevalveasutuste õiguste ning kohustuste määratlemiseks. 1998. aasta muudatuse kohaselt on seadus rakendatav ka erakutseõppeasutuste suhtes juhul, kui Erakooliseadus ei sätesta teisiti.

1998. aasta juunis vastu võetud “*Rakenduskõrgkooli seaduse*” ülesandeks oli rakenduskõrgkoolide töö reguleerimine ning diplomiõppe ja kutsekõrghariduse pakkumise

aluspõhimõtete määratlemine. Kõrgharidusreformi tulemusena 2003. aastal seadusesse tehtud muudatuste kohaselt toimub rakenduskõrgkoolis rakenduskõrgharidusõpe ning võib toimuda magistriõpe ja õpe keskhariduse baasil läbiviidava kutsekeskhariduse õppekava järgi.

“Välisriigis omandatud kutse kvalifikatsiooni seadus” (märts 2000) käsitleb tegutsemise võimaldamist reguleeritud kutsealal, võttes arvesse Euroopa Liidu direktiive. Detsembris 2000 vastu võetud “Kutseseadus” lõi aluse kutse kvalifikatsioonialaste nõuete väljatöötamiseks Eestis ja kutse kvalifikatsiooni hindamiseks, tõendamiseks ning omistamiseks.

Täiskasvanute koolitust ja täienduskoolitust reguleerib peamiselt “Täiskasvanute koolituse seadus” (november 1993), mis kehtestab täienduskoolituse üldise raamistiku, mille ülesandeks on julgustada riiklikke ametivõime, kohalikke omavalitsusi ja tööandjaid looma võimalusi elukestvaks õppeks. Seadus määrab kindlaks täiskasvanute koolituse rahastamise ja korraldamise põhimõtted ning määratleb riigivõimu, kohalike omavalitsuste ja tööandjate kohustused.

Lisaks eelmainitud Kutseseadusele mõjutavad täienduskoolitust ka mitmed muud seadused, mis ei seonu otseselt haridusega. “Puhkuse seadus” (juuli 1992) käsitleb töötajate õppepuhkusi, “Palgaseadus” (jaanuar 1994) reguleerib koolitusega seonduvaid töötasusid, “Avaliku teenistuse seadus” (jaanuar 1995) kinnitab riigiteenistujate õigust koolitusele, “Eesti Vabariigi töölepingu seadus” (aprill 1992) sätestab tööandjate kohustuse organiseerida tööalane väljaõpe kutse kvalifikatsioonialaste nõudmiste muutumise korral ning 1995. aasta novembris tehtud “Tulumaksuseaduse” muudatus kehtestab võimaluse töötajate koolituskulude mahaarvamiseks maksustatavast tulust.

Joonise 1 vasakul poolel on kujutatud Eesti formaalharidussüsteemi ülesehitus lähtuvalt kehtivast seadusandlikust korrast, õppekavade süsteemist ning haridussüsteemile püstitatud eesmärkidest kirjeldades õppuri võimalikke valikuid oma haridusteel. Joonise parem pool pakub välja ISCO88 kvalifikatsioonitasemete ja ametialade pearühmade⁵ seosed Eesti formaalharidussüsteemi järgsete õppekavadega arvestades pearühmade ametite kvalifikatsioonitasemetele esitatavaid nõudmisi teadmiste, oskuste, vilumuste.

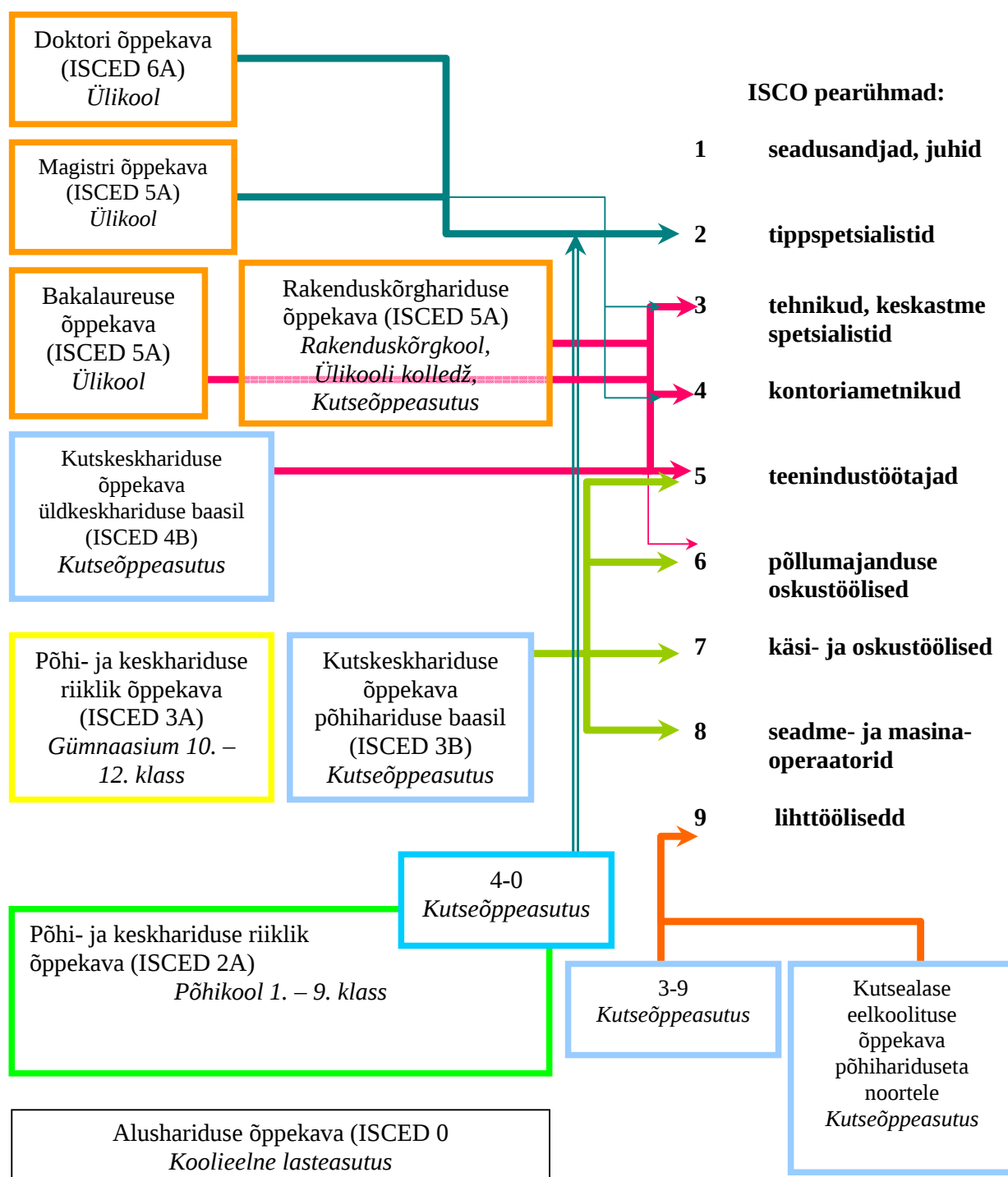
Sellised seosed peaksid olema teada õppuritel oma haridustee valikul, et oleks võimalus kavandada oma kutsealast karjääri:

- teada, millised on võimalikud ametikohad ning millises majandustegevuse valdkonnas pärast konkreetse koolituse läbimist;
- teada, kas valitud õppekava läbides loodetud oskusi, teadmisi, vilumusi omandada saab, et vastaval kvalifikatsiooni tasemel suuta täita nõutavaid tööülesandeid.

⁵ Rahvusvaheliselt tunnustatud ametite klassifikaator ISCO88 annab ülevaate võimalikest ametitest. Klassifikaatori ülesandeks on ametite liigitamise reeglite fikseerimine ning tal on soovituslik iseloom tööjõule esitatavate nõuete (oskuste ja teadmiste osas) kirjeldamisel. Ametialade klassifikaatori mõistes tähendab töö ühe isiku poolt täidetavate või täitmiseks mõeldud ülesannete ja kohustuste kogumit. Sarnaste ülesannete ja kohustustega tööde kogum moodustab ameti. Sarnased ametid moodustavad ametiala. Kvalifikatsioon, sarnaselt eelpooltoodule, tähendab ka ametialade klassifikaatoris võimet täita kindlaid tööülesandeid ja kohustusi. Ametialade klassifikaatoris omab kvalifikatsioon kahte mõõdet:

- üldine kvalifikatsioon on määratud täidetavate tööülesannete ja –kohustuste keerukusega;
- erialane kvalifikatsioon on määratud vajalike teadmiste valdkonnaga, kasutatavate töövahendite ja materjalidega, samuti toodetavate kaupade ja osutatavate teenustega.

Haridusseaduse kohaselt loob Eesti haridussüsteemi ülesehitus (ning riigi haridusstandard) igapäevase võimaluse siirduda ühelt haridustasemelt (põhiharidus, keskharidus, kõrgharidus) teisele.

3-9 – kutseharidus, mille baasharidus ei ole määratletud

4-0 – balletikoolid

ISCED – International Standard Classification of Education

ISCO-88 – International Standard Classification of Occupations

Joonis 1 Õppekavad (ISCED97) ja töötamise võimalused (ISCO88)

Allikas: Hariduse ja Tööhõive Seirekeskus, 2003

Esimene kutsealane valik tehakse peale põhikooli lõpetamist, jätkates õpinguid keskhariduse tasemel. Valik, mis peaks tulenema õppuri soovist ja eeldustest oma positsiooni osas tööturul tulevikus, tuleb teha üld- ja kutsekeskhariduse vahel. Vaatamata nende haridusliikide erinevatele ülesannetele⁶ peaksid esialgsel pilgul, õigusaktides sätestatu kohaselt nii gümnaasiumiõpingud kui ka valik kutsekeskhariduse omandamise kasuks hoidma tee lahti mistahes ISCO kvalifikatsioonitasemel/ametialal tööleasumiseks. See tähendab, et kui õppur, olles omandanud või omandamas haridust ühes suunas, soovib oma valikut muuta, siis on tal see võimalus.

Kõrgharidusstandard määrab III taseme hariduse (rakenduskõrgharidusõpe, bakalaureuse-, magistri-, doktoriõpe) puhul õppe alustamise tingimuseks keskhariduse või sellele vastava kvalifikatsiooni omamise. Nii Rakenduskõrgkooli seadus kui Ülikooliseadus deklareerivad kõigi keskhariduse omandanute õigust konkureerida vastavatele III taseme õppekohtadele (ning gümnaasiumi lõputunnistus kehtib alates 2003. a taas iseseisva haridust tõendava dokumendina⁷). Samas on riigieksamite sooritamise nõue nii ülikoolide⁸ kui rakenduskõrgkoolide⁹ sisseastumisel valdav kriteerium.

Siin ilmnevad vastuolud õigusaktidega kehtestatu ning reaalsuse vahel. Riiklikud eksamid on muutunud takistuseks haridustee vabal valikul.

Kuigi täpsed tingimused kõrgkoolidesse vastavale erialale õppima asumiseks (kas riigieksamite tulemusi arvestatakse või mitte) on tihti paika pandud madalamal tasemel (teaduskonnad, osakonnad), on riigieksamitunnistuse kui sisseastumiseks vajaliku dokumendi esitamise nõue üldlevinud, rakenduskõrgkoolide puhul lausa Haridus- ja Teadusministri määrusega sätestatud. Riigieksamitunnistuse omandamiseks peab õppur olema sooritanud (tulemus 20% ja rohkem) vähemalt ühe riigieksami.

Üldkeskhariduse puhul on riigieksamite kui õppekavas loetletud üldhariduslike ainete omandamise täitmise taseme kontrolli nõue Põhikooli- ja gümnaasiumiseadusega sätestatud. Kutsekeskhariduses on lõpueksamite sooritamise üle otsustamine delegeeritud riiklike õppekavade koostajaile (Kutseõppeasutuse seadus). Kuna riiklikke õppekavade süsteem pole kutseõppes tänini käivitunud, koostatakse koolide õppekavad Haridus- ja Teadusministeeriumi määrusest¹⁰ tulenevate riiklike õppekavade üldnõuete järgi ning Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse juhendamisel.

See on ebakõla formaalne külg, põhiprobleem on sisuline – kutseõppeasutuste õppurid ei ole võimelised riigieksameid sooritama gümnaasiumiõppuritega võrreldavalt. Üldhariduslikke aineid mahub kutseõppeasutuste põhikoolijärgse kutsekeskhariduse õppekavasse oluliselt vähem kui gümnaasiumis (~50 õppenädalat) – 1998. aasta Kutseõppeasutuse seaduse muutmisega lühenes õppeaeg põhikoolijärgses kutseõppes 4 aastalt 3-le, tähendades õppekavade mahu vähendamist eelkõige üldhariduslike ainete

⁶ Haridusseadus:

- 1) üldkeskhariduse omandamine loob eeldused ja annab õiguse jätkata õpinguid kõrghariduse omandamiseks,
- 2) kutsekeskhariduse omandamine loob eeldused ja annab õiguse asuda tööle õpitud kutse-, eri- ja ametialal või jätkata õpinguid kõrghariduse omandamiseks.

⁷ Vabariigi Valitsuse 22. aprilli 2003. a määrus nr 122 “Põhikooli ja gümnaasiumi lõputunnistuse ning riigieksamitunnistuse statuut ja vormid”

⁸ Tartu Ülikooli Vastuvõtueeskiri http://www.ut.ee/livelink_files/1201939.htm

⁹ Haridusministri 10. juuli 1998. a määrus nr 10 “Rakenduskõrgkooli vastuvõtmise (immatrikuleerimise) ja rakenduskõrgkoolist väljaarvamise (eksmatrikuleerimise) tingimuste ja korra kinnitamine”

¹⁰ Vabariigi Valitsuse 13. 10. 1998. a määrus nr 233 “Kutse-, eri- ja ametialade riiklike õppekavade üldnõuete kinnitamine”

arvelt. Võiks arvata, et just selle tulemuseks on kutseõppeasutuse lõpetajate riigieksamite sooritajate imeväike arv ning pea poole madalamad tulemused võrreldes gümnaasiumiõppuritega. Kuid täpsema hinnangu andmine eeldab detailsema statistika olemasolu nii riigieksamite sooritajate kui ka mittesooritajate ning tulemuste kohta (võrreldes antud hetkel Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse kodulehel olevaga) ning vajab põhjalikumat analüüsi ka nii riigieksamite kui õppekavade sisu osas.

Alljärgnev tabel 1. kinnitab eelmainitud 2003. aastal sooritatud emakeele kirjandi tulemuste näol.

Tabel 1 Keskmise emakeele kirjandi riigieksami tulemus koolitüübiti 2003. aastal

Koolitüüp		1998		2000		2003	
Gümnaasium, sh õhtukool	sooritajate arv	12 821	92,2%	13 182	91,6%	12 550	92,6%
	keskmise tulemus	57,5		57,7		55,9	
Kutseõppeasutus	sooritajate arv	1 089	7,8%	1 197	8,3%	1 008	7,4%
	keskmise tulemus	42,8		43,4		38,9	
KOKKU	sooritajate arv	13 910		14 388		13 558	

Allikas: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse koduleht, 2003

Selge on, et kutsehariduses peab põhirõhk olema kutse-, eri- ja ametialastel õppeainetel, kuid arvestades kaasaegse majanduse suundumust teadmuspõhisusele tööprotsessis ning sellest tulenevat survet kutseõppe eesmärkidele ja väljunditele (sh kõrgharidusele juurdepääsu tagamine), on üld-, baasteadmiste omandamine inimese töö- ja kutsealasel ettevalmistamisel üha enam tähtsustumas.

Seni oli põhihariduse baasil kutsekeskhariduse taseme õppuritel veel edasiõppimise võimalus vastava valdkonna kutsekõrghariduse õppekavadel, kus ei nõutud sisseastumisel riigieksamite sooritamist¹¹. Kõrgharidusreformi teostumisega ühtlustati mitte-ülikoolitüüpi kõrgharidus, st kutsekõrgharidusõppe ning diplomiõppe võimalused asendati rakenduskõrgharidusõppega. Kõrgharidusstandardi rakendumine kutsekoolide endistele kutsekõrghariduse õppekavadele tähendab, et põhihariduse baasil kutsekeskhariduse omandanutel pole enam võimalik oma valdkonnas III tasemele edasi liikuda riigieksameid sooritamata. Seega on põhiharidusejärgse kutsekeskhariduse valinud õppur tegelikult umbteel ja juurdepääs kõrgharidusele imeväike.

Tähelepanuväärne aspekt on siinkohal ka asjaolu, et riiklike õppekavade üldnõuete määrus sätestab kohustuse valdkonna õppekavas välja tuua õppekava täies mahus läbinu võimalused õpingute jätkamiseks, mis praeguses situatsioonis tähendaks vaid suunamist keskhariduse järgsele kutsekeskhariduse tasemele või täienduskoolituskursustele.

Kutseõppeasutuste võrgu korraldamisel tuleb paralleelselt institutsionaalsete ümberkorraldustega leida lahendused ka nendele küsimustele, mis on seotud võrdsete valikuvõimalustega haridustee jätkamisel - õpingute jätkamiseks kõrghariduse tasemel vajalike teadmiste omandamiseks lihtsate võimaluste pakkumisega; kutseõppeasutuste ja üldhariduskoolide koostööga kutsealase eelkoolituse võimaluste pakkumisel.

¹¹ Valitsuse määruse "Kõrgharidusstandard" muudatusega 1999. a lisati kutsekõrghariduse mõiste ja sätestati, et õppe alustamise tingimus on Eesti keskharidus või sellele tasemelt vastav välisriigi haridus ning kutseõppeasutuses võib kutsekõrghariduse õppekaval olla ühine osa keskhariduse baasil läbiviidava kutsekeskhariduse õppekavaga kuni kahe kolmandiku kogumahu ulatuses.

2.1.2. Hariduspoliitiline raamistik

Kutsehariduspoliitika ja –reformi põhisuunad on esitatud Vabariigi Valitsuse poolt 1998. aastal heakskiidetud “**Kutsehariduse kontseptsioonis**”. Selle dokumendi kohaselt on kutsehariduse eesmärk luua võimalusi üksikisikutele enesearenduseks, ühiskonnas asetleidvate muutustega kohanemiseks, pakkudes laiapõhjalisi ameti-, kutse- ja erialaoskusi, mille kaudu tagatakse ka tööturul vajalikud konkurentsivõimelised töötajad. Täpsem kutsehariduse programmiline dokument “**Tegevuskava kutseharidussüsteemi arendamiseks Eestis aastatel 2001-2004**” toob ära kutsehariduse eesmärgid ja arengusuunad. Tegevuskava toob välja 23 erinevat valdkonda ja eesmärgi. Käesoleva teema raames väärivad dokumendist enam esiletoomist:

Prioriteet 1: Õppimisvõimaluste tagamine:

1. Kuni 18-aastastele noortele koos võimalustega noorte huvidele ja võimetele vastavate õppekavade valikuks, et hõlbustada üleminekut koolist tööellu.

Tulemus:

- kutsealase koolituse võimalus on olemas 50% põhikooli lõpetanute vanuserühmast (sh kutsealane eelkoolitus gümnaasiumis) ja 50% keskkooli lõpetanutest, k.a erivajadustega õpilastele;
- toimib kutse- ja karjäärinõustamise süsteem noortele, koolides töötavad professionaalse ettevalmistusega nõustajad;
- ettevõtetes töötavad professionaalse ettevalmistusega praktikajuhendajad, ettevõttepraktika tingimused reguleeritakse õppeasutuse ja ettevõtte vahelise lepinguga;
- ettevõttepraktika korraldatakse kooskõlastatult tööandjatega selleks loodud töökohtadel ettevõtetes, mis on kutsenõukogude poolt välja valitud;
- kutseõppekeskused korraldavad koostöös gümnaasiumidega kutsealast eelkoolitust gümnaasiumide õpilastele;
- väljalangevus kutseõppeasutustest on vähenenud 8%-le;
- kutseõppeasutused võimaldavad koostöös tööandjatega kutsealast eelkoolitust põhihariduseta noortele;
- õpilaste arv kutseharidussüsteemis kasvab 2004/05 õ/a-ks 35% võrra.

2. Jätkuõppe korraldamine täiskasvanutele kutsekvalifikatsiooni kõrgemate tasemete omandamiseks.

Tulemus:

- kutseõppekeskused võimaldavad koostöös tööandjate ja tööhõiveametitega vastavalt arendatavale kutsekvalifikatsioonisüsteemile tööalast täienduskoolitust täiskasvanutele;

- kutseõppeasutustes on täiskasvanutele loodud regionaalsest tööjõuvajadusest tulenevalt kutsealase esma- ja ümberõppe võimalused.

Prioriteet 2: Õppe kvaliteedi kindlustamine

3. Kaasaja nõuetele vastava õpetajakoolituse ning pedagoogide täienduskoolitussüsteemi väljaarendamine.

Tulemus:

- toimib kutseõppeasutuste ja tööandjate vaheline koostöö kutseõpetajate erialaseks stažeerimiseks ettevõtetes ning õpetajate atesteerimiseks;
- kõrgkoolid pakuvad paindlikke õppimisvõimalusi kõrge erialase kvalifikatsiooniga praktikutele kutsepedagoogika valdkonnas;
- esimesed välisriikides täiendus- ja jätkukoolituse läbinud noored kutsehariduse asjatundjad on tulnud tagasi Eestisse, et alustada tööd ekspertide, analüütikute ja/või koolitajate koolitajatena;
- kõik õpetajad on omandanud AO kutsetunnistuse infotehnoloogia valdkonnas.

4. Õppekeskkonna moderniseerimine ning õppekavade sisu kaasajastamine õpetuse kvaliteedi vastavusse viimiseks tööturu nõudmistega.

Tulemus:

- Töötavad 8 kutseõppekeskust, kus on ajakohastatud õppebaas ja õppekavad, kvalifitseeritud õpetajad ja tihe koostöö sotsiaalsete partneritega:
 - 3 Tallinnas – tehnika, tehnoloogia, majandus, ehitus, logistika, side, kommunikatsioon;
 - Kohtla-Järvel, Narvas – tehnika, tehnoloogia, keskkonnahoid, teenindus;
 - Kagu-Eestis – tehnika, teenindus, majandus;
 - Kesk-Eestis – ehitus, teenindus, tehnoloogia, maamajandus;
 - Saaremaal – hotelli - ja majutusteenindus;
- kutseõppekeskuste süsteem tagab kõigi kutseõppeasutuste õpilastele kaasaegse õppebaasi kasutamise võimaluse;
- 30% praegustest riigikutseõppeasutustest on munitsipaliseeritud ja/või eraõiguslikud;
- kõigis kutseõppeasutustes on olemas vajalik õppebaas ja internetiühendus ning välja arendatud internetipõhise õppe võimalused;
- kasutuses on laiapõhjalised, moodulprintsibil üles ehitatud kutsestandardite nõuetele vastavad õppekavad, mille õpetamiseks on õpetajad saanud vajaliku koolituse;

- riigikeele (vene õppekeelegruppides) ja erialase võõrkeelte õpetuse mahtu on õppekavades suurendatud kaks korda;
- kõikides kutsekeskhariduse taseme õppekavades on rakendunud töösuhete, ettevõtluse ja ühistegevuse aluste moodulid, mille kasutamiseks ja arendamiseks on õpetajad saanud vastava koolituse;
- õpetaja ametikoha ja õpilaste suhtarv on 1:16, keskhariduse baasil on õppija auditoorse töö maht 25 tundi ja põhikooli baasil 30 tundi nädalas;
- kutseõppeasutustes töötavad erialase kõrghariduse ja praktilise töökogemusega kutseõpetajad, noorte õpetajate osakaal on hakanud kasvama, rohkem kasutatakse koolis tunniandjatena spetsialiste/praktikuid ettevõtetest, üksikute teemade või nende osade õpetamisel;
- kõik kutseõppeasutuste juhid on professionaalse, juhtimisalase ettevalmistusega.

5. Kutsekõrghariduslike¹² õppekavade juurutamine.

Tulemus:

- tehnika ja tehnoloogia valdkondades toimub kutsekõrghariduslik õpe Tallinnas, Tartus, Kohtla-Järvel, Jõgevamaal, Võrumaal, Raplamaal;
- humanitaar-, tervishoiu- ja sotsiaalvaldkondades toimub kutsekõrghariduslik õpe Tallinnas, Tartus, Kohtla-Järvel, Lääne-Virumaal;
- majanduse ja teeninduse valdkondades toimub kutsekõrghariduslik õpe Tallinnas, Lääne-Virumaal, Võrumaal, Järvamaal, Viljandimaal, Saaremaal;
- regionaalsest vajadusest tulenevalt luuakse võimalused kutsekõrghariduslike õppekavade järgi õpetamiseks kutseõppekeskustes, kus toimub ka põhihariduse järgne koolitus, arvestusega, et see on korraldatud samas kutseala valdkonnas.

6. Kutseõppeasutuste töö tulemuslikkuse hindamise ja akrediteerimissüsteemi väljaarendamine, eneseanalüüsi ja tulemuslikkuse hindamise süsteemi toimimine kutseõppeasutustes.

Tulemus:

- õppetöö kvaliteeti ja tulemuslikkust hindavad tööandjate, kutseliitude jt organisatsioonide esindajatest moodustatud akrediteerimiskomisjonid. Komisjoni hinnang on määrav kutseõppeasutusele koolitustellimuse saamiseks;
- kutseõppeasutuses õppekava läbinu sooritab kutse kvalifikatsioonieksami;
- õppetegevuse jälgimiseks ja analüüsimiseks on rakendunud kutseõppeasutustes infosüsteem.

7. Kutseharidussüsteemi juhtimise efektiivsuse tõstmine

12 alates 2003. aastast rakenduskõrgharidusõpe, lähemalt vaata ptk 2.1.1 lk 11.

Tulemus:

- koolitajate ja tööturu osapoolte vaheline koostöö koolituse korralduse, õpetuse sisu ja koolitusvajaduse ning ressursside kavandamisel on koordineeritud;
- Haridusministeeriumi struktuur ja tegevus on ümber korraldatud, mis võimaldab ministeeriumil keskenduda kutsehariduse poliitika ja strateegia väljatöötamisele ning selle elluviimiseks ressursside ja tingimuste kavandamisele;
- õppeasutuste arendamist suunavad laiapõhjalised koolinõukogud, kus on esindatud tööandjad, töövõtjate esindused, kohalik omavalitsus ja riik;
- õppeasutuste juhtivkoosseisu vähenemine 30%.

8. Seadusandluse kaasajastamine.

Tulemus:

- vastu on võetud keskhariduse seadus, mis reguleerib ka kutsehariduse sisu küsimusi;
- kõik koolikorralduslikud seadusandlikud aktid on uuendatud tulenevalt keskhariduse seadusest;
- kutseseaduse alusel toimib rahvuslik töötajate kvalifikatsioonisüsteem, regulaarselt toimub koolilõpetajate ja töötajate kvalifikatsioonitaseme hindamine

9. Töötab kutseharidussüsteemi innovaatika keskus, mis tagab vajalikud uuringud, õppekava-alase arendustöö organiseerimise ja oskusteabe vahendamise koolitajatele, kutsenõukogudele, tööandjatele, kutseliitudele

Tulemus:

- kutseharidussüsteem on suunatud tööturu prognoosimisele ja sellest lähtuvale õpetamise õigeaegsele ümberkorraldamisele tulevikus;
- rahvuslike huvide tagamisele kaasaaitamine Eestis ettevalmistatud tööjõu liikumisel Euroopa Liidus, naaberriikides ning mujal väljaspool Eestit;
- toimub korrapärane kutsehariduse ja tööturu suhetele suunatud uurimistöö ning õpetajate metoodiline nõustamine.

Kutseõppeasutuste võrgu ümberkorraldamine aastatel 2001 – 2004 on jagatud etappidesse. Esimene aastal 2001- Tartu (3 õppeasutuse munitsipaliseerimine), Lääne-Virumaa; ettevalmistused kutsekõrghariduslike¹³ õppekavade õpetamiseks kogu süsteemis. Teine aastatel 2002 – 2004 hõlmab Kesk-Eestit ja Tallinna.

Lisaks eelpoolmainitud dokumendile on ajavahemikul 1997-2003 koostatud mitmeid hariduspoliitilisi seisukohti tutvustavaid dokumente: “**Õpi-Eesti**”, “**Haridusstenaariumid 2010**”, “**Tiigrihüpe**”, “**Haridusfoorum**”, “**Eesti Elukestva Õppe Strateegia**” ja Eesti teadus- ja arendustegevuse strateegia 2002–2006 „**Teadmistepõhine Eesti**”.

¹³ alates 2003. aastast rakenduskõrgharidusõpe, lähemalt vaata ptk 2.1.1 lk 11.

Siiski pole kutsehariduse reformis suurt edu seni saavutatud. Ühe põhjusena tuuakse esile ka dokumentides kirjapandud eesmärkide liigset ambitsioonikust. Ometi peab tunnistama, et püstitatud eesmärgid pole keegi päevakorrast maha võtnud ning nende saavutamine on jätkuvalt aktuaalne.

2.2. Regionaalpoliitilised dokumendid

Eesti ruumilist tulevikupildi kujundamist markeerib “**Eesti regionaalarengu strateegia**”, mille kohaselt Eesti regionaalarengu visiooni põhijooned on järgmised:

- Maakonnad on tasakaalustatult arenenud. Tartu kui teine rahvusliku tähtsusega keskus, maakonnakeskused ja Kirde-Eesti suured tööstuslinnad on kujundanud vastukaalu Tallinna tõmbejõule elu- ja tööpaigana. Elatustaseme regionaalsed erinevused ei põhjusta elanikkonna ühesuunalist koondumist pealinnapiirkonda.
- Maakondade edukas areng põhineb kohalike eelduste oskuslikul ja uuenduslikul ärakasutamisel. Selle tagatiseks on maakonna püsivat konkurentsivõimet kindlustavad innovatsioonipotentsiaaliga keskused ja pidev erinevaid huvigruppe ja institutsioone kaasav interaktiivne arendustegevus, tööle on rakendatud optimaalne kultuuri-, haridus- ja sotsiaalasutuste võrk, tagamaks kõikidele ühiskonnaliikmetele, sõltumata nende elukohast, võrdsed võimalused osalemiseks kultuuri- ja spordielus.
- Maakondades on töökohad, teenused ja rahvastik tänasest enam koondunud maakonnakeskustesse ja teistesse maakonna suurematesse asulatesse. Tallinna ümbruses asuvad soodsa elukeskkonna või tootmiseks sobiva infrastruktuuriga keskused arenevad kiiresti.
- Maa-asustus on elujõuline. Välja on kujunenud efektiivsed talud. Elanike kasvav mobiilsus seob linnad ja maa-asustuse. Pendelränne, osa-ajaline ja kaugtöö võimaldavad osa inimeste jaoks ühitada maaelu töökohaga linnas. Paljudel linlastest on maakodu. Asustus, sealhulgas piirialadel ja väikesaartel, on piisav väärtusliku kultuuripärandi ja kultuurimaastike säilitamiseks ning mitmete riigi funktsioonide (riigi- ja keskkonnakaitse, meresõiduohutuse tagamine, kontroll loodusvarade kasutamise üle jm.) täitmiseks.
- Transport, side ja tehnilised infrastruktuurid - on välja arendatud ühtse võrgustikuna. Maakonnakeskusi seob omavahel ja nende tagamaaga sage ning usaldusväärne ühistransport. Saarte isoleerituse korvamiseks toetatakse lennuliiklust mandri ja saarte vahel ning parvlaevühenduse tariifide määramisel rakendatakse maanteepikenduse põhimõtet. Tallinn-Tartu kiirtee ja omavahel hästi ühendatud maakonnakeskused funktsioneerivad rahvusvahelises konkurentsivõimelises ühtse koostöövõrgustikuna, millega paraneb kogu Eesti riigi konkurentsivõime. Maakonna keskuste vahelised transpordikoridorid ja muud regioonikesksed transpordikoridorid (sadamad, lennuväljad) ühendatakse üle-euroopaliste võrkudega.

- Maakonna tasandi institutsioonid osalevad rahvusvahelises koostöös ja tööjaotuses koos teiste Läänemere riikide regioonidega. Rahvusvahelise koostöö kaudu viiakse ellu nii Eesti riigi kui ka EL regionaalpoliitilisi eesmärke.

Eesti ruumimustrist on pilt esitatud ka dokumendis “**Eesti 2010**”. Selles on käesoleva töö eesmärkidest lähtuvalt toodud järgmised olulisemad tegevussuunad:

- kõigi maakondade arengupotentsiaali kindlustamine maakonnakeskuste kaudu,
- kõigi maakonnakeskuste arendamine kohalike tugevuste alusel ja rahvusvaheliste funktsioonide sihipärasele väljakujundamisele toetudes,
- omavalitsuste piirkondliku koostöö soodustamine suuremate linnade tagamaal, peamiste transpordisuundade lähivööndis ja piirialadel,
- sagedase ja hea katvusega kohaliku ühistranspordi kujundamine,
- infotehnoloogia üldise kättesaadavuse kindlustamine,
- Eesti siseste aeg-ruumiliste vahemaade vähendamine reisitranspordi tehnilise ja korraldusliku arendamise abil (kaasaegse kiire reisirongiliikluse loomisega Tallinnast Narva, Tartu-Valga ja Pärnu suundades; Pärnust itta suunduvate ühenduste kvaliteedi tõstmisega, kaaludes otsetee rajamist Pärnu-Viljandi-Tartu vahel; sadamate, raud- ja maanteed läbilaskevõime koordineeritud väljaarendamisega Via Viroonia, Via Estica ja Via Baltica rahvusvahelistel transpordisuundades, Tallinn-Muuga, Paldiski-Ämari, Kirde-Eesti, Kagu-Eesti, Tartu ja Pärnu logistilise potentsiaali väljaselgitamise ja võimalusel transiitkaupade jaotuskeskuste loomisega),
- Tartu kui teise üleriigilise tähtsusega keskuse ja Kagu-Eesti juhtiva keskuse tugevdamine.

2.3. Riiklik arengukava ja Euroopa Liidu tugifondide rakendamine

Riiklik arengukava 2003-2006 toob esimeseks prioriteediks inimressursside arendamise. Selle all nähakse ette mitmeid meetmeid, mille ellurakendamisel on otsene mõju kutseõppeasutuste arengule.

Meede 1.1: Tööjõu paindlikkust, toimetulekut ja elukestvat õpet tagav ning kõigile kättesaadav haridussüsteem (ESF)

Meetme üldine eesmärk on inimressursi arendamine ja konkurentsivõime suurendamine tööturul haridus- ja koolitussüsteemi täiustamise, elukestvaks õppeks vajaliku keskkonna loomise ning koolituse pakkumise kaudu. Meetme spetsiifilised eesmärgid on õppe kvaliteedi tagamine, võrdsete võimaluste loomine hariduse omandamiseks ja tingimuste loomine ja võimaluste pakkumine elukestvaks õppeks.

Kutsehariduse arendamisel võetakse aluseks “Tegevuskava kutseharidussüsteemi arendamiseks Eestis aastatel 2001-2004”. Toetatavate tegevuste üldiseloostust kirjeldatakse järgmisena:

1. kutsekeskhariduse õppe pedagoogide ja rakendusliku kõrghariduse suuna õppejõudude taseme- ja täiendusõppesüsteemi arendamine;
2. pedagoogide ja koolijuhtide ettevalmistus, täiendusõpe ja stažeerimine;
3. õppekavaarendus ja uute õppevahendite väljatöötamine ning õpi- ja õpetamismeetodite omandamine kutsekeskhariduse ja kõrghariduse tasemetel;
4. kutseõppeasutuste akrediteerimissüsteemi väljatöötamine;
5. nõustajate koolitamine ning keskuste töötajate koolitamine; teavitamis- ja nõustamisteenuse arendamine ning mudeli väljatöötamine;
6. paindlike õppimisvõimaluste loomine (nt. ettevõttepraktika ja õpipoisikoolituse juurutamine, kutsealase eelkoolituse rakendamine, laialdasem koostöö ettevõtetega);
7. praktikajuhendajate koolitamine nii õppeasutuste kui ettevõtete personali hulgast;
8. kutsealane eelkoolitus väljalangenute kaasamiseks haridussüsteemi;
9. ennetav töö (teavitamine ja nõustamine, kvalifitseeritud pedagoogide ja nõustajate ettevalmistus);
10. kõrgharidust omandada võimaldavate õppeasutuste õppejõudude koolitamine, nende mobiilsuse tagamine (sh. repatrieerimine, tippspetsialistide toomine Eestisse pikaajaliste lepingute alusel, järel doktorantuuri läbimise ja õpetamisvõimaluste pakkumine jne.) ning tippspetsialistide koolitamine Eesti majanduse võtmevaldkondades (kasutajasõbralikud infotehnoloogiad ja infoühiskonna areng, biomeditsiin ja materjalitehnoloogiad);
11. kvaliteedi tagamise süsteemi juurutamine kõrghariduse tasemel;
12. õpi- ja töökogemuse arvestamise süsteemi väljatöötamine ja juurutamine;
13. toetuste eraldamine koolitusprojektidele, mis on suunatud töötavatele inimestele sh koolitajate koolitus;
14. karjäärinõustamissüsteemi arendamine ja rakendamine (sh. vastava kvalifikatsiooniga nõustajate jt koolitamine);
15. infobaas täiskasvanute õppimisvõimaluste kohta;
16. kutsekvalifikatsioonisüsteemi väljaarendamine;

Meede 1.2: Inimressursi arendamine ettevõtete majandusliku konkurentsivõime suurendamiseks (ESF)

Meetme üldiseks eesmärgiks on hoida ära tööpuuduse teket, aidates suurendada töötajate teadmisi, oskusi ja kohandumisvõimet. Meetme kaudu teostatakse ettevõtetes töötavate inimeste täienduskoolitust ja ümberõpet, et säilitada ja kasvatada töötajate

konkurentsivõimet tööturul, arendada ettevõtlikust, luua tingimused uute töökohtade tekkeks ning suurendada inimeste võimekust teadus- ja arendustegevuse ning tehnoloogia arendamise valdkonnas.

Meede 1.3: Võrdsed võimalused tööturul (ESF)

Meetme üldine eesmärk on töötuse ning seeläbi ka vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse laiaulatuslikum ja tõhusam ennetamine ja leevendamine ning sotsiaalse kaasatuse suurendamine.

Meede 1.4: Haldussuutlikkuse tõstmine (ESF)

Meetme üldiseks eesmärgiks on riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste ning nende liitude haldussuutlikkuse tõstmine.

Meede 4.3: Kutse- ja kõrghariduse ning seda toetava infrastruktuuri moderniseerimine (ERDF)

Üldeesmärgiks on materiaalsete tingimuste loomine tööturu nõuetele vastava ja rahvusvaheliselt konkurentsivõimelise kutse- ja kõrghariduse andmiseks.

3. KUTSEÕPPEASUTUSTE VÕRGU OLUKORRA ANALÜÜS

3.1. Kutseõppeasutuste võrgu regionaalne iseloomustus

3.1.1. Õppijad formaalharidussüsteemis

Õppijate arv formaalhariduses näitab viimastel aastatel kasvutrendi, seda eriti kõrghariduse osas. 1993/94. aastal moodustasid õpilased 17,6% elanikkonnast, 1999/00. aastaks aga oli see näitaja tõusnud 22,3%-ni (303 000 registreeritud õpilast). 2000. aastal ületas haridussüsteemis osalevate 20-aastaste noorte osakaal esimest korda 50% piiri (51%). 17-aastastest noortest oli haridussüsteemi kaasatud 89%, 18-aastastest 74%, kuid 19-aastastest siiski tervelt 65%, see näitaja on kõrgem mõningate kandidaatriikide vastavatest näitajatest (Sloveenia 62%, Tšehhi Vabariik 35%) ja Euroopa Liidu keskmisest (59%).

1990. aastate teisel poolel kasvas kiiresti oodatav õppeaeg, 12,7-lt aastalt (1995) 14,8 aastani (2000). 1995. aastaga võrreldes püsivad inimesed haridussüsteemis 2 aastat kauem¹⁴ ja kirjaoskamatute protsent on praktiliselt olematu (hinnanguliselt 0,2%).

Tabel 2 Õppijad Eesti formaalharidussüsteemis aastatel 1995/96 ja 2002/2003

	1995/96	2002/03
Formaalharidussüsteemis osalevate õpilaste arv kokku	277 697	298 421
Alg- ja põhiharidus	66,3%	56,9%
Üldkeskharidus	13,3%	13,4%
Kutsekeskharidus	10,6%	9,4%
Kõrgharidus	9,8%	21,3%

Allikas: Hariduse ja Tööhõive Seirekeskus 2003

Samas, kui üha enam noori inimesi otsustab kõrghariduse kasuks, kasvab ka nende noorte arv, kes lahkuvad koolist põhiharidustki omandamata või ei jätka õpinguid pärast põhikooli lõpetamist (hariduslik kihistumine intensiivistub). Viimase viie aasta jooksul on igal aastal jätnud õpingud põhikoolis pooleli ligi 1 000 noort. Hinnanguliselt (tööjõu-uuringu andmetel, tabel 3) oli vanuserühmas 17–25 aastat 2002. aastal ilma põhihariduseta ja põhiharidusega, kuid mitte õpinguid jätkavaid noori enam kui 20 000 inimest.

¹⁴ Koolieelset haridust ei ole arvesse võetud, seetõttu on antud näitaja väärtus kõrgem nendes riikides, kus kooli astumise vanus on madalam. Haridus 2000/2001, Eesti Statistikaamet 2001; Social Trends 2001. Vastav näitaja on teistes riikides seetõttu sageli kõrgem, nt. Tšehhi Vabariik (15,2 aastat), Ungari (16,2), Poola (16,4)

Tabel 3 17-25-aastased omandatud haridustaseme ja õpingute jätkamise järgi, 2002 (aastakeskmise, tuhat, 2002.a. tööjõu-uuringu andmetel)

	Ei õpi	Õpib	KOKKU vanuses 17-25 aastat
Esimene tase ja vähem	21,4	42,4	63,9
alghariduseta	(0,5)	(0,0)	(0,5)
algharidus	2,9	3,0	5,9
põhiharidus	18,1	39,4	57,4
Teine tase	46,8	48,9	95,7
Kolmas tase	10,0	5,2	15,2
KOKKU	78,3	96,6	174,8

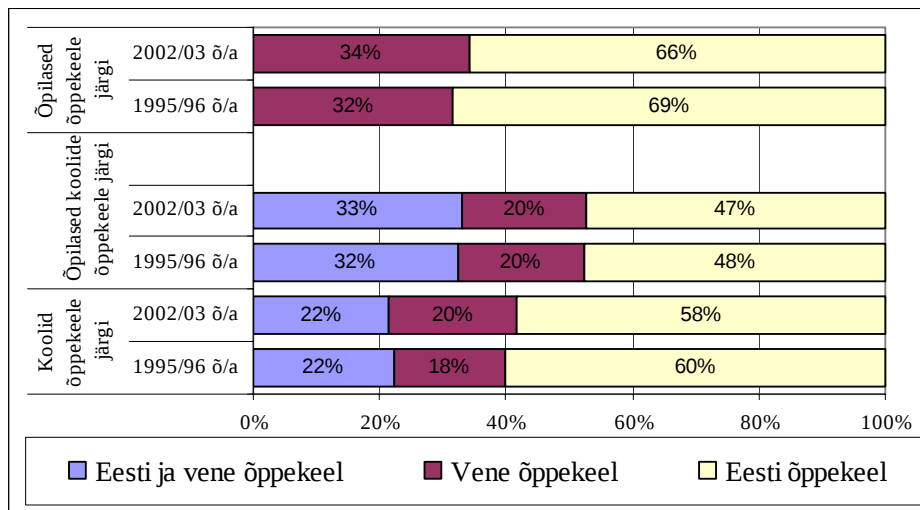
Allikas: Statistikaameti Tööjõu-uuring 2002

Lõpetamata põhiharidusega noored ongi saanud probleemiks kutseharidussüsteemile, kus, arvestades töökeskkonna ja tehnoloogia muutumist keerulisemaks, on õpingute jätkamisel seatud eelduseks põhihariduse omamine. Kutseõppeasutused on vastavalt Kutsehariduse Tegevuskavale asunud looma õppimisvõimalusi koolitee pooleli jätnud noortele selliselt, et koostöös üldhariduskooliga võimaldada neil ka jõuda põhihariduse omadamiseni üheaegselt koos kutsealase eelkoolituse programmi läbimisega.

3.1.2. Kutseõppeasutuste arv ja paiknemine

Kutseõppeasutuste võrku iseloomustavad nii õppeasutuste arv kui ka nende asukoht piirkonniti.

2002/03 õppeaastal olid õppijad 79 kutseõppeasutuses, millest 57 olid riigi omanduses (Haridus- ja Teadusministeeriumi haldusalas 54, muude ministeeriumide ja Politseiameti haldusalas 3), üks kuulus kohalikule omavalitsusele ning 21 olid eraomandis.

Joonis 2 Kutseõppeasutused ja õppijad õppekeele järgi

Allikas: Hariduse ja Tööhõive Seirekeskuse andmebaas 2003

Kutseõppeasutustest oli 1995/96 õppeaastal 51-s_ (60%) õppekeeleks eesti keel, 15-s (17,6%) õppekeeleks vene keel ja ülejäänud 19-s (22,4%) koolis kasutati õppekeelena nii eesti kui vene keelt. Samal õppeaastal oli eesti keeles õppijaid 20 152 (68,5%) kõigist kutseõppeasutustes õppijatest.

2002/03 õppeaastal õppis kutsekeskhariduse taseme 28 095 õpilasest vene keeles 34,2%, mis on võrreldes 1995/96 õppeaastaga kasvanud 2,7 protsendipunkti võrra. Õpilaste arvu kasvamine nii eesti kui vene keeles õpetavates kutseõppeasutustes peaks andma paremaid võimalused vene keelt kõnelevatele noortele eesti keele omandamiseks (vähemalt suhtlustasandil oma kooli piirides) ja kaaluda võiks kooli siseselt kahes keeles õpetamise võimalust.

Tabel 4 Kutseõppeasutused ja õppijad õppekeele järgi

Õppekeel	Koolid		Õppijate arv koolides		Õppijate arv õppekeele järgi	
	1995/96 õ/a	2002/03 õ/a	1995/96 õ/a	2002/03 õ/a	1995/96 õ/a	2002/03 õ/a
Eesti ja vene keel	22,4%	21,5%	32,4%	33%		
Vene ¹⁵	17,6%	20,3%	20,1%	19,7%	31,5%	34,2%
Eesti keel	60%	58,2%	47,5%	47,3%	68,5%	65,8%

Allikas: Hariduse ja Tööhoive Seirekeskus, 2003

Suurem osa kutseõppeasutustest pakkusid nii põhiharidusejärgseid kui ka üldkeskhariduse järgseid õppekavasid (46 kooli), 21 kooli üksnes üldkeskhariduse järgseid õppekavasid, 7 õppeasutuses oli võimalik õppida kutsekeskhariduse ja rakenduskõrgharidusliku õppe õppekavade järgi ning 5 kutseõppeasutuses ainult põhikooli järgsete kutsekeskhariduslike õppekavade järgi.

Kutsekeskharidust ja rakenduskõrgharidust pakkuvates kutseõppeasutustes õppis 2002/03 õppeaastal 35 267 õpilast.

Tabel 5 Kutseõppeasutuste ja õpilaste arv (teise ja kolmanda taseme kutseharidus) ajavahemikus 1993/94–2002/03

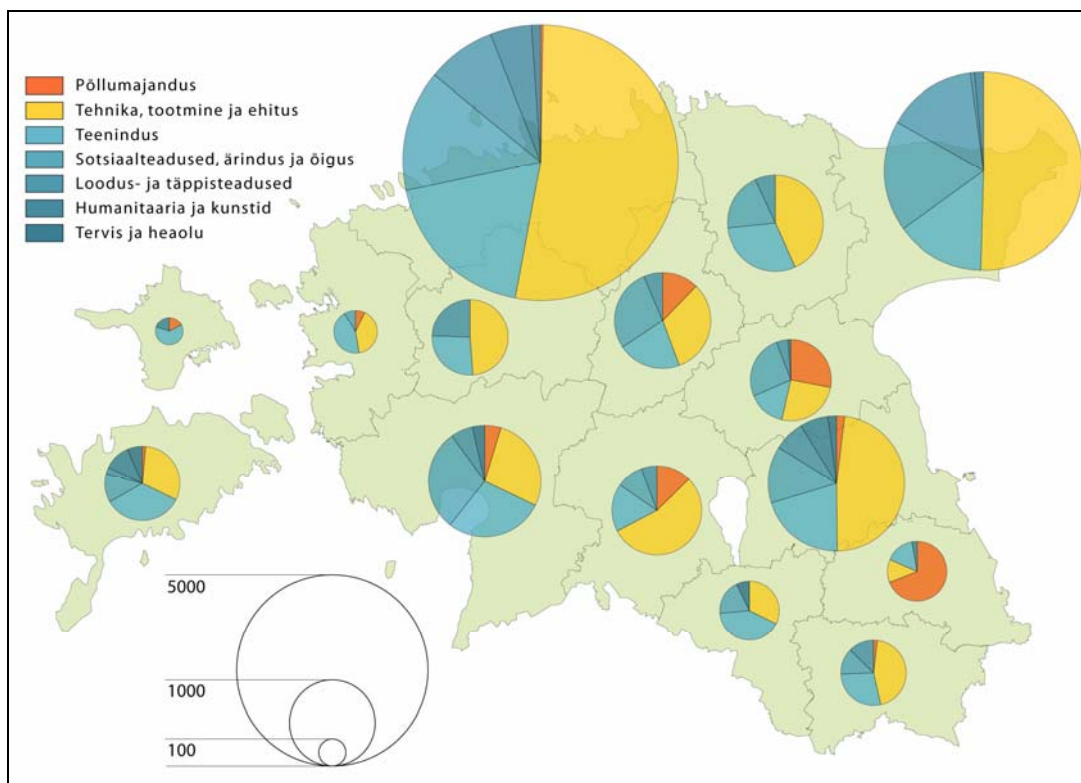
	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03
Riigikutseõppeasutused (HTM haldusalas)	63	63	59	60	59	56	58	59	55	54
<i>Õpilasi</i>	24 302	23 692	24 575	25 714	26 054	26 799	29 819	33 192	31 832	30 825
Riigikutseõppeasutused (muude ministeeriumide haldusalas)	14	14	13	13	14	14	9	3	3	3
<i>Õpilasi</i>	3 552	3 180	3 530	4 118	3 928	4 188	2 76	420	333	367
Munitsipaalkutseõppeasutused	3	3	3	5	4	3	2	2	3	1

¹⁵ Ainult eesti keelt õppekeelena kasutavate kutseõppeasutuste arvu osakaal on vähenenud kutseõppeasutuste ühendamise tagajärjel

	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03
Õpilasi	354	374	405	444	357	239	49		2 289	2139
Erakutseõppeasutused	0	4	7	10	12	13	16	17	23	21
Õpilasi		560	1 059	2 001	2 185	1 751	1 837	2 223	2 158	1 936
Kokku õppeasutusi	80	84	82	88	89	86	85	81	84	79
Kokku õpilasi	28 208	27 806	29 569	32 277	32 524	32 977	33 881	35 835	36 612	35 267

Allikas: Hariduse ja Tööhõive Seirekeskus, 2003

Kutseõppeasutused paiknevad üle kogu Eesti, enam on neid siiski suuremates linnades kui maapiirkondades, kus nad sageli täidavad ka sotsiaalseid funktsioone. Kutseõppeasutuste keskmine suurus näitab väikest kasvutendentsi – kui 1992/93. aastal oli kooli kohta keskmiselt 353 õpilast (87 kooli, 30 690 õpilast), siis 2002/03 õppeaastal oli vastav näitaja 435 (79 kooli, 35 267 õpilast).¹⁶ Riigile kuuluvate kutseõppeasutuse suurus õppijate arvu järgi varieerub aga väga oluliselt – suurima õppijate arvuga kutseõppeasutus 2002/03. õppeaastal oli Narva Kutseõppekeskus 2 344 õpilasega, väiksema õppijate arvuga aga Tartu Kunstikool 25 õppijaga.

Joonis 3 Õppijad maakonniti kutseõppeasutustes koolitusvaldkondade järgi 2002/03 õppeaastal.

Allikas: Hariduse ja Tööhõive Seirekeskuse andmebaas 2003

Suuremad koolid asuvad maakonnakeskustes ja on reeglina riigikoolid, erakutseõppeasutuste õpilaste arvud Tallinnas jäävad vahemikku mõnekümnest (Juuksurite ja Kosmeetikute Erakool Jusven 20 õppijaga) kuni mõnesajani (Informaatika ja

¹⁶ kutseõppeasutuste ja õpilaste arv hõlmab nii teise taseme haridust kui ka kõrgemat kutseharidust

Arvutustehnika kool 204 õppijat). Kutseõppeasutuse valikul eelistatakse reeglina oma maakonna piirides asuvat kooli (vt tabelid 20 ja 21 ptk 3 lõpus) Suurtes linnades asuvates õppeasutustes nagu Tallinn, Tartu ja Pärnu, aga ka Viljandi, on õpilasi kõigist maakondadest ja oma maakonna õpilaste osatähtsus selle võrra madalam. Eraldatud piirkondades nagu Saaremaal, Hiiumaal, aga ka Valgamaal ja Ida-Virumaal asuvates koolides on oma maakonna õppurite osatähtsus suurem. Jõgeva-, Järva-, Põlva- ja Raplamaa kutseõppeasutustesse tullakse aga rohkem õppima ka teistest maakondadest. Näiteks Räpina Aianduskool on ainuke omas valdkonnas. Sama kehtib ka mitmete teiste nende maakondade õppeasutuste kohta.

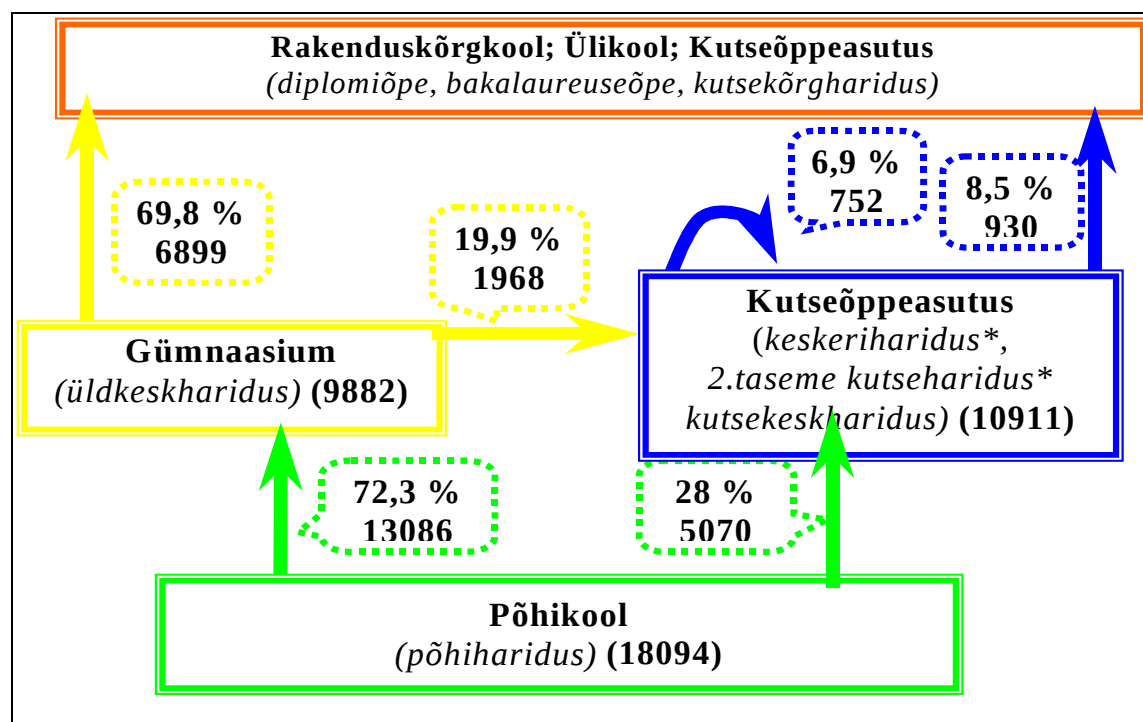
Ida-Virumaa oma suhteliselt suure õppurite arvuga eristub teistest piirkondadest ka oluliselt suurema vene keeles õpetavate koolide arvu poolest. Ilmselt on keeleoskus üks põhjus, miks Ida-Virumaa noortest väga vähesed jätkavad oma õpinguid väljaspool maakonda. Vene keeles õppida soovijatel on valikuteks kolm alternatiivi: õppeasutused oma maakonnas, Tallinnas või väljaspool vabariiki. Samas on just Ida-Virumaal kutseõppeasutuse lõpetanute hulgas end töötuks registreerinute protsent kõige suurem, sest tööotsimist väljaspool oma maakonda takistab vähene eesti keele oskus.

Lahenduseks peaks olema paindlikud õppemeetodid, õpilasvahetused, et tekitada huvi eesti keele ja eesti keeles õppimise vastu. Kõigis teistes piirkondades kooli valikul sellist (keele) probleemi ei ole, mistõttu on ka õpilaste valikud varieeruvad palju enam.

3.1.3. Valikud haridusteel ja edukus tööturul

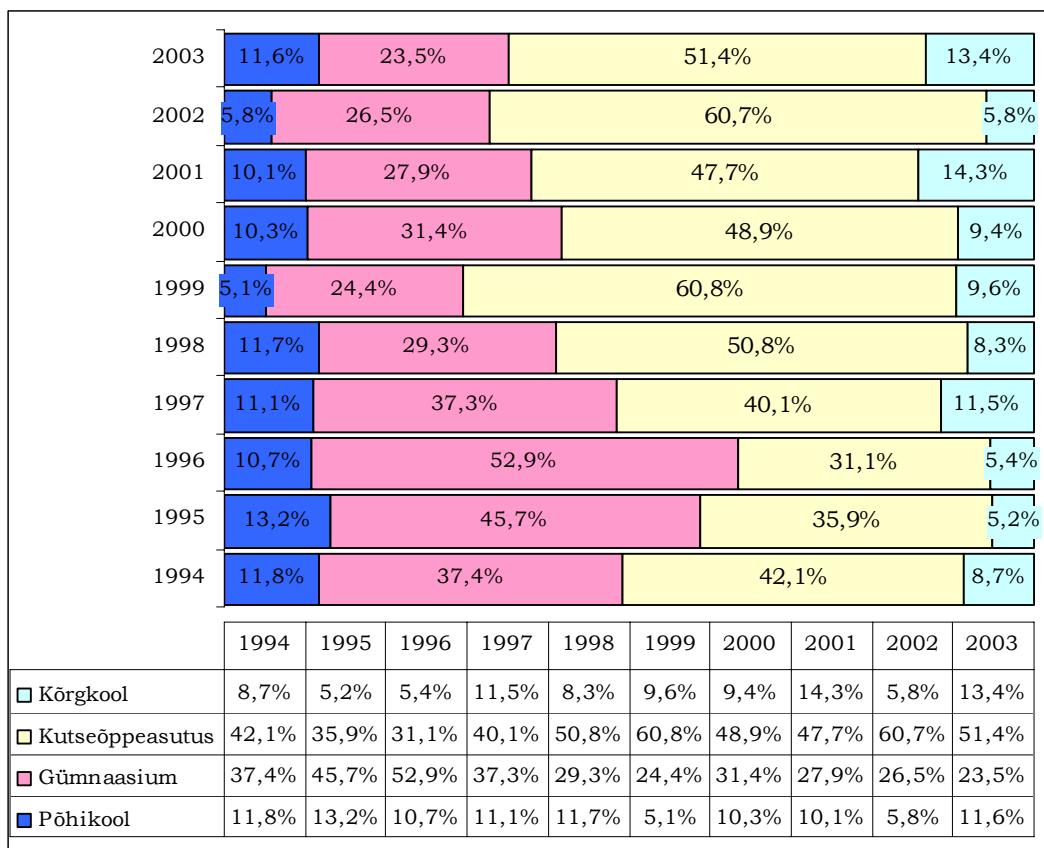
Eestis algab koolikohustus 7 aasta vanuselt¹⁷ ja kestab 9 aastat, kuni põhikooli lõpuni (klassid 1–9) või 17. aastaseks saamiseni (isegi kui põhikool selleks ajaks lõpetatud ei ole). Põhikooli lõpetamise järel võivad noored jätkata kas teise taseme ülemise astme üldharidusega (gümnaasium) või kutsekeskharidusega, mõlemal juhul kestab õpe 3 aastat (gümnaasiumis klassid 10–12). Valdav enamus põhikooli lõpetajatest valib esimese variandi (nagu ka teistes Balti riikides), üksnes u. ¼ õpilastest astuvad kutseõppeasutusse. Pärast üldkeskhariduse omandamist astub enamus õpilasi kõrgkoolidesse (akadeemilise või rakendusliku kõrghariduse õppekavad) ning teise taseme järgsetesse kutseõppeasutustesse (kutsekeskhariduse õppekavad) (joonis 4).

¹⁷ Vastavalt Haridusseadusele peab laps minema kooli pärast seitsmeaastaseks saamist või juhul, kui ta saab seitsmeaastaseks enne jooksva aasta 1. oktoobrit. Lastele koolieelse hariduse omandamiseks võimaluste loomine on kohalike omavalitsuste ja vanemate seaduslik kohustus.

Joonis 4 2002.aasta päevase põhikooli, gümnaasiumi ja kutseõppeasutuse lõpetajate edasiõppimine, Allikas: Hariduse ja Tööhõive Seirekeskus

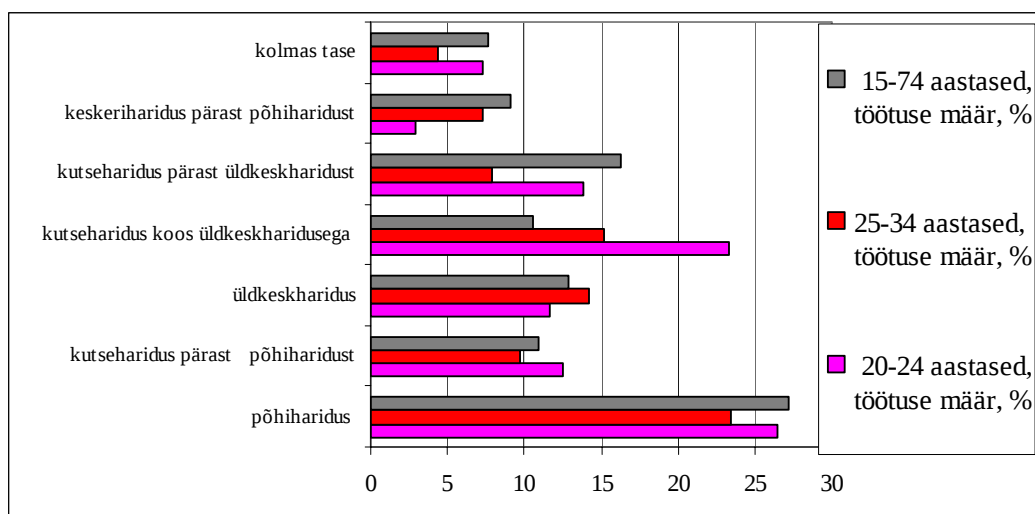
Pärast kutseõppeasutuste lõpetamist alustab enamus noortest töötamist, osa lõpetajaid jätkab õpinguid ning need, kes ei leia töökohta, alustavad “karjääri” töötutena. Viimaste aastate jooksul on Tööturuameti kaudu saadud informatsiooni selle kohta, kui palju kevadel õppeasutuse lõpetanud noortest on tööhõiveametites töötuna arvele võetud kuni sama aasta oktoobrikuu lõpuni. Suurim töötutena registreerunute osatähtsus on olnud kutseõppeasutuste lõpetajate hulgas (joonis 5).

Joonis 5 Koolide lõpetajad, kes lõpetamise aastal on töötuna arvele võetud sama aasta oktoobrikuu lõpuni. Allikas: Tööturuamet 2003

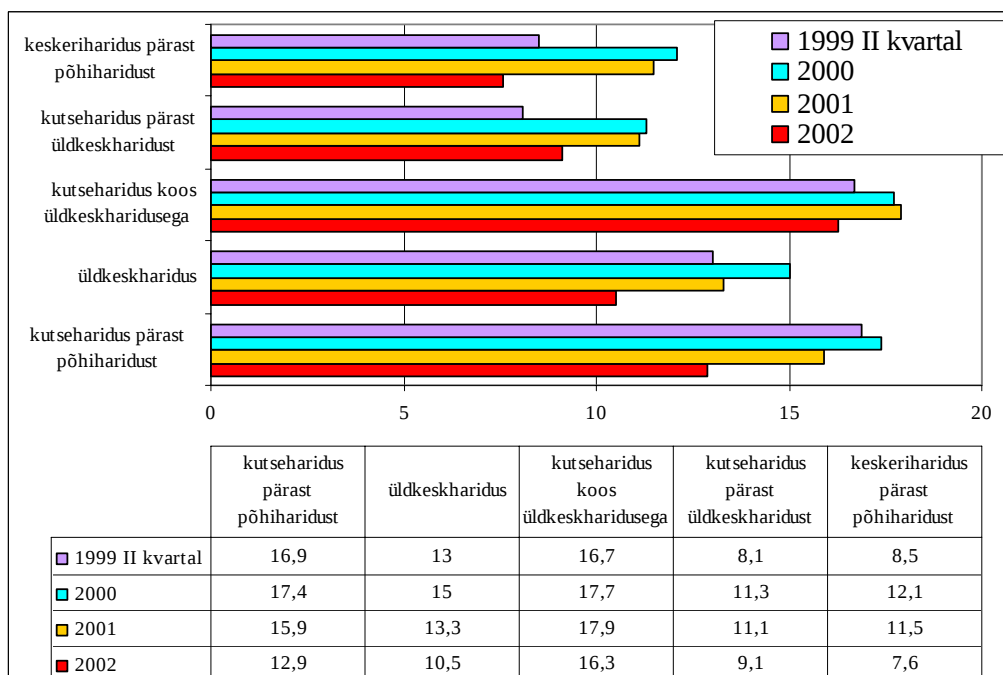
Fakt, mille täpsed põhjused ei ole teada, aga kindlasti on oma osa ka tööturul kehtival hoiakul, kus eelistatakse kogemustega ja vanemaid töötajaid. Noored, kellel napib töötamise kogemust, ei suuda konkureerida vanemate, varasema mitmekesise töökogemusega inimestega. Seepärast on õppimise perioodil õppepraktika hoolikas korraldamine hädavajalik, et noored saaksid mitte ainult erialaseid oskusi, vaid omandaksid ka esimesed töötamise kogemused reaalses töökeskkonnas. See peaks looma paremad eeldused ka noorte nõrga töötahte vähendamiseks.

Õppeasutuse lõpetamise järgne töötuse kestus ei ole Tööturuameti andmete põhjal jälgitav, küll aga võib tööjõu-uuringu põhjal teha järelduse, et sarnase haridustasemega inimeste väljavaated tööturul on oluliselt erinevad. Töötuse määr on noortel, kellel on põhihariduse järgne kutseharidus (joonis 6) koos üldkeskharidusega, madalam ainult nendest noortest, kellel on lõpetatud vaid põhiharidus ehk siis pole kutsealast koolitust.

Joonis 6 Töötuse määr (%) valitud vanusegruppides erineval haridustasemel 2002. aastal, Allikas: Tööju-uuring 2002

Sama tendents on jälgitav vaadates teise haridustasemega inimeste töötuse määra aastatel 1999 kuni 2002 (joonis 7). Tööjõu-uuringu andmetel on vanusegrupis 15 – 74 töötuse määr olnud kõige kõrgem just nendel inimestel, kes on omandanud kutsehariduse ja üldkeskhariduse samaaegselt. Et selline tendents on olemas ka nooremates vanusegruppides, siis võib järeldada, et senine praktika, püüda omandada üheaegselt nii korralik üldkeskharidus kui kutsealased oskused ei anna oodatud tulemust – oskusi ja teadmisi, mis aitaksid edukalt konkureerida kiiresti muutuval tööturul. Samas ei saa välistada võimalust, et mõnele noorele on just selline haridustee jätkamise võimalus sobiv on, arvestades tema võimeid.

Joonis 7 Töötuse määr (%) tööjõu-uuringu andmetel teise taseme haridusega inimestel vanuses 15–74 aastat.

3.1.4. Õppimisvõimalused era-, munitsipaal- ja riigikutseõppeasutustes

Analüüsiks valitud aastatel on vähenenud õppijate osakaal riigile kuuluvates kutseõppeasutustes (91,3%lt 1995/96 õppeaastal 87,4%ni 2002/03 õppeaastal). Seda mitte niivõrd õppekohtade vähenemise kuivõrd uute erakutseõppeasutuste avamise tõttu põhiliselt Tallinnas. Tartus asuv Eesti ainuke munitsipaalkutseõppeasutus – Tartu Kutsehariduskeskus – riigikoolist munitsipaalkooliks ei tähenda õppijale midagi muud, kui et pakutavad õppekavad peaksid olema rohkem seotud omaniku huviga koolitada just oma piirkonnale vajalikku tööjõudu.

Tabel 6 Õppijate osatähtsus era-, munitsipaal- ja riigikutseõppeasutustes

	1995/96	1999/00	2002/03
Erakoolis	3,6%	5,9%	5,0%
Munitsipaalkoolis	5,0%	3,6%	7,6%
Riigikoolis	91,3%	90,5%	87,4%
KOKKU	100%	100%	100%

Allikas: Hariduse ja Tööhõive Seirekeskuse andmebaas 2003

Oluline erinevus on erakutseõppeasutuste poolt pakutavates koolitusvaldkondades võrreldes riigile ja kohalikule omavalitsusele kuuluvate kutseõppeasutuste koolitusvaldkondadega. Kui 2002/03. õppeaastal erakutseõppeasutustes õppijatest 85,3% õppis loodus- ja täppisteaduste, sotsiaalteaduste, ärimise ja õiguse ning teeninduse valdkondades, siis riigi- ja munitsipaalkutseõppeasutustes õppis 2002/03. õppeaastal vastavalt 67,1% ja 78,5% õppijatest teeninduse ja tehnika, tootmise ja ehituse valdkondades. Erakutseõppeasutustes nii nagu erakõrgkoolideski õpetatakse peamiselt mittetehnilisi kutsealasid, mille õpetamine nõuab oluliselt vähem seadmeid ja töökodasid võrreldes tehniliste erialadega.

Tabel 7 Õppijate arv era-, munitsipaal- ja riigikutseõppeasutustes koolitusvaldkonniti

Õppevaldkond	1995/96	1999/00	2002/03
Humanitaaria ja kunstid	67	172	79
Loodus- ja täppisteadused	167	254	297
Sotsiaalteadused, ärimine ja õigus	783	752	403
Teenindus	42	507	485
Tehnika, tootmine ja ehitus		69	58
Tervis ja heaolu		79	69
Erakoolis kokku	1 059	1 833	1 391
Loodus- ja täppisteadused		57	162
Sotsiaalteadused, ärimine ja õigus	62		298
Teenindus	281	38	488
Tehnika, tootmine ja ehitus	1 118	1 032	1 191
Tervis ja heaolu	4		
Munitsipaalkoolis kokku	1 465	1 127	2 139
Haridus	457	82	1
Humanitaaria ja kunstid	1 065	1 128	758
Loodus- ja täppisteadused	316	1 215	2 035
Põllumajandus	2 235	1 124	1 097
Sotsiaalteadused, ärimine ja õigus	4 555	5 013	3 852

Teenindus	4 523	5 570	4 847
Tehnika, tootmine ja ehitus	11 699	13 493	11 644
Tervis ja heaolu	1 769	616	331
Riigikoolis kokku	26 619	28 241	24 565
Kõik kokku	29 143	31 201	28 095

Allikas: Hariduse ja Tööhõive Seirekeskuse andmebaas 2003

**Tabel 8 Õppijate osakaalud era-, munitsipaal- ja riigikutseõppeasutustes
koolitusvaldkonniti**

Õppevaldkond	Õpilaste arv								
	Riigikool			Munitsipaalkool			Erakool		
	1995/ 96	1999/ 00	2002/ 03	1995/ 96	1999/ 00	2002/ 03	1995/ 96	1999/ 00	2002/ 03
Haridus	1,7%	0,3%							
Humanitaaria ja kunstid	4,0%	4,0%	3,1%				6,3%	9,4%	5,7%
Loodus- ja täppisteadused	1,2%	4,3%	8,3%		5,1%	7,6%	15,8%	13,9%	21,4%
Põllumajandus	8,4%	4,0%	4,5%						
Sotsiaalteadused, äridus ja õigus	17,1%	17,8%	15,7%	4,2%	0,0%	13,9%	73,9%	41,0%	29,0%
Teenindus	17,0%	19,7%	19,7%	19,2%	3,4%	22,8%	4,0%	27,7%	34,9%
Tehnika, tootmine ja ehitus	43,9%	47,8%	47,4%	76,3%	91,6%	55,7%		3,8%	4,2%
Tervis ja heaolu	6,6%	2,2%	1,3%	0,3%				4,3%	5,0%
Kokku	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Allikas: Hariduse ja Tööhõive Seirekeskuse andmebaas 2003

3.1.5. Õppekavade kavandamine /arendamine

Õppekavade uuendamine on olnud pidev protsess alates taasiseseisvumisest. Esmane vaimustus järgida kolmekümnendate aastate populaarseid õppevaldkondi on asendumas üha enam reaalseid tööturu võimalusi arvestavate õppekavadega. Eestis rakendatavat kutsehariduslike õppekavade reformi võib nimetada “tööturuõppe mudeliks”, sest tegemist on mooduli- ja pädevuspõhise süsteemiga (kujundatud vastavalt Iirimaa kogemustele), mis oma olemuselt on paindlik ja kergesti kohandatav ning võib hõlmata nii noorte esmakoolitust kui täiskasvanute ja töötute jätku- ja täienduskoolitust.¹⁸

¹⁸ Grootings Peter, Parkes David, Nielsen Soren, Gronwald Detlef, A cross country analysis of curricular reform in vocational education and training in Central and Eastern Europe. 1999, ETF. Moodulite juurutamisel on nii eeliseid kui ka puudusi. Lühikeste ja üksikasjalike moodulite süsteem võib soodustada väga spetsialiseeritud valdkondadega tegelemist, selmet valmistada ette laialdaste oskustega asjatundjaid. See võib viia moodulite suhtelise isoleerimiseni ja tekitada segadust tööandjate ning töötajate seas. Lisaks eeldab suure moodulite arvuga moodulsüsteemi ülalpidamine ja rajamine laialdast haridusalast planeerimist

Moodulipõhiste kutsekeskhariduse õppekavade väljatöötamist alustati Phare toetusel ja juurutati 13 pilootkoolis ajavahemikus 1995–1998. 2001. aastaks olid kõigi kutseõppeasutuste õppekavad moodulipõhised.

Riiklike õppekavade väljatöötamine (mis peaks hõlmama 44 kutsevaldkonda) on jäänud toppama¹⁹ ehkki nende olemasolu näeb ette 1998. aasta Kutseõppeasutuse seadus. 2000/01 aastal koostati küll äri, ehituse, tervise, metsanduse, tootlustuse ja isikuteenuste valdkonnas välja 14 uut kutsekeskhariduse õppekava²⁰, kuid ühtki neist ei kinnitatud riikliku õppekavana. Hoogustusid diskussioonid selle üle, millist regulatsioonide teed õppekavade küsimuses minna. Alustatud on kutsehariduse standardi koostamist, mis peaks looma seadusandliku raamistiku kutsekeskhariduslikele õppekavadele.

Koolid töötavad nende endi poolt väljatöötatud õppekavade alusel (mis peavad olema registreeritud Haridus- ja Teadusministeeriumis õppekavade registris ja heaks kiidetud Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse poolt). Samas aga tuleb märkida, et juba 2001. aastal vastas ligi 30% kõigist õppekavadest selleks ajaks koostatud ja Sotsiaalministeeriumi poolt heaks kiidetud kutsestandardite nõuetele.

Põhiharidusejärgsete kutsekeskhariduse õppekavade (ISCED 3B) pikkus on minimaalselt 3 aastat (120 õppenädalat), millest kutsehariduslike ainete osa (sh. praktiline õpe) on vähemalt 50%. Üldhariduslike õppeainete maht on 50 õppenädalat, millest 32 õppenädalat on kohustuslikele ainetele, ülejäänud 18 õppenädalat täitvad õppeained sõltuvad kutsealast. Üldkeskhariduse (gümnaasium) järgse kutsekeskhariduse õppekava (ISCED 4B) kestab 1–2,5 aastat (40–100 õppenädalat) ja kutsehariduslike ainete osa peab hõlmama vähemalt 85% õppekava kogumahust, üldhariduslike õppeainete osa on 6 õppenädalat. Rakenduskõrghariduse (1998–2001. aastatel kutsekõrgharidus) õppekava peab vastama kõrgharidusstandardile ja kestab 120–160 nädalat, kusjuures 30% õppekavast moodustab praktiline koolitus.

Kutseõppeasutusel peab olema õppekava iga pakutava eriala jaoks. Tabel 9 iseloomustab õppekavade arvu ja spetsialiseerumise võimalusi kutsekeskhariduses nii põhihariduse kui üldkeskhariduse baasil. Et tööturul vajatakse üha enam inimesi, kellel on vastavas valdkonnas laiapõhjaline, kiiret spetsialiseerumist võimaldav koolitus, siis seda näitab ka põhihariduse baasil koostatud kutsekeskhariduse õppekavade arvu vähenemine eelkõige tehnika, tootmise ja ehituse valdkonnas. Üldkeskhariduse baasil koostatud õppekavade arv näitab pigem kasvutendentsi (eriti arvutiteaduste valdkonnas).

¹⁹ Riiklike õppekavasid töötavad Haridus- ja Teadusministeerium vastutusel välja haridusala ekspertrühmad (sh. Kutsenõukogud), täieliku ülevaate saamiseks põhioskuste integratsioonist, struktureeritud firmasisesest töölerakendamisest ja erinevatel haridustasemetel edenemise kontseptsioonist. Peatähelepanu pööratakse sellele, kuidas saab hariduslik sisu rahuldada kutsestandardit vastaval kutsealal nõutavate minimaalsete oskuste, teadmiste ja suhtumise osas

²⁰ 2001. aasta lõpul anti Eesti Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusele üle 12 programmi, mis vajavad viimistlemist kooskõlas riiklike kutsehariduse ja täienduskoolituse õppekavade jaoks kokkulepitud põhimõtete ning vorminguga

Tabel 9 Spetsialiseerumise võimalused kutseõppeasutustes – vastu võetud õpilaste arv ja õppekavade arv koolitusala lõikes (ISCED 97) 1992, 2001 ja 2002. a

Õppevaldkond	Õppesuund	Põhihariduse baasil						Üldkeskhariduse baasil					
		Õppekavade arv			Vastu võetud õpilaste arv			Õppekavade arv			Vastu võetud õpilaste arv		
		1992	2001	2002	1992	2001	2002	1992	2001	2002	1992	2001	2002
Haridus	Õpetajakoolitus ja kasvatusteadus	3			61			2			133		
Humanitaaria ja kunstid	Kunstid	18	15	15	188	115	218	6	13	14	108	102	195
Loodus- ja täppisteadused	Arvutiteadused		7	8		333	458	1	8	12	30	1120	987
Põllumajandus	Põllumajandus, metsandus, kalandus	7	7	8	824	242	206	9	7	8	355	200	262
	Veterinaaria	1			30								
Sotsiaalteadused, ärimine ja õigus	Ärimine ja haldus	6	2	3	297	404	504	15	22	15	842	1648	1705
	Õigus							2			55		
Teenindus	Isikuteenindus	3	6	7	758	961	1117	10	11	10	559	991	1034
	Keskonnakaitse								1	1		48	84
	Transporditeenused	12	4	5	534	123	150	1	5	4	26	174	227
	Turvamine							3	4	4	355	335	410
Tehnikaalad, tootmine ja ehitus	Arhitektuur ja ehitus	15	10	11	1004	1014	1113	1	8	7	48	139	211
	Tehnikaalad	43	29	24	2535	1771	1867	12	25	21	386	920	849
	Tootmine ja töötlemine	26	15	13	1367	1107	1118	14	11	12	484	525	557
Tervis ja heaolu	Sotsiaalteenused	1			27			3	2	2	87	122	120
	Tervis	2			107			6	2	2	463	102	60
KOKKU		137	95	94	7732	6070	6751	85	119	112	6426	3931	6701

Allikas: Hariduse ja Tööhõive Seirekeskuse andmebaas 2003

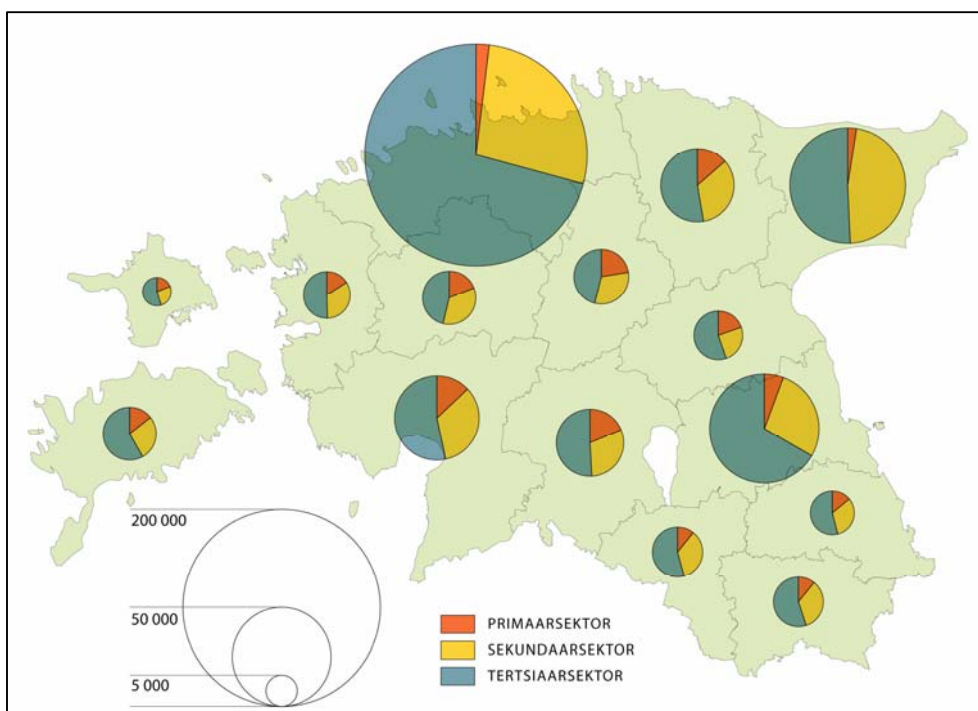
2003. aasta novembri alguses HTM Koolivõrgu Büroo kogutud andmete (riiklikult kinnitatud koolituskohtade arvu, esitatud avalduste arvu) põhjal (vt Lisad 6–10) võib teha esialgseid hinnanguid kutseõppeasutuste ja valdkondade populaarsuse kohta noorte seas. Samas tuleb arvestada, et koolidelt saadud andmed olid esialgsed, mistõttu ei saa nende põhjal teha lõplikke järeldusi.

Põhihariduse baasil olid populaarsemad kutsekeskhariduse valdkonnad: arvutiteadused, tarbekunst\oskuskäsitöö, meedia, elektroonika\automaatika. Ka ehituse ja tsiviilrajatiste valdkond oli kõrge konkurssiga: konkurss oli kolme kõrgeima seas seitsmes maakonnas. Majutuse ja toitlustamise valdkonnad olid mitmes maakonnas (näiteks Tartumaa, Ida-Virumaa) kõrgemate konkursitega.

Keskhariduse baasil olid suurimad konkursid järgmistes valdkondades: juuksuritöö\iluteenindus, ärimine\haldus, aiandus, meedia, turism ning majandusarvestus\maksundus. Siinkohal tuleb arvestada, et aianduse, meedia ning ärimine konkursid olid suured ilmselt eelkõige põhjusel, et neid õpetatakse vaid ühes-kahes kutseõppeasutuses. Kõrgemate konkurside seas maakonniti (näiteks Ida-Virumaa, Tartumaa, Viljandimaa) olid sagedaimad valdkonnad turism ning majutamine\toitlustamine.

3.1.6. Piirkondlikud jätkuõppe võimalused

Kuivõrd kutseõppeasutused on paigutatunud suhteliselt hajutatult kogu Eesti territooriumil ja kui arvesse võtta õppijate soove, siis ei ole vähemalt kutsekeskhariduse kättesaadavusega probleeme. Õppima minnakse ka väljaspoole oma maakonda (tabelid 20, 21). Sellise valiku põhjusi ei ole aga piisavalt uuritud, et teha lõplikke järeldusi. Arvata võib, et otsuse aluseks on kas soov õppida kindlat eriala, kooli maine või logistilised põhjused. Tööturu seisukohalt on aga oluline, et kord alustatud õpinguid saaks vajadusel ja soovi korral jätkata. Vähemalt piirkondlikult peaksid olema võimalused jätkata täiendõppe või tasemeõppe raames õpinguid alustatud valdkonnas. Õppida soovija seisukohalt tuleks õppimisvõimaluste (õppekavade) kavandamisel püüda siduda õppimisvõimalused töö valdkondadega õppeasutuse lähipiirkonnas (ei takista infotehnoloogiliste vahendite abil õppe pakkumist ka teistesse piirkondadesse). Joonis 8 iseloomustab tööhõivet kolmes sektoris maakonniti. Hõive seisukohalt laialt levinud kolmik – põllumajandus, kalandus, metsandus – on aga käesolevaks ajaks õppevaldkondadena tahaplaanile jäämas.

Joonis 8 15–74 aastased hõivatud maakondade kaupa 2002. aastal

Allikas: 2002. a. tööjõu-uuring

Õppimisvõimalused samas valdkonnas erineval haridustasemel on aga väga ebaühtlaselt jaotunud. Arvestades rakenduskõrghariduse kasvavat tähtsust olukorras, kus üldkeskharidusest ja kutsekeskharidusest jääb väheks (tööülesanded on üha enam seotud teenindusega ning hierarhiline alluvus asendub muutuvate meeskondade, nn projektgruppidega, kus igalt liikmelt nõutakse probleemi lahendamise ja grupi juhtimise oskusi) on erinevates piirkondades (joonis 14, tabel 16 ptk 3 lõpus) võimalused rakenduskõrghariduslikuks õppeks piiratud. Mitmetes maakondades (Valgamaa, Põlvamaa, Raplamaa ja Jõgevamaa) on võimalik õppida ainult kutsekeskhariduse tasemel. Samas ei

ole kõrghariduse tasemel õppimise võimalused mitmetes teistes maakondades seotud selle maakonna kõige olulisemate töövaldkondadega (näiteks Viljandi maakonnas) ja sunnib seeläbi õppida soovijat mujalt õppimisvõimalust otsima. “Kutsehariduse tegevuskavas” kavandatud kutsekõrghariduslik õpe oli aga just selle suunitlusega, et pakkuda jätkuõppe võimalust kutsekeskhariduse lõpetanutele samas valdkonnas arvestades töökohta vajadusi. Kutseõppeasutuste võrgu ümberkorraldamisel tuleks oluliselt enam tähelepanu pöörata õppekavade erinevate tasemete vahelise sidususe tekitamisele.

3.1.7. Kutsealane eelkoolitus

Kutsehariduse kontseptuaalsetes lähtekohtades nähakse ette, et gümnaasiumi õpilastele luuakse võimalused esmaseks kutsealaseks koolituseks kutseõppeasutustes. Vastavalt Tegevuskavale, võimaldab gümnaasiumiõppurite kutsealane eelkoolitus motiveerida noort omandama haridust ja annab talle võimaluse edasiste õpingute käigus läbida järgmise tasandi õppekavad lühema ajaga. Kutsealase eelkoolituse juurutamine gümnaasiumides loob eelduse, et kutsealane koolitus baseerub tulevikus tugevamale üldhariduslikule baasile. Laiemate üldteadmiste ja -oskustega tööjõud on vajadusel võimeline kiiresti kohanema muutustega tööturul, neil on parem valmisolek õpingute jätkamiseks. Tegevuskava näeb ette, et kutsealane eelkoolitus gümnaasiumi õpilastele toimub põhi- ja keskhariduse riiklikus õppekavas valikaineteks ette nähtud õppeajal.

Uuringu käigus läbi viidud ankeetküsitlusest saime teada, et 2002/03. õppeaastal lõpetas kutsealase eelkoolituse õppekava 774 gümnaasiumiõppurit üheksas kutseõppeasutuses (Heino Elleri nim Tartu Muusikakool, Juuksurite ja Kosmeetikute Erakool JUSVEN, Lääne-Virumaa Kutsekõrgkool, Rakenduskunsti Erakool, Rakvere Kutsekeskkool, Tartu Kutsehariduskeskus, Valgamaa Kutseõppekeskus, Viljandi Ühendatud Kutsekeskkool, Võrumaa Kutsehariduskeskus). 1. oktoobri 2003. a seisuga oli õppurite arv kokku 1 505, kutsealast eelkoolitust korraldavate õppeasutuste arv samuti 9, kuid erinevalt 2002/03. õppeaastast ei teatanud gümnaasistidest kutsealases eelkoolituses osalejate olemasolust Heino Elleri nim Tartu Muusikakool ning Rakenduskunsti Erakool, kuid lisandusid Eesti Mereakadeemia Merekool ja Tallinna Tööstushariduskeskus.

Gümnaasiumiõppurite kutsealase eelkoolituse vältimatu tingimus on tihe koostöö kutseõppeasutuse ja üldhariduskooli vahel. Lisaks eelnimetatud koolidele väidab end gümnaasiumidega koostööd tegevat veel 8 riigikutseõppeasutust, kokku teevad kutseõppeasutused gümnaasistide kutsealase eelkoolituse korraldamiseks koostööd 51 gümnaasiumiga. Gümnaasiumitega koostööd teinute, kuid õppega mittealustanute seas on enamasti kutseõppeasutused, kelle soov kutsealast eelkoolitust korraldada on jäänud gümnaasiumipoolse huvita (näiteks Räpina Aianduskool, Tallinna Ehituskool) või on õppe alustamine alles planeerimisel (näiteks Paide Kutsekeskkool). Keskmiselt teevad kutseõppeasutused koostööd 2–3 gümnaasiumiga, suurima koostööd tegevate gümnaasiumite arvuga (15) on Tartu Kutsehariduskeskus.

Kutsealase eelkoolituse õppekava koostamisel võetakse aluseks olemasolev kutseala valdkonna riiklik õppekava (selle puudumisel pilootkoolis väljaarendatud õppekava). See on kutsekeskhariduse riiklikus õppekavas kohustuslik osa laiapõhjalise baaskutsehariduse omandamiseks. Kutsealase eelkoolituse korraldamise tulemusena nähakse Tegevuskavas ette, et õppekava läbinud omavad üldteadmised ja -oskused õpitava kutseala valdkonnas, mis võimaldab neil lühema ajaga läbida üldkeskhariduse järgse kutsekeskhariduse õppekava. Pea kõik eelkoolitust korraldavad kutseõppeasutused võtavad eelkoolituse

läbimist arvesse edasises kutsekeskharidusõppes (vaid Heino Elleri nim Tartu Muusikakoolis toimuvad sisseastumiseksamid üldistel alustel koos teiste kandideerijatega). Enamasti on õppuril võimalus kohe vastava eriala teisele kursusele asuda, ka on eelkoolituse läbimine üheks eeliseks sisseastumiskonkursil või arvestatakse edasises õppes juba eelkoolituses läbitud aineid.

3.1.8. Täiskasvanute koolitus

Sõltuvalt eesmärgist on koolitus täiskasvanute koolituse seaduse kohaselt:

- tasemekoolitus;
- tööalane koolitus;
- vabahariduslik koolitus.

Tasemekoolitus võimaldab õhtuses, kaugõppe õppevormis või eksternina omandada põhiharidust ja üldkeskharidust, õhtuses või kaugõppe õppevormis kutsekeskharidust põhihariduse baasil, osakoormusega või eksternina kutsekeskharidust keskhariduse baasil ja osakoormusega või eksternina kõrgharidust. Tasemekoolituse läbimist tõendab tunnistus või diplom.

Tööalane koolitus võimaldab kutse-, ameti- ja/või erialaste teadmiste, oskuste ja vilumuste omandamist ja täiendamist, samuti ümberõpet kas töökohas või koolitusasutuses. Tööalase koolituse läbimist tõendab tunnistus või tõend.

Vabahariduslik koolitus võimaldab isiksuse, tema loovuse, annete, initsiatiivi ja sotsiaalse vastutustunde arengut ning elus vajalike teadmiste, oskuste ja võimete lisandumist. Õpe toimub kursuste, õpiringi või muus õppijatele sobivas vormis.

Täiskasvanute koolituse seaduse kohaselt võib täiskasvanute koolitusasutus olla kas riiklik või munitsipaalne õppeasutus, avalik-õiguslik või eraõiguslik üksus (tingimusel, et koolitus on üksuse põhikirjas ära toodud vähemalt kui üks tegevuse eesmärkidest) või koolitusluba omav erakool.

Täienduskoolitusvõimalusi pakuvad peamiselt järgmised asutused: õhtukoolid (üldhariduskoolid), kutseõppeasutused, koolide ja ülikoolide kaugõppeosakonnad, kultuuri- ja rahvaülikoolid, keeltekoolid, kutseõppe- ja täienduskoolituskeskused ettevõtetes, eraettevõtted, vabaühendused.

2001. aastal Haridusministeeriumi tellimusel valminud uuringu²¹ kohaselt tegutses Eestis 387 koolitusfirmat ja 51 FIE-eksperti, kelle põhitegevus oli täiskasvanute- ja täienduskoolitus. 1 605 firma ja 94 FIE-eksperdi jaoks oli koolitus “lisategevus” põhitegevuse kõrval.²² 2/3 koolitusasutustest on küllaltki väikesed – täiskohaga koolitajaid on neis tööl maksimaalselt 2 (üksnes 15% koolitusasutustes on tööl üle 5 täiskohaga koolitaja). Eraõppeasutustes on täiskohaga koolitajate ja väljastpoolt palgatud koolitajate

²¹ Koolitusfirmade/koolitajate uuring, Tallinn 2001, Geomedia OÜ koostöös OÜ Optare Pluss.

²² Muud allikad (nt. OECD 2001) näitavad, et täiskasvanute koolituse ja jätkuõppe sektoris tegutseb ligikaudu 900 pakkujat (riiklikud, eraõiguslikud, vabaühendused). Sealjuures ei võeta arvesse täiendõpet ettevõtetes või riigiasutustes

suhe keskmiselt 1/6,5, vabahariduse pakkujad sõltuvad veelgi rohkem ajutistest väliskoolitajatest (9,4 väljast palgatud koolitajat ühe täiskohaga koolitaja kohta).

Eraõiguslike koolitusasutuste kõrval pakuvad praktiliselt kõik kutseõppeasutused kursusi ka täiskasvanutele, peamiselt nende poolt õpetatavates valdkondades ning ettevalmistatud õppekavade põhjal. Keskmiselt tegeleb täienduskoolitusega kutseõppeasutuses 1–2 inimest. Koolitajateks on kas sama kooli õpetajad, teiste koolide/ülikoolide õppejõud või sõltumatud eksperdid. Praegustelt ja tulevastelt kutseõppekeskustelt oodatakse täienduskoolituse pakkumise tõhustamist nende paiknemisregioonis.

Ülalnimetatud uuringus osalenud eksperdid väitsid, et üldine nõudlus täienduskoolituse järele on viimastel aastatel suurenenud, ning et kliendid on üha paremini informeeritud ja neil on varasemate aegadea võrreldes konkreetsemad ootused. Täienduskoolituses osalejateks on valdavalt avaliku sektori töötajad. Tavaliselt on inimestel juba koolituskogemus (enamasti äri-, teenindus- ja ehitussektori juhid). Uurimistöö on näidanud, et nõudlus koolituse järele on korrelatsioonis potentsiaalsete klientide rahaliste ressurssidega.²³

Uurimistöö näitab, et osalus täienduskoolituses on aastatel 1994–1997 suurenenud, tõustes 15%-lt 25%-le.²⁴ 1996/97 läbiviidud riikliku uuringu kohaselt osales täienduskoolituses 21% elanikkonnast, 25% töötavatest isikutest ja 8% töötutest²⁵. Hiljuti, 2001. aasta lõpus läbiviidud uuring (“Elukestva õppe vajaduste analüüs”) näitas aga seda, et täiskasvanute seas on koolituses osalejate protsent langenud (13%).²⁶ Keskmiselt osaleb erinevates õppevormides rohkem naisi (14%) kui mehi (12%) ja rohkem eestlasi (15%) kui mitte-eestlasi (9%).²⁷

Eesti tööjõu-uuringu 2000 andmed näitavad, et üksnes u. 3,5% 15–74 aasta vanustest inimestest ja 5,1% töötavatest isikutest (31 100 inimest) antud vanuserühmas osalesid täienduskoolituses. Mõlemal juhul ilmsid olulised soolised erinevused, naiste puhul oli täienduskoolituse osalemise tõenäosus meestega võrreldes keskmiselt enam kui kaks korda suurem. Peaaegu pooled osalejatest (45%) läbisid õppe koolitusfirmades või koolituskeskustes, ¼ (24%) töökohal ja 12% koolis.²⁸

Võrreldavad andmed Euroopa Liidu liikmesriikidest näitavad, et 2001. aastal osales koolituses 5,2% Eesti rahvastikust vanuses 25–64, mis on Euroopa Liidu keskmisest madalam (8,4%), kuid kõrgem mitmete teiste kandidaatriikide (näiteks Ungari 3,0%,

²³ Annus, Jõgi, Orro, Neudorf, Modernisation of VET in Estonia. Hariduse ja Tööhõive Seirekeskuse Aruanne 2001

²⁴ Eurydice 2001

²⁵ Naiste osakaal oli kõrgem kõigil tasemetel: 24% kogu elanikkonnast (mehed: 18%), 30% töötavatest isikutest (mehed: 21%) ja 10% töötutest (mehed: 3%); Teoses: Annus Tiina/Dodd Martin, Capacity of IVET and VET to support National Employment Policy Objectives, töödokumendi projekt, Tallinn, märts 2002

²⁶ Info on saadud ANDRAS'ilt, Prof. Talvi Märjalt. Haridusministeerium ja ANDRAS tellisid baromeeteruuringu, mille firma Saar Poll viis läbi 2001. aasta novembris, valim hõlmas ligi 1000 inimest vanuses 15–74 aastat. Selle uurimuse kohaselt osales 2001. aastal erinevates õppevormides 13% mainitud vanuserühma kuuluvatest inimestest (sh. kaugõpe)

²⁷ Koolituses osalesid kõige aktiivsemalt 20–29 aasta vanused inimesed (osaluse määr 22%); riigiasutused pakuvad oma personalile väljaõpet sagedamini (41%) kui riigiettevõtted (18%) või eraettevõtted (alla 10%); ehkki õpe viiakse enamasti läbi Tallinnas, jaguneb osalejate arv peaaegu ühtlaselt (13% Tallinna, 12% muude linnade ja 14% maapiirkondade elanikest); täheldati teatud regionaalseid erinevusi osaluses (23% Lääne-Eestis ja vähem kui 8% Kirde-Eestis)

²⁸ Osalus õppekursustel viimase nelja nädala jooksul, ETU 2000

Sloveenia 3,7%) ja mõningate Euroopa Liidu liikmesriikide (Kreeka 1,4%, Prantsusmaa 2,7%, Hispaania 4,9%) vastavast näitajast.²⁹

Lissaboni strateegiaga on Euroopa Liidu liikmesriikidele seatud eesmärk saavutada aastaks 2010 täiendusõppes osalemise tasemeks 12,5%³⁰ (rahvastikust vanuses 25–64 aastat peaks osalema 12,5% täiendusõppes 4 nädala kestel enne tööjõu-uuringu küsitlusperioodi). Seatud eesmärgi saavutamiseks Eestis peaksid kõik kutseõppeasutused oluliselt enam hakkama tegelema täiskasvanute koolitamisega. Hea täiendav võimalus selleks on kursuste korraldamine kõigile soovijatele enne kutsekvalifikatsioonieksamite sooritamist. On ju moodulpõhised õppekavad koostatud just sellise arvestusega, et tagavad kutsestandardis kirjeldatud vajalike oskuste omandamise.

Ametlik haridusstatistika ei kajasta andmeid kutseõppeasutuste ja kõrgkoolide pakutavate lühiajaliste täiskasvanute koolituse kursuste kohta. Kutseõppeasutuste poolt esitatud andmed näitavad kasvutrendi olemasolu, kui võrd 2001. aastal läbis vastava koolituse ligi 46 koolis (ja 521 õppekava järgi) ligi 12 800 inimest³¹, võrreldes eelnevate aastate tasemega (8 000–10 000 inimest).

Eriliseks koolitusvaldkonnaks, mis seondub Euroopa Liitu astumisega on viimastel aastatel kujunenud “EL” koolitus. 2000–2002 on EL seonduvat koolitust hinnanguliselt soovinud üle 35 000 inimese, sealjuures eksisteerib suur nõudlus üldiste EL-alaste teadmiste, EL õigussüsteemi, EL programme ja fondide, EL eelarve ning keeltealase koolituse järele.³² Esimese “Ametnike eurokoolituse strateegia” kiitis Kõrgemate Ametnike Nõukogu heaks 1997. aasta mais (seda täiendatakse jooksvalt). Strateegia eesmärk on koolitusprioriteetide määratlemine Eesti haldusasutuse erinevate liikide ja tasemete lõikes, püüdes arendada võimet teha koostööd EL institutsioonide ning liikmesriikidega. Riigi ja kohalike omavalitsuste ametnike üldise koolituse eest vastutab Riigikantselei, EL-ga seonduva koolituse ühiseid ja üldisi osi koordineerib tsentraliseeritud moel EL Integratsioonibüroo.³³

3.1.9. Muutuste hindamine kutseõppeasutuste poolt

Kutseharidussüsteem on pidevas muutumises, aga muutuste hindamiseks ja eelseisvate arengute planeerimiseks on kogu süsteemi katvat faktilist materjali, eelkõige õppetöö kvaliteediga seonduvat, ebapiisavalt. Puuduva info kogumiseks koostas Hariduse ja Tööhõive Seirekeskus käesoleva projekti toetamiseks küsimustiku, mille eesmärk oli hinnata 2002/03. õppeaasta jooksul kutseharidussüsteemis (kutseõppeasutustes) toimunut.

²⁹ Eurostat's Structural Indicators Webpage 2002, tööjõu uuringute alusel. Koolituses ja väljaõppes osalejateks loetakse isikuid, kes osalesid mingit liiki koolituses või väljaõppes nelja nädala jooksul enne ETU läbiviimist

³⁰ Communication from the Commission “Education&Training 2010” The success of the Lisbon Strategy Hinges on urgent Reforms, <http://cedefop.communityzero.com/quality?go=265555>

³¹ Annus Tiina/Dodd Martin, Capacity of IVETand VET to support National Employment Policy Objectives, töödokumendi projekt, Tallinn, märts 2002

³² European Institute of Public Administration, Implementation of the EI Training Strategy in Estonia 2000-2002, veebruar 2000. Phare toetus Euroopa Liidu integratsiooniprotsessile Eestis pakkus täiendavaid võimalusi koolitustegevuste rahastamiseks

³³ Office of European Integration, Euroopa Liidu Training Strategy for Estonian Civil Servants, April 1999

Küsimustik on täpsustatud ja lihtsustatud variant 2002. aasta sügisel läbiviidud küsitlusest, keskendudes infole, mida muudest allikatest ei ole võimalik koguda, andes samas võimaluse muutusi analüüsida üle kahe õppeaasta.

Küsimustik saadeti (elektrooniliselt) 72-le kutseõppeasutusele, sh: 22 eraomandis, 49 riigiomandis ja 1 munitsipaalomandis). Ankeedile vastasid 59 kutseõppeasutust, mitmed õppeasutused ei leidnud aga aega küsimustikule vastamiseks või tegid seda pealiskaudselt. Lühikokkuvõttena saame vastanud õppeasutuste kohta esile tuua alljärgnevat:

Kutsealase eelkoolitusega põhihariduseta noortele tegelevad aktiivselt 8 vastanud kutseõppeasutust, kus vastava õppekava järgi õpivad 2003/04. õppeaastal 341 õpilast omandades samal ajal ka põhiharidust. Koostööd eelkoolituse pakkumiseks tehakse nii üldhariduskoolide kui kohalike omavalitsustega.

47 kutseõppeasutuses (79,7% vastanutest) on läbi viidud väga erineva pikkusega kursusi, mille tellijaks on olnud nii ettevõtted, eraisikud kui tööhõiveametid. Täiskasvanutele koolituse pakkumiseks on 34 õppeasutuses (57,6% kõigist vastanud õppeasutustest) olemas inimene, kelle tööülesandeks on täienduskoolituse organiseerimine.

55 koolist, millised kommenteerisid oma tegevust info kogumisel lõpetajate edasise käekäigu kohta, vastas ainult 4, et nad ei oma mitte mingisugust informatsiooni. Ülejäänud kasutavad teabe hankimiseks erinevaid meetodeid – on välja töötatud spetsiaalseid ankeete, mida jagatakse lõpetajatele või mida kasutatakse hilisemal intervjuerimisel. Väga levinud on kontaktide säilitamine kursuse juhendaja kaudu.³⁴

Ettevõttepraktika koha leidmisel on järgmised variandid: 54% vastanud kutseõppeasutustest on ettevõttepraktika koha leidmise jätanud õpilase ülesandeks, osutades küll vajadusel abi, 39% vastanutest väidavad, et kool leiab ettevõttepraktika koha, 13%-le vastanutest pakub võimalust ettevõttepraktika läbiviimiseks ettevõtte. Erinevaid variante kasutatakse kombineeritult.

Infotehnoloogiliste vahendite kasutamine igapäevases õppeprotsessis ei ole eriti levinud. Ainult 2 kooli vastasid, et arvuteid kasutatakse kõigi erialaainete õpetamisel ja 3 kooli vastasid, et arvuteid kasutatakse muude ainete õpetamisel kõigis õppekavades.

Õppekava ühildamine kutsestandardiga sõltub eelkõige sellest, kas vastavas valdkonnas ka kutsestandard olemas on. Seega ei saa nõuda õppekavade 100-protsendilist vastavust kutsestandarditele. 8 vastanud kutseõppeasutust väitsid, et kõik õppekavad vastavad kutsestandarditele. 14 kutseõppeasutust vastas, et 420 õpilast sooritasid kutsekvalifikatsioonieksami. 4 kutseõppeasutust on juba teeb või on tegemas ettevalmistusi koostööks kvalifikatsioonieksameid korraldavate kutseomistamiskeskustega. Vastustest nähtub, et ollakse teadlikud kutsekvalifikatsioonisüsteemist ja vastavate eksamite korraldamise süsteemist.

Õpingute katkestamine on koolituse tulemuslikkuse seisukohalt oluline näitaja kahest aspektist – esiteks satub tööturule noor, kellel ei ole erialast ettevalmistust ja kellel seetõttu on ka oluliselt väiksemad võimalused tööd leida. Väidetavalt on küll mõningatel juhtudel õpingute katkestamine toimunud just seetõttu, et õpilane on leidnud sobiva töökoha. Sellisel juhul tuleks aga leida koos õppeasutusega sobiv vorm õppeasutuse lõpetamiseks.

³⁴ Süsteemseks informatsiooni koondamiseks kogu terviku kohta tuleks mõelda ühtse tagasiside organiseerimisele.

Teiseks on kasutatud ressursi ilma tulemuseta ja mõningal juhul oleks õpilaste täpsem informeerimine õpingutest ja tulevases tööst juba kooli vastuvõtmisel võinud ära hoida vale valiku. Lisas on tabel 22³⁵, mis nätab, et õppetöö katkestajate määr keskoolijärgse kutsekeskhariduse tasemel oli kõige kõrgem Valgamaa Kutseõppekeskuses – 37,7%, põhikoolijärgse kutsekeskhariduse tasemel aga Kehtna Majandus- ja Tehnoloogiakoolis – 30,1%. Mõlemad väljalangevuse määrad on oluliselt kõrgemad Kutsehariduse tegevuskavas fikseeritud tasemest 2001. aastal (13%) ja 2004. aastaks seatud eesmärgist – 8%.

3.2. Hariduspoliitiliste otsuste hindamine

3.2.1. Hariduspoliitilise otsustuse tsükkel

Hariduspoliitiliste³⁶ otsuste vastuvõtmine ja nende otsuste elluviimine läbib 6 etappi:

1. olemasoleva olukorra analüüs;
2. alternatiivsete poliitikate leidmine;
3. alternatiivsete poliitikate hindamine;
4. poliitikate valik (hariduspoliitilise otsuse vastuvõtmine) , rakendamine;
5. hariduspoliitika rakendamise plaan ja elluviimine;
6. hariduspoliitilise otsuse mõjude hindamine.

Arvestades hariduspoliitiliste otsuste tsüklilist iseloomu tuleb meeles pidada järgmisi momente:

- Valitud poliitikat tuleb pidevalt hinnata ja vastavalt tulemusele täpsustada (muuta).
- Hariduspoliitika ei ole lõputult ühesugusena püsiv – situatsiooni analüüsi tulemusena võib osutuda vajalikuks tegutsemisviisi muutmine.
- Hariduspoliitikat ei tohi muuta "üle öö" või laua taga istudes, tegutsemisviisi muutmine on protsess, mis sisaldab eelpoolmainitud 6 etappi ja paljude asjatundjate arvamust.

1. Olemasoleva olukorra analüüs

- Kirjelda olukorda: leia probleemid (kasuta statistikat, arvandmeid);
- analüüsi situatsiooni: millised faktorid on põhjustanud "probleemi"?

³⁵ Õppijate arvud on saadud Hariduse ja Tööhoive Seirekeskusest, õppetöö katkestajate arvud aga täidetud ankeetidest. Seega ei ole tegemist ametliku andmestikuga.

³⁶ Hariduspoliitika käesoleva aruande kontekstis tähendab hariduse valdkonna probleemide lahendamisele suunatud tegevust.

- selgita probleemi lahendamise asjakohasus: milline on “probleemi” mõju haridussektorile ja teistele ühiselu aspektidele.

2. Alternatiivsete tegutsemisviiside leidmine

- Uuri olukorda: intervjueri asjaosalisi võimalike lahenduste leidmiseks;
- leia võrdlusmaterjali teistest analoogses situatsioonis olevatest riikidest;
- ajurünnakute ja arutelude läbi leia koos kohalike ekspertide ja praktikutega lahendused;
- paku võimalikud lahendusvariandid.

3. Alternatiivsete poliitikate hindamine

- Määra hindamise kriteeriumid (indikaatorid) koostöös ekspertide ja arvamusiidritega;
- Tee täiendavat uurimistööd (erinevate tegutsemisviiside “hind”, koosta esialgsed rakendusplaanid jne), et adekvaatselt hinnata pakutud alternatiivseid tegutsemisviise;
- Kasuta pakutud kriteeriume poliitikate hindamiseks, järjestage tegutsemisviisid vastavalt tulemusele;
- Hariduspoliitiliste probleemide lahendamiseks pakutavate alternatiivsete otsuste hindamise võimalikud kriteeriumid:
 - avalikkuse toetus,
 - kohaliku kompetentsi olemasolu,
 - kulu tõhusus,
 - efektiivsus,
 - tasuvus,
 - finantseerimise püsivus.

4. Poliitika valik, rakendamine

Hariduspoliitika peab olema:

- hinnatud ja heaks kiidetud kõigi partnerite, asjatundjate poolt;
- baseeruma konkreetsetel andmetel ja olemasoleva olukorra täpsel analüüsil.

Vastasel juhul ei ole ta väärt paberit, millele on kirjutatud ja rakendamise asemel jääb seisma riigis.

5. Hariduspoliitilise otsuse rakendamise plaan ja elluviimine

- Valitud poliitika rakendamise monitooringu kavandamine, tulemusnäitajate ja indikaatorite fikseerimine;

- tegutsemisviisi rakendusplaani koostamine koos tähtaegadega;
- eelarve koostamine;
- plaan koostöökaks kaasatud institutsioonide ja inimeste osas;
- tegutsemisviisi rakendamise katsetamine pilootprojektina;
- pilootprojekti tulemuste hindamine, rakenduskava täpsustamine ja valitud poliitika ellu viimine.

6. Hariduspoliitilise otsuse mõjude hindamine

- Valitud lahendusviisi rakendamise käik peab olema jälgitud ja fikseeritud, selle erinevad etapid hinnatud ja vastavalt hindamise tulemustele täpsustatud.
- Mingil ajamomendil võib märgata, et probleemsituatsioon on muutunud. Sellisel juhul tuleb kogu tsükli alustada algusest – uuesti analüüsida, hinnata olukorda.

Järeldus:

Seega tuleb endale aru anda, et mistahes muutuse saavutamiseks tuleb läbida kogu poliitiliste otsuste tsükkel. Iga tegevuskava, mis põhineb küll olukorra analüüsil, ei kaasa aga partnereid ja mille elluviimine jääb juhuse hooleks, on kena dokument, aga oma koostajate poolt püstitatud eesmärgid ei saavuta kunagi.

Oluline komponent muutuste kavandamisel on selguse saamine sellest, mis on muutuse elluviimise hind. Kõigi võimalike kulude ja saavutatavate tulude kõrvutamine annab aluse lõpliku otsuse tegemiseks ja muutuste saavutamiseks vajalike vahendite (inimesed, rahalised ja materiaalsed vahendid) tagamise.

Erinevate lahendusvariantide kaalumisel kasutatakse sageli üha enam tulu-kulu analüüsi meetodit, mille rakendamiseks käesoleva uuringu raames ei piisanud aga lähteandmeid.

Tulu-kulu analüüs³⁷ (*Cost-benefit analysis – CBA*) on poliitika või mõne projekti hindamise meetod, millega hinnatakse rahalises väärtuses kõiki projekti mõjusid (*impact*). Kui projekti mõjusid arvestatakse ühiskonna kõigile liikmetele, siis on tegemist nn. sotsiaalse tulu-kulu analüüsiga (*social cost-benefit analysis*). CBA sisu on projekti sotsiaalse netotulu leidmine. Kõikidest projektiga seotud tuludest lahutatakse kõik kulud.

Tavapäraselt kritiseeritakse CBA-d kahest aspektist:

- CBA aluseks on utilitaristlik eeldus, et maksimeerida tuleb indiviidide kasulikkuste summat. Seetõttu on võimalik ühe inimese kahju kompenseerida teise kasulikkusega;
- Poliitikud kritiseerivad sageli CBA praktilisi külgi – teatud mõjusid võib käsitleda kas tulude või kuludena; mõjude hindamine pikemas perspektiivis ei saa olla täpne; kõikidele mõjudele ei saa rahalist väärtust määrata (nt inimese elu); oleviku ja tuleviku tähtsustamise vahekord sõltub paljudest täiendavatest asjaoludest.

³⁷ Boardman, A. E., Greenberg, D. H., Vining, A. R., Weimer, D. L. Cost-Benefit Analyses, Concepts and Practice (Tulu-kulu analüüs: põhimõtted ja rakendamine), 2nd edition, Prentice Hall, 2001 lk 2 - 17

CBA eesmärgid ja kasutusala

Kui turg töötab efektiivselt, siis jaotuvad ka ressursid efektiivselt. Valitsuse sekkumine turu toimimisse on õigustatud vaid siis, kui tekib turutõrge. Ka siis on see õigustatud ainult juhul, kui näidatakse, et sekkumisest tekkiv ressursside jaotus on efektiivsem, kui ilma sekkumiseta. Valitsuse sekkumise (erinevate poliitikate ja projektide) põhjendamiseks kasutatakse CBAd.

Eristatakse kolme liiki CBAd:

- *Ex ante* CBA – CBA enne projekti käivitamist;
- *In media res* CBA – projekti kestel tehtav CBA;
- *Ex post* CBA – pärast projekti lõppu tehtav CBA.

Neljas viis CBAd kasutada on *ex post* (või *in media res*) ja *ex ante* (või *in media res*) CBA võrdlus. Viimast varianti kasutatakse selleks, et hinnata CBA analüüsi täpsust. Erinevad CBA liigid annavad erinevat informatsiooni (vt. tabel 10).

Tabel 10 CBA liikide kasutamine

Informatsioon	<i>Ex ante</i>	<i>In media res</i>	<i>Ex post</i>	<i>Ex ante vs. ex post</i>
Kas võtta projekt vastu?	Hea hinnang	Kui senini tehtud kulud on väikesed, siis on hinnang hea	Ei anna infot	Ei anna infot
Projekti väärtus	Halb hinnang – raske hinnata tulevikus tekkivaid tulusid ja kulusid	Hinnang parem, sest tulude ja kulude osas on parem selgus	Väga hea hinnang – mida kauem on projektist möödas, seda paremad on hinnangud tekkinud tuludele ja kuludele	Väga hea hinnang – mida kauem on projektist möödas, seda paremad hinnangud tekkinud tuludele ja kuludele
Kas saab võrrelda sarnaste projektide tegeliku väärtusega?	Ebatõenäoline	Jah, mida hiljem teha seda parem hinnang	Väga hästi	Väga hästi
Hinnang CBA efektiivsusele	Ei	Ei	Ei	Jah

CBA hind

CBA kasutamisel tuleb alati arvestada, et see nõuab nii aega, inimressurssi kui raha. Suuremate projektide CBA on väga kõrge ulatudes miljonitesse kroonidesse.

CBA etapid

Tulu-kulu analüüsi teostamise saab laiemalt kaheksaks etapiks jagada:

1. **Määratle alternatiivsed projektid.** Alternatiivsete projektide hulk läheneb lõpmatuseni, eriti kui arvestada kõiki pisidetaile. Praktikas hinnatakse enamasti planeeritavat/tehtud projekti ühe või kahe alternatiiviga, millest üks on *status quo* (ehk praegune situatsioon ilma muutusteta). Juhul, kui probleemi püstitus on raha paigutamine ühte (nt. tee-ehitus) või teise (nt. tervishoid) projekti, siis võrreldakse neid omavahel. Kuna praktikas võrreldakse kahte kuni kolme alternatiivi, siis poliitikutel suhtuvad sageli CBAse negatiivselt. Nende huvi oleks, et kõik olemasolevad alternatiivid järjestataks headuse järgi. CBA aitab teha vaid laiaulatuslikumaid valikuid poliitika alternatiivide vahel.
2. **Otsusta kelle tulused ja kulusid arvestatakse.** Üksik inimene, kes teeb otsuseid enda seisukohast, arvestab eelkõige enda tuluseid kulusid. Kohaliku tasandi omavalitsus kipub arvestama oma piirkonna inimestega. Riiklikul tasandil arvestatakse sageli vaid oma riigi elanikega. Seega tuleb teha otsus, kas läheneda kohalikust, regionaalsest, rahvuslikust või globaalsest perspektiivist. Ainult nende inimeste tulud ja kulud lähevad CBA tegemisel arvesse, teiste tulud ja kulud jäetakse tähelepanuta.
3. **Süsteemiseeri projekti mõjud (sisendid ja väljundid) ja vali kuidas neid mõõta.** Selles etapis tuleb määratleda kõikide alternatiivsete projektidega seotud füüsilised mõjud. Mõjude määratlemise aluseks on põhjuslik seos, mida saab selgelt ja üheselt esitada. Kui otsused andmed ei ole kättesaadavad, kasutatakse vastava näitaja lähendit (nt politsei poolt kinni peetud kurjategijate arvu lähendiks võiks kasutada arestitute arvu). Kõikide arvuliste näitajate leidmine seostub mingil määral informatsiooni kaoga, mida tuleb tulemuste tõlgendamisel arvestada.
4. **Hinda mõjude kvantitatiivset suurust projekti eluea jooksul.** Ekstrapoleeri mõjud tulevaste perioodide jaoks.
5. **Anna mõjudele rahaline hinnang.** Paljude mõjude suurust on rahaliselt väga raske, kui mitte võimatu, hinnata (nt inimelu, keskkonnareostus). CBAs lähtutakse põhimõttest, et kui mitte keegi ei ole nõus mingi mõju positiivse väärtuse eest midagi maksma, siis selle mõju väärtuseks on null. Alternatiivina sellisele lähenemisele kasutatakse teisi meetodeid: kulu-efektiivsuse analüüs (*cost effectiveness method*) või *multigoal analysis*.
6. **Diskonteeritud tulud ja kulud.** Tulude ja kulude nüüdisväärtuse leidmiseks tuleb projekteeritavad tulud ja kulud diskonteerida. See tuleneb asjaolust, et inimesed väärtustavad tänast tarbimist enam tulevases tarbimisest. Tulude ja kulude diskonteerimine käib vastavalt järgmistele valemitele:

$$PV(B) = \sum_{t=0}^n \frac{B_t}{(1+s)^t};$$

$$PV(C) = \sum_{t=0}^n \frac{C_t}{(1+s)^t},$$

kus B -tulud, C -kulud, s - diskontomäär, n - perioodide arv, PV -nüüdisväärtus. Diskontomäär sotsiaalsete projektide jaoks (sotsiaalne diskontomäär) on enamasti madalam kui finantssektoris. Sageli antakse see kõrgema valitsusasutuse poolt ette.

7. **Leia nüüdispuhasväärtus iga alternatiivse projekti jaoks.** Nüüdispuhasväärtus on eelnevalt nimetatud nüüdisväärtuste vahe (sisuliselt lahutame kõikidest projektiga

seonduvatest tuludest, mis toimuvad projekti eluea jooksul kõik kulud). Otsustusreegel on selline, et kui $NPV > 0$, siis võib otsuse vastu võtta, st tulud on suuremad kui kulud. Kui on tegemist mitme alternatiiviga, mille NPV on positiivne, siis tuleb vastu võtta projekt suurima NPVga. Kõrgeima NPVga projekt on samaväärne kõrgeima sotsiaalse tuluga projektile. Selline analüüs ei pruugi viia otsusele, mis tagab kõige efektiivsemale ressursside jaotuse, sest me võrdleme vaid mõnda üksikut projekti. Kui teostatud CBA on õige, siis parandab NPV alusel otsustamine ressursside jaotust igal juhul.

8. **Tundlikkuse analüüs.** Tundlikkuse analüüs püüab arvesse võtta asjaolu, et nii mõjude hindamine kui neile rahalise väärtuse andmine hõlmavad endas informatsiooni kadu.

9. Soovituste formuleerimine.

CBA on normatiivne ehk ütleb, milline otsus tuleks teha. Tegemist ei ole positiivse meetodiga, st ei analüüsita kuidas otsuseid tehakse. Tuleb silmas pidada, et otsuste tegemisel mängivad sageli rolli muud mõjurid kui taustanalüüs (nt poliitilised vaated).

3.2.2. Kutsehariduse tulemuslikkuse hindamine

Kriteeriumide valik mingi tegevuse tulemuste hindamiseks on keerukas ja sõltub alati tegevuse kavandamisel püstitatud eesmärkidest. Kutseõppeasutuste tegevuse eesmärk peaks olema aidata õppeasutuses õppijatel omandada kooli lõpetamise hetkeks oskused ja teadmised, mis tagavad nende eduka toimetuleku tööturul ja isiklikus elus. Edukuse mõõtmine on aga omaette probleem. Eelpool hindasime edukust kaudselt töötuse määra abil ja veendusime, et erinevad lõpetatud haridustasemed annavad oluliselt erineva tulemuse töö leidmisel. Nii näiteks on kutseharidus koos üldkeskharidusega selline haridusliik, mille lõpetanud on reeglina kõrgema töötuse määraga nii erinevates eagruppides kui ka samas vanusegrupis üle erinevate aastate. (joonised 6 ja 7)

Jättes kõrvale katse hinnata edukust isiklikus elus, tegime käesoleva uuringu raames katse hinnata kutseõppeasutuste lõpetanute panust oma õppekulude korvamisel.

Õppurite registri põhjal tehtud kutseõppeasutuste lõpetanute väljavõtte järgi saime Maksuameti andmebaasist summaarsed andmed 2000., 2001. ja 2002. aastal õppeasutuste lõpetanute poolt makstud tulumaksu kohta. Võrdluseks saime Haridus- ja Teadusministeeriumist andmed õppekoha maksumuse kohta 1999/00. õppeaastal.

Esmases andmete analüüsis jätsime kõrvale laekunud tulumaksu summa, sest andmetest selgus, et palju huvipakkuvamaks osutus nende kooli lõpetanute osatähtsus, kelle kohta on teada tulumaksu laekumise fakt. Samas tuleb meele pidada, et osa õppeasutuse lõpetanuid jätkavad õpinguid kas kutseõppeasutuses või kõrgkoolis ning osa noormeestest täidavad sõjaväekohustust, mida tuleb arvestada järgnevas analüüsis eriti esimesel/teisel aastal õppeasutuse lõpetamise järgi.

Saadud andmete põhjal (tabel 11) tehtav esimene järeldus on, et lõpetamise aastal on tulumaksu maksjate osatähtsus summaarselt suurem kui 68%. Osatähtsus kasvab aja möödumisega ulatudes teisel täisaastal pärast lõpetamist kuni 79%ni. Andmetest selgub ka, et 2001. aasta lõpetajatest on tulumaksu maksjaid juba lõpetamise aastal rohkem kui eelmise aasta lõpetajatest. 2002. aasta lõpetajad ei olnud aga nii edukad. Tulumaksu maksjate protsent lõpetajatest on kõige madalam kutsekeskhariduse põhihariduse järgi

lõpetanutel (2000. aastal 62,4%), kõige kõrgem aga ootuspäraselt rakenduskõrgharidusõppe lõpetanutel (81,9%).

Tabel 11 Lõpetanute osatähtsus, kelle kohta on teada tulumaksu laekumine, õppe tasemeti

Õppetase	Lõpetanute osatähtsus, kelle kohta on teada tulumaksu laekumine					
	2000. aasta lõpetajad			2001. aasta lõpetajad		2002. aasta lõpetajad
	2000. aastal	2001. aastal	2002. aastal	2001. aastal	2002. aastal	2002. aastal
Kutsekeskharidus põhihariduse järgi	62,4%	70,1%	75,6%	66,6%	73,6%	65,3%
Kutsekeskharidus keskhariduse järgi	71,8%	78,9%	81,7%	70,0%	80,1%	65,7%
Rakenduskõrgharidus (sh diplomiõpe ja kutsekõrgharidus)	81,9%	84,6%	85,8%	84,8%	87,8%	86,1%
KOKKU	68,3%	75,0%	79,0%	71,3%	78,0%	69,6%

Allikas: Maksuameti andmebaas

Koolitusvaldkondadest on kõige edukamad turvamine, tervis, sotsiaalteenused ning õpetajakoolitus ja kasvatusteadused, kus tulumaksu maksjate määr lõpetajatest ulatub isegi kuni 96%ni (turvamine). Tegemist on valdavalt avaliku sektoriga, kus kindel palgatöö. Samuti suhteliselt kitsa spetsialiseerumisega valdkondadega ja ilmselt on vastava ala valinutel tugev motivatsioon end ka teostada. Andmete iseloomu delikaatsust arvestades ei saa me teha järeldusi selle kohta, kas inimene töötab ka õpitud erialal või ei.

Vähemedukad on järgmised koolitusvaldkonnad (tabel 12): keskkonnakaitse, humanitaaria, põllumajandus, metsandus ja kalandus. Vaadeldud aastakäikude kohta laekub lõpetamise aastal tulumaksu näiteks põllumajanduse, kalanduse ja metsanduse valdkonna lõpetajatest 53–54 protsendil.

Tabel 12 Lõpetanute osatähtsus, kelle kohta on teada tulumaksu laekumine, koolitusala

Koolitusala (ISCED 97)	Lõpetanute osatähtsus, kelle kohta on teada tulumaksu laekumine					
	2000. aasta lõpetajad			2001. aasta lõpetajad		2002. aasta lõpetajad
	2000. aastal	2001. aastal	2002. aastal	2001. aastal	2002. aastal	2002. aastal
Keskkonnakaitse	28,6%	50,0%	64,3%	47,6%	61,9%	44,4%
Humanitaaria	57,8%	71,1%	64,4%	85,3%	88,2%	80,6%
Isikuteenindus	63,1%	69,7%	68,5%	60,2%	68,4%	60,3%
Tootmine ja töötlemine	63,5%	66,9%	73,6%	65,0%	72,1%	65,1%
Põllumajandus, metsandus ja kalandus	54,7%	69,3%	74,0%	53,7%	72,9%	53,8%
Sotsiaal- ja käitumisteadused	68,6%	74,4%	75,6%	73,7%	78,9%	73,2%
Kunstid	63,5%	72,3%	76,3%	71,9%	72,8%	72,1%
Arvutiteadused	59,8%	70,9%	76,5%	65,2%	75,9%	65,4%
Arhitektuur ja ehitus	56,0%	69,4%	79,8%	60,4%	71,7%	56,5%
Ärindus ja haldus	72,8%	78,2%	80,5%	74,7%	80,9%	74,0%

Õigus	74,8%	80,0%	81,1%	80,9%	83,4%	78,6%
Õpetajakoolitus ja kasvatusteadus	81,0%	81,0%	82,9%	93,7%	93,7%	94,7%
Transporditeenused	71,8%	72,8%	83,6%	70,6%	75,1%	76,3%
Tehnikaalad	66,2%	76,8%	83,7%	67,9%	76,9%	68,9%
Tervis	84,5%	82,5%	86,6%	90,0%	89,8%	91,0%
Sotsiaalteenused	80,2%	84,8%	88,8%	80,5%	82,1%	81,8%
Ajakirjandus ja infolevi	54,5%	90,9%	90,9%	93,8%	100,0%	90,9%
Turvamine	96,7%	96,7%	94,3%	99,5%	97,8%	99,5%
Füüsilised loodusteadused	85,7%	90,5%	100,0%	82,6%	87,0%	62,5%
Kokku keskmine	68,3%	75,0%	79,0%	71,3%	78,0%	69,6%

Allikas: Maksuameti andmebaas

Maakonnniti on tulumaksu laekumise määr sõltuvuses tööturu üldisest olukorrast. Seega on Ida-Virumaal tulumaksu maksjate määr lõpetanute madalaim, kasvades küll lõpetamisele järgnevate aastate jooksul. Kõrgeima maksumaksjate määraga on aga Harjumaal kutseõppeasutuse lõpetanud. Nii maksis 2000. aasta lõpetajatest 2002. aastal tulumaksu 81,8%. Toodud on ka arvestused piirkonniti ja koolitusvaldkonniti, et vajadusel hinnata koolitusvaldkondade erinevusi maakonniti. Täpsemaks analüüsiks tuleks andmed siduda vastava piirkonna tööhõive struktuuriga.

Tabel 13 Lõpetanute osatähtsus, kelle kohta on teada tulumaksu laekumine piirkonniti

Piirkond	Lõpetanute osatähtsus, kelle kohta on teada tulumaksu laekumine					
	2000. aasta lõpetajad			2001. aasta lõpetajad		2002. aasta lõpetajad
	2000. aastal	2001. aastal	2002. aastal	2001. aastal	2002. aastal	2002. aastal
Ida-Virumaa	61,1%	66,4%	72,1%	63,0%	71,6%	59,4%
Lõuna-Eesti	64,3%	71,6%	74,4%	65,6%	74,0%	64,5%
Lääne-Eesti	68,4%	77,2%	81,5%	73,2%	77,6%	67,4%
Harjumaal	72,0%	78,0%	81,8%	76,7%	81,8%	76,4%
Kesk-Eesti	65,7%	74,7%	80,5%	66,0%	76,0%	63,9%
KOKKU	68,3%	75,0%	79,0%	71,3%	78,0%	69,6%

Allikas: Maksuameti andmebaas

Tabel 14 Lõpetanute osatähtsus, kelle kohta on teada tulumaksu laekumine piirkonniti ja koolitusala

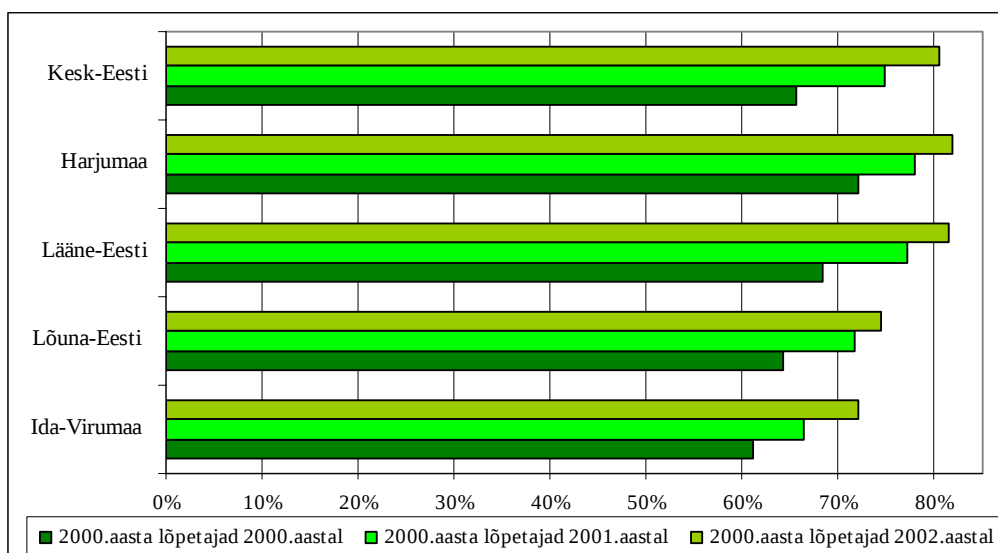
	Koolitusala (ISCED 97)	Lõpetanute osatähtsus, kelle kohta on teada tulumaksu laekumine					
		2000. aasta lõpetajad			2001. aasta lõpetajad		2002. a. lõpetajad
		2000. aastal	2001. aastal	2002. aastal	2001. aastal	2002. aastal	2002. aastal
Ida-Virumaa	Arhitektuur ja ehitus	64,9%	75,7%	78,4%	57,1%	74,3%	68,9%
	Arvutiteadused	55,9%	72,9%	76,3%	67,4%	76,0%	55,2%
	Isikuteenindus	34,6%	40,2%	48,6%	38,8%	46,6%	34,9%
	Tehnikaalad	66,9%	76,5%	79,8%	69,5%	76,2%	63,4%
	Tervis	66,7%	63,1%	78,6%	72,7%	79,5%	81,3%

	Koolitusala (ISCED 97)	Lõpetanute osatähtsus, kelle kohta on teada tulumaksu laekumine					
		2000. aasta lõpetajad			2001. aasta lõpetajad		2002.a. lõpetajad
		2000. aastal	2001. aastal	2002. aastal	2001. aastal	2002. aastal	2002. aastal
	Tootmine ja töötlemine	79,7%	66,2%	71,6%	43,0%	59,1%	60,5%
	Õigus	77,1%	74,3%	77,1%	89,5%	86,8%	
	Õpetajakoolitus ja kasvatusteadus	50,0%	35,0%	45,0%			
	Ärindus ja haldus	58,7%	66,2%	71,6%	64,8%	73,8%	61,1%
	Kokku	61,1%	66,4%	72,1%	63,0%	71,6%	59,4%
Lõuna-Eesti (Jõgeva-, Tartu-, Põlva-, Valga-, Võru-, Viljandi- maa)	Keskonnakaitse	28,6%	50,0%	64,3%	47,6%	61,9%	44,4%
	Ajakirjandus ja infolevi	54,5%	90,9%	90,9%	93,8%	100,0%	90,9%
	Arhitektuur ja ehitus	52,1%	57,5%	72,6%	54,7%	66,7%	58,0%
	Arvutiteadused	51,1%	64,4%	73,3%	60,2%	72,2%	67,5%
	Humanitaaria	100,0%	100,0%	75,0%	90,0%	85,0%	64,3%
	Isikuteenindus	64,9%	71,5%	67,4%	53,3%	64,7%	60,9%
	Kunstid	61,5%	71,4%	78,0%	71,1%	72,3%	66,3%
	Põllumajandus, metsandus ja kalandus	63,0%	70,4%	67,9%	59,5%	70,9%	57,1%
	Sotsiaalteenused	86,4%	95,5%	100,0%	77,8%	77,8%	77,3%
	Tehnikaalad	54,1%	65,8%	77,4%	55,4%	69,9%	61,0%
	Tervis	90,0%	90,0%	88,9%	95,4%	92,7%	95,0%
	Tootmine ja töötlemine	64,1%	65,9%	75,6%	64,1%	73,0%	61,7%
	Transporditeenused	91,7%	100,0%	100,0%	72,2%	94,4%	92,3%
	Turvamine				100,0%	100,0%	100,0%
	Õpetajakoolitus ja kasvatusteadus	95,8%	93,8%	87,5%	92,4%	91,1%	
	Ärindus ja haldus	65,2%	74,4%	70,0%	68,3%	76,9%	61,1%
	Kokku	64,3%	71,6%	74,4%	65,6%	74,0%	64,5%
Lääne-Eesti (Lääne-, Hiiumaa-, Saare-, Pärnumaa)	Arhitektuur ja ehitus	56,0%	76,0%	86,7%	46,7%	61,3%	50,0%
	Arvutiteadused	70,4%	70,4%	70,4%	69,6%	73,9%	66,7%
	Isikuteenindus	57,8%	68,7%	72,3%	62,3%	69,5%	65,7%
	Kunstid	43,3%	56,7%	73,3%	59,3%	66,7%	58,1%
	Põllumajandus, metsandus ja kalandus	42,0%	66,0%	82,0%	34,2%	76,3%	54,0%
	Sotsiaalteenused	70,0%	70,0%	90,0%	81,3%	84,4%	75,0%
	Tehnikaalad	61,0%	75,6%	85,4%	74,4%	72,1%	63,3%
	Tootmine ja töötlemine	74,2%	74,2%	75,8%	69,0%	63,2%	59,6%
	Turvamine	100,0%	100,0%	95,8%	100,0%	98,3%	99,3%
	Ärindus ja haldus	79,6%	84,5%	84,5%	79,0%	80,9%	74,2%
	Kokku	68,4%	77,2%	81,5%	73,2%	77,6%	67,4%
Harjumaa	Arhitektuur ja ehitus	57,3%	69,9%	79,4%	68,2%	80,1%	55,3%
	Arvutiteadused	66,4%	73,4%	78,3%	63,7%	76,9%	70,3%
	Füüsikalised loodusteadused	85,7%	90,5%	100,0%	82,6%	87,0%	62,5%
	Humanitaaria	53,7%	68,3%	63,4%	78,6%	92,9%	94,1%
	Isikuteenindus	75,5%	79,3%	74,8%	70,7%	77,6%	69,2%
	Kunstid	68,9%	76,2%	75,4%	75,7%	74,8%	80,0%
	Põllumajandus, metsandus ja kalandus	66,7%	100,0%	100,0%	66,7%	100,0%	72,7%
	Sotsiaal- ja käitumisteadused	68,6%	74,4%	75,6%	73,7%	78,9%	73,2%
	Sotsiaalteenused	77,6%	80,3%	84,2%	83,9%	85,4%	85,7%

	Koolitusala (ISCED 97)	Lõpetanute osatähtsus, kelle kohta on teada tulumaksu laekumine					
		2000. aasta lõpetajad			2001. aasta lõpetajad		2002.a. lõpetajad
		2000. aastal	2001. aastal	2002. aastal	2001. aastal	2002. aastal	2002. aastal
	Tehnikaalad	68,9%	79,5%	85,8%	72,1%	79,3%	75,6%
	Tervis	90,5%	88,2%	89,3%	89,9%	89,9%	93,6%
	Tootmine ja töötlemine	60,2%	66,6%	72,4%	71,9%	76,6%	71,2%
	Transporditeenused	69,9%	69,9%	82,0%	69,8%	72,2%	73,8%
	Turvamine	93,7%	91,1%	89,9%	98,7%	96,8%	99,5%
	Õigus	74,5%	80,9%	81,7%	79,7%	82,9%	78,6%
	Õpetajakoolitus ja kasvatusteadus	84,4%	91,1%	93,3%	94,5%	95,5%	94,7%
	Ärindus ja haldus	79,4%	83,4%	86,1%	79,7%	84,2%	82,5%
	Kokku	72,0%	78,0%	81,8%	76,7%	81,8%	76,4%
Kesk-Eesti (Lääne- Viru-, Järva-, Raplamaa)	Arhitektuur ja ehitus	49,2%	69,5%	83,1%	59,5%	62,2%	54,5%
	Arvutiteadused	63,4%	80,5%	85,4%	68,1%	79,1%	60,2%
	Isikuteenindus	60,0%	68,8%	67,5%	68,0%	71,9%	61,4%
	Kunstid	83,3%	83,3%	83,3%			
	Põllumajandus, metsandus ja kalandus	46,2%	61,5%	69,2%	22,2%	66,7%	25,9%
	Sotsiaalteenused	82,0%	87,6%	89,9%	72,1%	74,4%	72,5%
	Tehnikaalad	64,9%	75,3%	89,6%	50,6%	75,9%	65,2%
	Tootmine ja töötlemine	48,0%	64,0%	80,0%	54,9%	71,8%	51,0%
	Transporditeenused	77,8%	83,3%	88,9%	73,8%	81,0%	82,2%
	Turvamine	94,6%	100,0%	100,0%	100,0%	98,0%	100,0%
	Õpetajakoolitus ja kasvatusteadus	75,6%	77,8%	84,4%			
	Ärindus ja haldus	57,7%	60,6%	70,4%	66,1%	78,0%	71,0%
	Kokku	65,7%	74,7%	80,5%	66,0%	76,0%	63,9%
Kõik kokku		68,3%	75,0%	79,0%	71,3%	78,0%	69,6%

Allikas: Maksuameti andmebaas

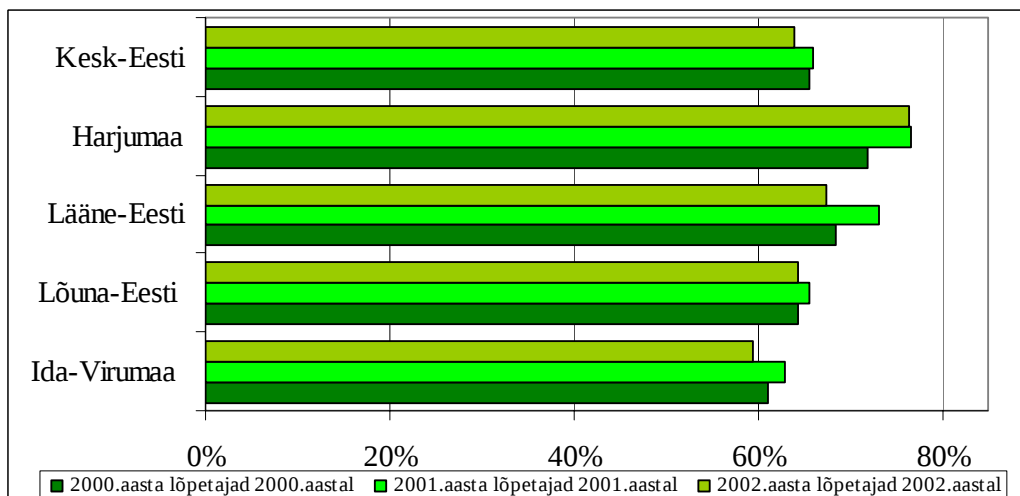
Joonis 9 2000. aasta lõpetajate kohta illustreerib tulumaksu maksjate määra piirkonniti ja osutab selgelt maksumaksjate määra tõusule. Miks ikkagi lõpetamise aastal on maksumaksjaid vähem, kui kolmandal aastal on raske öelda. Ilmselt võtab tööle saamine aega (lisaks ei ole teada sõjaväes aega teenivate ja õpinguid jätkanud noorte arvud). Töö saamisel on eeliseks varasema töötamise kogemus. Võib-olla on tegemist täiendavate õpingutega, sest olemasolevatest andmetest ei selgu, millega lõpetajad, kelle kohta pole tulumaksu laekunud, tegelenud on.

Joonis 9 2000. aastal kutseõppeasutuse või rakenduskõrgkooli lõpetanute osatähtsus, kelle kohta on teada tulumaksu laekumine piirkonniti

Allikas: Maksuameti andmebaas

Analüüsid piirkonniti (joonis 10) õppeasutuse lõpetamise aastal tulumaksu maksjate määra täheldame, et ainult Harjumaal on see 2002. aastal 2001. aasta tasemel, ülejäänud piirkondades aga langenud. Samas oli 2001. aasta lõpetajate maksumaksjate määr kooli lõpetamise aastal kõrgem kui eelmisel aastal lõpetanutel lõpetamise aastal.

Joonis 10 2000., 2001. ja 2002. aastal kutseõppeasutuse või rakenduskõrgkooli lõpetanute osatähtsus, kelle kohta on teada tulumaksu laekumine kooli lõpetamise aastal piirkonniti

Allikas: Maksuameti andmebaas

Andmestik annab võimaluse vaadelda 2000. aasta lõpetajaid üle järgnevate aastate ka kooliti. Joonistel 11 ja 12 on toodud koolide võrdlus keskmise maksumaksjate määraga järjestatuna teisel aastal pärast lõpetamise aastat tulumaksu maksjate osatähtsuse järgi. Kutseõppeasutusi, millised kuuluvad sellesse ringi, on üle Eesti ja mingit lihtsat järeldust põhjustest, miks just need õppeasutused, on võimatu teha. Kindlasti ei näita joonisel

olevate koolide nimekiri, et nende lõpetajad on oluliselt vähem edukad nende õppeasutuste lõpetajatest, mille lõpetajate tulumaksu maksjate osatähtsus on keskmisest kõrgem. Küll aga üllatab, et nende kutseõppeasutuste hulgas on ka kutseõppekeskusi, kus nii õppimise kui õpetamise motivatsioonid nende uuenenud rolli tõttu tänases kutseharidussüsteemis on kõrgemad kui õppeasutustes, mis ei ole nii suuri muutusi läbi teinud.

Nende kutseõppeasutuste hulgas, mille lõpetajate tulumaksu maksjate määr on keskmisest maksu maksjate määrast kõrgem teisel aastal pärast lõpetamise aastat, on nii väikese kui suure õppijate arvuga koole. Kõige kõrgema määraga on ikkagi väga kitsa spetsialiseerumisega õppeasutused – Väike-Maarja Päästekool, Tartu Lennukolledž, Politseikool ja Eesti Mereakadeemia Ametikool. Samas on selles koolide nimekirjas ka Kuressaare Ametikool ja Põltsamaa Kodu- ja Põllutöökool, mille puhul ei ole tegemist väga kitsa erialade valikuga.

Tulumaksu maksjate määr iseloomustab lõpetajate osatähtsust, kes on osalemas aktiivses majandustegevuses. Nende andmete põhjal ei saa aga midagi väita selle kohta, kui suur on iga kutseõppeasutuse lõpetanust tulumaksu maksja panus näiteks koolituskulude katmisse. Või veel enam, milline võiks olla konkreetsetes õppeasutustes tehtud kulutuste tasuvuse määr. Selleks on vaja eelkõige teada saada õpetamiseks tehtud kulutusi ja eeldatavasti vähemalt õppevaldkondade järgi³⁸.

Nende andmete puudumisel oli Maksuametist saadud andmetega võimalik teha kaudne võrdlus 2000. aastal kutseõppeasutuse lõpetanute poolt makstud tulumaksu summat kasutades. Lisaks maksuameti andmetele kasutasime Haridus- ja Teadusministeeriumi Koolivõrgu Büroost saadud õpilaskoha maksumust 1999/00 õppeaastal. Kahjuks ei olnud ka need andmed kõiksed. Järgnev arvutus on eelkõige katse kasutada olemasolevaid andmeid õpetamise tasuvuse hindamiseks mõnedes kutseõppeasutustes.

Tabelis 15 on arvutused koondatud kutseõppeasutuse asukoha järgi piirkondades.

2000. aastal kutseõppeasutuse lõpetajate kohta kooliti arvutati lisaks varem tulumaksu maksjate määrale 2001. ja 2002. aastal (vastavalt veerud 4 ja 7) ka tulumaksu maksnu keskmise tulumaksu ja lõpetamise aasta õpilaskoha maksumuse suhe nii 2001. aasta kui 2002. aasta kohta. Lõpuks arvutasime 2002. aasta kohta keskmise tulumaksu 2000. aastal lõpetajate arvu kohta. Joonis 13 illustreerib piirkonniti mõnede kutseõppeasutuste 2002. aastal lõpetanute 2002.aastal lõpetaja kohta makstud tulumaksu ja lõpetamise aasta õpilaskoha maksumuse suhet.

Järeldused:

Madala õpilaskoha maksumusega kutseõppeasutuse lõpetajate tulumaksu laekumine on oluliselt suurem kui kõrge õpilaskoha maksumusega kutseõppeasutuse lõpetajatel (G.Otsa nim Tallinna Muusika Kool versus Tallinna Kergetööstustehnikum).

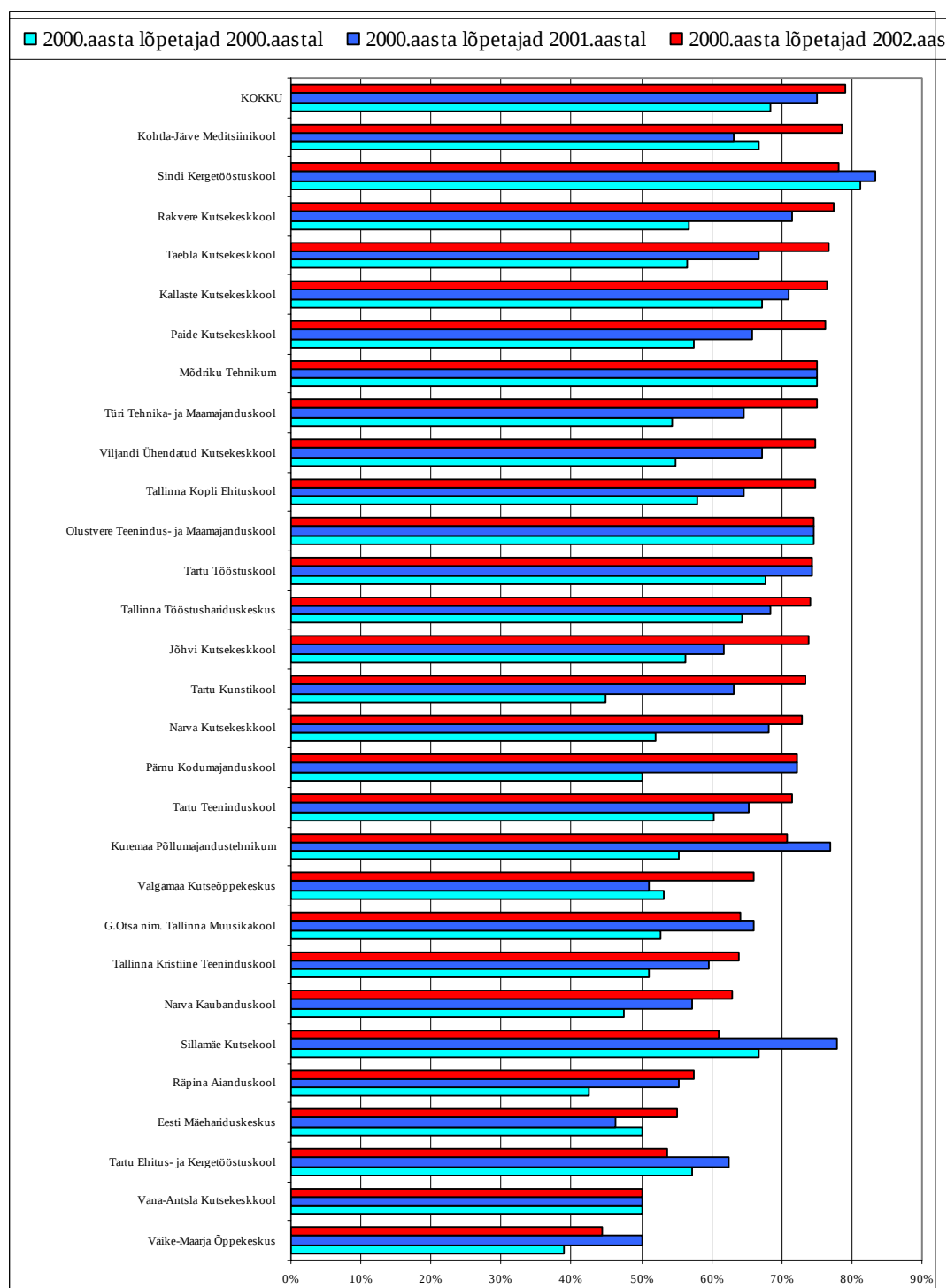
³⁸ Katsed käesoleva uuringu raamides saada vastavaid andmeid luhtusid, kuigi esialgselatel läbirääkimistel kahe koolijuhiga vastav nõusolek anti. Hilisema tagasiside järgi võib aimata, et tänane arvepidamine kutseõppeasutuses ei võimalda ilma suure täiendava tööta vastavaid andmeid saada. Ei ole olemas ka arvestuslikku õppekava maksumust näiteks lisana õppekava registreerimisel, mis tagaks ülevaate sellest, millist kogu ressursi on vaja konkreetse õppekava õpetamiseks vastavas kutseõppeasutuses.

Kutseõppeasutused, mille puhul laekunud tulumaksu ja õpilaskoha maksumuse suhe on madal, on maksumaksjate määr suhteliselt kõrge, mis annab põhjust arvata suhteliselt madalat sissetulekut vastavatel lõpetajatel

Kutseõppeasutused, kus õpilaskoha maksumus jääb vahemikku 12 – 18 tuhat krooni, on lõpetaja kohta laekunud keskmise tulumaksu ja õpilaskoha maksumuse suhe vahemikus 0,3 kuni 0,6 (joonis 13).

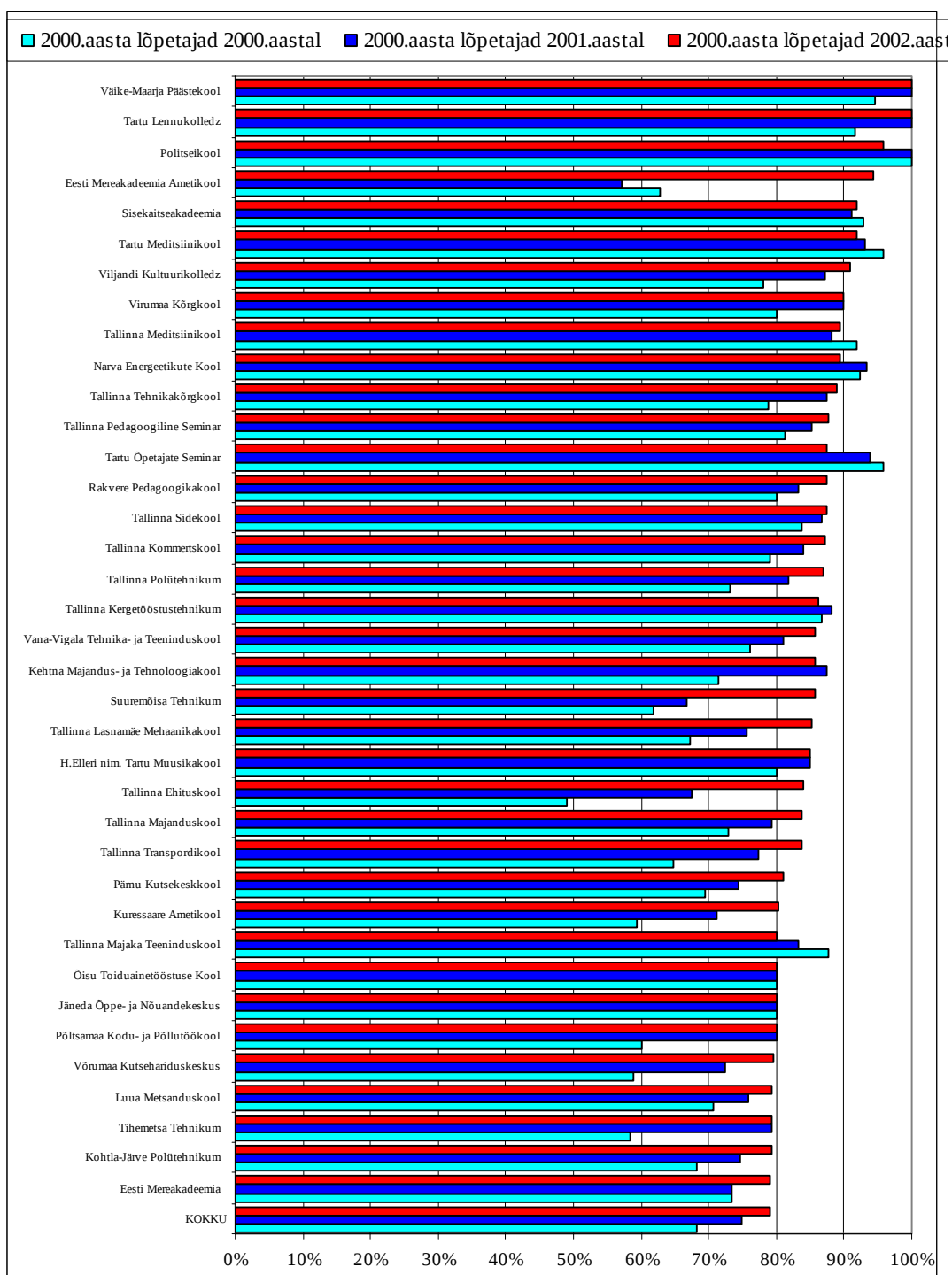
Lisaks tulumaksu maksjate määra kasvule esimesel ja teisel aastal pärast lõpetamist, kasvab üldiselt ka laekunud tulumaksu suurus maksumaksja kohta.

Arvestades, et keskmine kutseõppeasutuses õppimise aeg on vähemalt kolm aastat, võib olemasolevate andmete põhjal teha hüpoteetilise oletuse, et keskmiselt tasub kutseõppeasutuses õppinud noor oma koolituskulud tulumaksu maksmise kaudu 5 aastaga.

Joonis 11 Õppeasutused, mille 2000. aasta lõpetanute osatähtsus, kelle kohta on teada tulumaksu laekumine on väiksem kõigi õppeasutuste keskmisest (järjestatud 2002.aasta tulumaksu maksjate % järgi)

Allikas: Maksuameti andmebaas

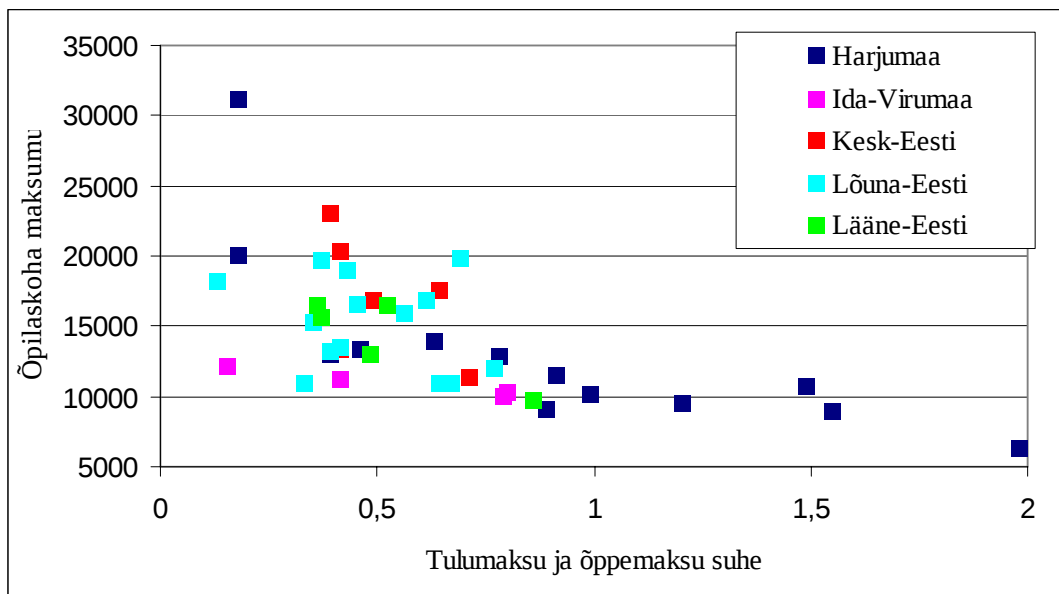
Joonis 12 Õppeasutused, mille 2000. aasta lõpetanute osatähtsus, kelle kohta on teada tulumaksu laekumine on suurem kõigi õppeasutuste keskmisest (järjestatud 2002.aasta tulumaksu maksjate % järgi)

Allikas: Maksuameti andmebaas

Tabel 15 Laekunud tulumaksu ja õpilaskoha maksumuse võrdlus

Piirkond	Õppeasutus	2001 aastal laekunud tulumaksu ja õpilaskoha maksumus e suhe	2000 lõpetajate % kelle kohta on teada tulumaksu laekumine 2001.a.	2002. a. tulumaksu summa lõpetaja kohta ja õpilaskoha maksumus e suhe	2002 aastal laekunud tulumaksu ja õpilaskoha maksumus e suhe	2000 lõpetajate % kelle kohta on teada tulumaksu laekumine 2002.a.	Õpilaskoh a maksumus 1999/00
1	2	3	4	5	6	7	7
Harju- maa	G.Otsa nim. Tallinna Muusikakool	0,14	66,0%	0,11	0,18	64,2%	31307
	Kose Teeninduskool	0,04	100,0%	0,18	0,18	100,0%	20181
	Tallinna Kristiine Teeninduskool	0,34	59,6%	0,25	0,39	63,9%	13036
	Tallinna Kopli Ehituskool	0,34	64,5%	0,34	0,46	74,8%	13412
	Tallinna Tööstushariduskeskus	0,42	68,4%	0,46	0,63	74,0%	13987
	Tallinna Transpordikool	0,52	77,5%	0,65	0,78	83,6%	12863
	Tallinna Lasnamäe Mehaanikakool	0,64	75,6%	0,76	0,89	85,3%	9089
	Tallinna Sidekool	0,76	86,7%	0,80	0,91	87,4%	11575
	Tallinna Ehituskool	0,57	67,6%	0,83	0,99	84,1%	10243
	Tallinna Majaka Teeninduskool	0,88	83,2%	0,96	1,20	80,0%	9548
	Tallinna Polütehnikum	1,07	81,7%	1,29	1,49	87,0%	10815
	Tallinna Majanduskool	1,23	79,3%	1,30	1,55	83,7%	9079
	Tallinna Kergetööstustehnikum	1,75	88,1%	1,71	1,98	86,2%	6388
Ida- Viruma a	Sillamäe Kutsekool	0,23	77,8%	0,09	0,15	61,1%	12217
	Jõhvi Kutsekeskkool	0,32	61,7%	0,30	0,41	73,8%	11324
	Eesti Mäehariduskeskus	0,71	46,3%	0,44	0,80	55,1%	10343
	Kohtla-Järve Polütehnikum	0,63	74,7%	0,63	0,79	79,2%	10043
Kesk- Eesti	Väike-Maarja Õppekeskus	0,17	50,0%	0,17	0,39	44,4%	23128
	Rakvere Kutsekeskkool	0,20	71,6%	0,32	0,41	77,5%	13438
	Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskool	0,26	81,0%	0,35	0,41	85,7%	20385
	Türi Tehnika- ja Maamajanduskool	0,26	64,7%	0,37	0,49	75,0%	16949
	Kehtna Majandus- ja Tehnoloogiakool	0,45	87,5%	0,54	0,64	85,7%	17528
	Paide Kutsekeskkool	0,39	65,8%	0,54	0,71	76,3%	11391
Lõuna- Eesti	Vana-Antsla Kutsekeskkool	0,22	50,0%	0,07	0,13	50,0%	18244
	Tartu Ehitus- ja Kergetööstuskool	0,21	62,5%	0,18	0,33	53,6%	11033
	Räpina Aianduskool	0,28	55,3%	0,20	0,35	57,4%	15373
	Valgamaa Kutseõppekeskus	0,32	51,1%	0,26	0,39	66,0%	13305
	Õisu Toiduainetööstuse Kool	0,33	80,0%	0,29	0,37	80,0%	19753
	Kuremaa Põllumajandustehnikum	0,27	76,9%	0,30	0,43	70,8%	19120
	Viljandi Ühendatud Kutsekeskkool	0,28	67,2%	0,31	0,41	74,9%	13621
	Kallaste Kutsekeskkool	0,31	70,9%	0,34	0,45	76,4%	16641
	Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool	0,42	74,6%	0,45	0,61	74,6%	16960
	Põltsamaa Kodu- ja Põllutöökool	0,25	80,0%	0,45	0,56	80,0%	16002
	Tartu Teeninduskool	0,43	65,2%	0,46	0,64	71,5%	11033
	Tartu Tööstuskool	0,53	74,3%	0,50	0,67	74,3%	11033
	Luu Metsanduskool	0,47	75,9%	0,55	0,69	79,3%	19817
	Võrumaa Kutsehariduskeskus	0,52	72,3%	0,61	0,77	79,5%	12120
Lääne- Eesti	Taebla Kutsekeskkool	0,28	66,7%	0,28	0,36	76,8%	16514
	Suuremõisa Tehnikum	0,20	66,7%	0,32	0,37	85,7%	15689
	Kuressaare Ametikool	0,34	71,1%	0,38	0,48	80,2%	13073
	Tihemetsa Tehnikum	0,26	79,2%	0,41	0,52	79,2%	16549
	Sindi Kergetööstuskool	0,61	83,3%	0,67	0,86	78,1%	9774
	KOKKU		75,0%			79,0%	

Allikas: Maksuameti andmebaas

Joonis 13 2002.a makstud tulumaksu ja õpilaskoha maksumuse võrdlus

Allikas: Maksuameti andmebaas 2003, PRAXISE arvutused

Tabel 16 Õppimisvõimalused (õpilaste arv) maakondades koolitusvaldkonna ja taseme järgi

Maakond	Valdkond	Õpilaste arv										
		Kutseõppeasutuses kutsekeskharidus			Kutseõppeasutuses kolmas tase			Rakenduskõrgkooli s			Avalik-õiguslike ülikoolide kolledžid	
		1995/96	1999/00	2002/03	1995/96	1999/00	2002/03	1995/96	1999/00	2002/03	1999/00	2002/03
Harjumaa	Haridus	346	26	1	99	165	338		205	127		
	Humanitaaria ja kunstid	640	630	506		16	166	377	360	394	78	
	Loodus- ja täppisteadused	317	641	844			440	104	170	498		
	Põllumajandus	106		28				41	47	15		
	Sotsiaalteadused, äridus ja õigus	2810	2549	1484		325	1580	3227	4571	3763	631	1039
	Teenindus	1570	1946	1946			187	777	1126	1335		
	Tehnika, tootmine ja ehitus	5830	6039	5482		101	218	553	925	1366		
	Tervis ja heaolu	881	231	111	32	1182	1869					
Harjumaa kokku		12500	12062	10402	131	1789	4798	5079	7404	7498	709	1039
Ida-Virumaa	Haridus	50	26	0				357	183		340	656
	Humanitaaria ja kunstid	25	61	36								
	Loodus- ja täppisteadused	166	494	789			77					51
	Sotsiaalteadused, äridus ja õigus	1018	1160	979				41	723	718		78
	Teenindus	818	882	785			101					
	Tehnika, tootmine ja ehitus	2724	3306	2718			78	117	125			57
	Tervis ja heaolu	232	55	80		240	159					11
Ida-Virumaa kokku		5033	5984	5387		240	415	515	1031	718	340	853
Hiiumaa	Humanitaaria ja kunstid		27	21								
	Põllumajandus	47	46	18								
	Sotsiaalteadused, äridus ja õigus		64									
	Teenindus	31	20	66								
Hiiumaa kokku		78	157	105								
Läänemaa	Haridus										76	156
	Loodus- ja täppisteadused										21	51
	Põllumajandus	45	46	18								

Kutseõppeasutuste võrgu korraldamine lähtuvalt regionaalsest spetsialiseerumisest

Maakond	Valdkond	Õpilaste arv										
		Kutseõppeasutuses kutsekeskharidus			Kutseõppeasutuses kolmas tase			Rakenduskõrgkooli s			Avalik- õiguslike ülikoolide kolledžid	
		1995/ 96	1999/ 00	2002/ 03	1995/ 96	1999/ 00	2002/ 03	1995 /96	1999 /00	2002 /03	1999 /00	2002 /03
	Sotsiaalteadused , ärimus ja õigus	72	36	22								33
	Teenindus	72	105	114								
	Tehnika, tootmine ja ehitus	68	126	104								
Läänemaa kokku		257	313	258							97	240
Pärnumaa	Humanitaaria ja kunstid	96	53									
	Loodus- ja täppisteadused		31	110								
	Põllumajandus	126	179	81								25
	Sotsiaalteadused , ärimus ja õigus	316	302	512							199	356
	Teenindus	448	647	493							150	270
	Tehnika, tootmine ja ehitus	547	516	477								
	Tervis ja heaolu	30	25	62							87	211
Pärnumaa kokku		1563	1753	1735							436	862
Saaremaa	Humanitaaria ja kunstid	67	87	89								
	Loodus- ja täppisteadused		21	22								
	Põllumajandus	79	12	11								
	Sotsiaalteadused , ärimus ja õigus	16	78	96								
	Teenindus	78	270	267							20	19
	Tehnika, tootmine ja ehitus	160	257	238								
	Tervis ja heaolu	29	25	50								
Saaremaa kokku		429	750	773							20	19
Järvamaa	Loodus- ja täppisteadused	0	44	81							49	184
	Põllumajandus	352	60	156								
	Sotsiaalteadused , ärimus ja õigus	239	313	358								
	Teenindus	302	375	271								

Maakond	Valdkond	Õpilaste arv										
		Kutseõppeasutuses kutsekeskharidus			Kutseõppeasutuses kolmas tase			Rakenduskõrgkooli s			Avalik- õiguslike ülikoolide kolledžid	
		1995/ 96	1999/ 00	2002/ 03	1995/ 96	1999/ 00	2002/ 03	1995 /96	1999 /00	2002 /03	1999 /00	2002 /03
	Tehnika, tootmine ja ehitus	104	395	410								
Järvamaa kokku		997	1187	1276							49	184
Lääne- Virumaa	Haridus	61	30			73					26	307
	Loodus- ja täppisteadused			87								
	Põllumajandus	83										
	Sotsiaalteadused , äridus ja õigus	344	376	247			540					
	Teenindus	309	396	378								
	Tehnika, tootmine ja ehitus	264	389	541								
	Tervis ja heaolu	138	259			111	375					48
Lääne- Virumaa kokku		1199	1450	1253		184	915				26	355
Raplamaa	Loodus- ja täppisteadused		98	195								
	Põllumajandus	151	6									
	Sotsiaalteadused , äridus ja õigus		7									
	Teenindus	303	215	213								
	Tehnika, tootmine ja ehitus	245	382	389								
Raplamaa		699	708	797								
Jõgevamaa	Loodus- ja täppisteadused		15	42								
	Põllumajandus	466	261	252								
	Sotsiaalteadused , äridus ja õigus	100	317	232								
	Teenindus	160	203	133								
	Tehnika, tootmine ja ehitus	32	210	230								
	Tervis ja heaolu			10								
Jõgevamaa kokku		758	1006	899								
Põlvamaa	Humanitaaria ja kunstid			14								
	Põllumajandus	248	257	334								

Kutseõppeasutuste võrgu korraldamine lähtuvalt regionaalsest spetsialiseerumisest

Maakond	Valdkond	Õpilaste arv										
		Kutseõppeasutuses kutsekeskharidus			Kutseõppeasutuses kolmas tase			Rakenduskõrgkooli s			Avalik- õiguslike ülikoolide kolledžid	
		1995/ 96	1999/ 00	2002/ 03	1995/ 96	1999/ 00	2002/ 03	1995 /96	1999 /00	2002 /03	1999 /00	2002 /03
	Teenindus	60	51	75								
	Tehnika, tootmine ja ehitus	42	54	61								
Põlvamaa kokku		350	362	484								
Tartumaa	Haridus							287	408	443		475
	Humanitaaria ja kunstid	304	442	171				132	136		18	15
	Loodus- ja täppisteadused		88	188								
	Põllumajandus	18	47	49								
	Sotsiaalteadused , ärimus ja õigus	279	322	347								
	Teenindus	320	525	523			15		218	425		
	Tehnika, tootmine ja ehitus	1377	1387	1222				5				
	Tervis ja heaolu	453	68	52		521	778					
Tartumaa kokku		2751	2879	2552		521	793	424	762	868	18	490
Valgamaa	Loodus- ja täppisteadused		31									
	Põllumajandus	69	3									
	Sotsiaalteadused , ärimus ja õigus	52	29	93								
	Teenindus	66	107	200								
	Tehnika, tootmine ja ehitus	241	296	157								
	Tervis ja heaolu	10	13	35								
		438	479	485								
Viljandimaa	Humanitaaria ja kunstid							112	146	172		
	Loodus- ja täppisteadused		30	62								
	Põllumajandus	269	181	139								
	Sotsiaalteadused , ärimus ja õigus	154	179	107				69	100	255		
	Teenindus	204	220	192								
	Tehnika, tootmine ja ehitus	618	611	603								

Maakond	Valdkond	Õpilaste arv										
		Kutseõppeasutuses kutsekeskharidus			Kutseõppeasutuses kolmas tase			Rakenduskõrgkooli s			Avalik- õiguslike ülikoolide kolledžid	
		1995/ 96	1999/ 00	2002/ 03	1995/ 96	1999/ 00	2002/ 03	1995 /96	1999 /00	2002 /03	1999 /00	2002 /03
	Tervis ja heaolu							10	123	113		
Viljandimaa kokku		1245	1221	1103				191	369	540		
Võrumaa	Loodus- ja täppisteadused		33	74								
	Põllumajandus	176	26	11								
	Sotsiaalteadused , ärimus ja õigus		33	76			82					
	Teenindus	105	153	164								
	Tehnika, tootmine ja ehitus	565	626	261			197					
	Tervis ja heaolu		19									
Võrumaa kokku		846	890	586			279					
Kõik kokku		29143	31201	28095	131	2734	7200	6209	9566	9624	1695	4042

Tabel 17 Õpilaste arvud maakondades kooli omaniku järgi

Maakond	Õppeasutuse omanik	Õpilaste arv 1995/96	Õpilaste arv 1999/00	Õpilaste arv 2002/03	Koolide arv 2002/03
	erakool	939	1661	998	15
	munitsipaalkool	0	31	0	
	riigikool	11561	10370	9404	20
Harjumaa		12500	12062	10402	35
	riigikool	78	157	105	1
Hiiumaa		78	157	105	1
	erakool	0	0	70	2
	riigikool	5033	5984	5317	7
Ida-Virumaa		5033	5984	5387	9
	riigikool	758	1006	899	3
Jõgevamaa		758	1006	899	3
	riigikool	997	1187	1276	2
Järvamaa		997	1187	1276	2
	riigikool	257	313	258	1
Läänemaa		257	313	258	1
	riigikool	1199	1450	1253	4
Lääne-Virumaa		1199	1450	1253	4
	riigikool	350	362	484	1
Põlvamaa		350	362	484	1
	erakool	120	43	237	1
	riigikool	1443	1710	1498	4
Pärnumaa		1563	1753	1735	5
	munitsipaalkool	37			
	riigikool	662	708	797	2
Raplamaa		699	708	797	2
	riigikool	429	750	773	1
Saaremaa		429	750	773	1
	erakool	0	129	86	3
	munitsipaalkool	162	18	2139	1
	riigikool	2589	2732	327	4
Tartumaa		2751	2879	2552	8
	riigikool	438	479	485	1
Valgamaa		438	479	485	1
	munitsipaalkool	206	0	0	
	riigikool	1039	1221	1103	4
Viljandimaa		1245	1221	1103	4
	riigikool	846	890	586	2
Võrumaa		846	890	586	2
Kokku		29143	31201	28095	79

Tabel 18 Õpilaste arvud maakondades kooli omaniku ja koolitusvaldkonna järgi

Maakond	Õppevaldkond	Õpilaste arv		
		1995/96	1999/00	2002/03
	Humanitaaria ja kunstid		129	79
	Loodus- ja täppisteadused	167	254	201
	Sotsiaalteadused, ärimus ja õigus	730	738	249
	Teenindus	42	440	395
	Tehnika, tootmine ja ehitus		69	30
	Tervis ja heaolu		31	44
Harjumaa erakoolid kokku		939	1661	998
	Tehnika, tootmine ja ehitus		31	
Harjumaa munitsipaalakoolid kokku			31	
	Haridus	346	26	1
	Humanitaaria ja kunstid	640	501	427
	Loodus- ja täppisteadused	150	387	643
	Põllumajandus	106		28
	Sotsiaalteadused, ärimus ja õigus	2080	1811	1235
	Teenindus	1528	1506	1551
	Tehnika, tootmine ja ehitus	5830	5939	5452
	Tervis ja heaolu	881	200	67
Harjumaa riigikoolid kokku		11561	10370	9404
	Harjumaa koolid KOKKU	12500	12062	10402
	Humanitaaria ja kunstid		27	21
	Põllumajandus	47	46	18
	Sotsiaalteadused, ärimus ja õigus		64	
	Teenindus	31	20	66
Hiiumaa riigikool		78	157	105
	Hiiumaa koolid KOKKU	78	157	105
	Loodus- ja täppisteadused			15
	Teenindus			55
Ida-Virumaa erakoolid				70
	Haridus	50	26	
	Humanitaaria ja kunstid	25	61	36
	Loodus- ja täppisteadused	166	494	774
	Sotsiaalteadused, ärimus ja õigus	1018	1160	979
	Teenindus	818	882	730
	Tehnika, tootmine ja ehitus	2724	3306	2718
	Tervis ja heaolu	232	55	80
Ida-Virumaa riigikoolid		5033	5984	5317
	Ida-Virumaa koolid KOKKU	5033	5984	5387
	Loodus- ja täppisteadused		15	42
	Põllumajandus	466	261	252
	Sotsiaalteadused, ärimus ja õigus	100	317	232
	Teenindus	160	203	133
	Tehnika, tootmine ja ehitus	32	210	230
	Tervis ja heaolu			10
Jõgevamaa riigikoolid		758	1006	899
	Jõgevamaa koolid KOKKU	758	1006	899
	Loodus- ja täppisteadused		44	81
	Põllumajandus	352	60	156
	Sotsiaalteadused, ärimus ja õigus	239	313	358
	Teenindus	302	375	271
	Tehnika, tootmine ja ehitus	104	395	410
Järvamaa riigikoolid		997	1187	1276
	Järvamaa koolid KOKKU	997	1187	1276
	Põllumajandus	45	46	18
	Sotsiaalteadused, ärimus ja õigus	72	36	22
	Teenindus	72	105	114
	Tehnika, tootmine ja ehitus	68	126	104

Maakond	Õppevaldkond	Õpilaste arv		
		1995/96	1999/00	2002/03
Läänemaa riigikool		257	313	258
	Läänemaa koolid KOKKU	257	313	258
	Haridus	61	30	
	Loodus- ja täppisteadused			87
	Põllumajandus	83		
	Sotsiaalteadused, ärimus ja õigus	344	376	247
	Teenindus	309	396	378
	Tehnika, tootmine ja ehitus	264	389	541
	Tervis ja heaolu	138	259	
Lääne-Virumaa riigikoolid		1199	1450	1253
	Lääne-Virumaa koolid KOKKU	1199	1450	1253
	Humanitaaria ja kunstid			14
	Põllumajandus	248	257	334
	Teenindus	60	51	75
	Tehnika, tootmine ja ehitus	42	54	61
Põlvamaa riigikool		350	362	484
	Põlvamaa koolid KOKKU	350	362	484
	Humanitaaria ja kunstid	67	43	
	Loodus- ja täppisteadused			55
	Sotsiaalteadused, ärimus ja õigus	53		154
	Tehnika, tootmine ja ehitus	0		28
Pärnumaa erakool		120	43	237
	Humanitaaria ja kunstid	29	10	
	Loodus- ja täppisteadused		31	55
	Põllumajandus	126	179	81
	Sotsiaalteadused, ärimus ja õigus	263	302	358
	Teenindus	448	647	493
	Tehnika, tootmine ja ehitus	547	516	449
	Tervis ja heaolu	30	25	62
Pärnumaa riigikool		1443	1710	1498
	Pärnumaa koolid KOKKU	1563	1753	1735
	Tehnika, tootmine ja ehitus	37		
Raplamaa munitsipaalikool		37		
	Loodus- ja täppisteadused		98	195
	Põllumajandus	151	6	
	Sotsiaalteadused, ärimus ja õigus		7	
	Teenindus	303	215	213
	Tehnika, tootmine ja ehitus	208	382	389
Raplamaa riigikool		662	708	797
	Raplamaa koolid KOKKU	699	708	797
	Humanitaaria ja kunstid	67	87	89
	Loodus- ja täppisteadused		21	22
	Põllumajandus	79	12	11
	Sotsiaalteadused, ärimus ja õigus	16	78	96
	Teenindus	78	270	267
	Tehnika, tootmine ja ehitus	160	257	238
	Tervis ja heaolu	29	25	50
Saaremaa riigikool		429	750	773
	Saaremaa koolid KOKKU	429	750	773
	Loodus- ja täppisteadused			26
	Sotsiaalteadused, ärimus ja õigus		14	
	Teenindus		67	35
	Tervis ja heaolu		48	25
Tartumaa erakoolid			129	86
	Loodus- ja täppisteadused		57	162
	Sotsiaalteadused, ärimus ja õigus	29		298
	Teenindus	108	38	488
	Tehnika, tootmine ja ehitus	1081	1001	1191

Maakond	Õppevaldkond	Õpilaste arv		
		1995/96	1999/00	2002/03
	Tervis ja heaolu	4		
Tartumaa munitsipaalkool		1222	1096	2139
	Humanitaaria ja kunstid	304	442	171
	Loodus- ja täppisteadused		31	
	Põllumajandus	18	47	49
	Sotsiaalteadused, ärimine ja õigus	250	308	49
	Teenindus	212	420	
	Tehnika, tootmine ja ehitus	296	386	31
	Tervis ja heaolu	449	20	27
Tartumaa riigikoolid		1529	1654	327
	Tartumaa koolid KOKKU	2751	2879	2552
	Loodus- ja täppisteadused		31	
	Põllumajandus	69	3	
	Sotsiaalteadused, ärimine ja õigus	52	29	93
	Teenindus	66	107	200
	Tehnika, tootmine ja ehitus	241	296	157
	Tervis ja heaolu	10	13	35
Valgamaa riigikoolid		438	479	485
	Valgamaa koolid KOKKU	438	479	485
	Sotsiaalteadused, ärimine ja õigus	33		
	Teenindus	173		
Viljandimaa munitsipaalkool		206		
	Loodus- ja täppisteadused		30	62
	Põllumajandus	269	181	139
	Sotsiaalteadused, ärimine ja õigus	121	179	107
	Teenindus	31	220	192
	Tehnika, tootmine ja ehitus	618	611	603
Viljandimaa riigikoolid		1039	1221	1103
	Viljandimaa koolid KOKKU	1245	1221	1103
	Loodus- ja täppisteadused	0	33	74
	Põllumajandus	176	26	11
	Sotsiaalteadused, ärimine ja õigus	0	33	76
	Teenindus	105	153	164
	Tehnika, tootmine ja ehitus	565	626	261
	Tervis ja heaolu		19	
Võrumaa riigikool		846	890	586
	Võrumaa koolid KOKKU	846	890	586
Grand		29143	31201	28095

Tabel 19 Õpilaste arvud kutsekõrghariduse ja rakenduskõrgharidusliku õppe tasemel maakondades koolitusvaldkondade lõikes

maakond	Õppevaldkond	Omanik	õpilaste arv 1995/96	õpilaste arv 1999/00	õpilaste arv 2002/03
	Haridus	era	0	205	127
		riigi	99	165	338
		kokku	99	370	465
	Humanitaaria ja kunstid	era	377	360	530
		riigi	0	16	30
		kokku	377	376	560
	Loodus- ja täppisteadused	era	0	42	575
		riigi	104	128	363
		kokku	104	170	938
	Põllumajandus	riigi	41	47	15

maakond	Õppevaldkond	Omanik	õpilaste arv 1995/96	õpilaste arv 1999/00	õpilaste arv 2002/03
Harjumaa	Sotsiaalteadused, ärimus ja õigu	era	3109	4290	3464
		riigi	118	606	1879
		kokku	3227	4896	5343
	Teenindus	era	0	0	244
		riigi	777	1126	1278
		kokku	777	1126	1522
	Tehnika, tootmine ja ehitus	era	0	0	22
		riigi	553	1026	1562
		kokku	553	1026	1584
	Tervis ja heaolu	riigi	32	1182	1869
			5210	9193	12296
Ida-Virumaa	Haridus	riigi	357	183	0
	Loodus- ja täppisteadused	riigi	0	0	77
	Sotsiaalteadused, ärimus ja õigus	era	0	723	718
		riigi	41	0	0
		kokku	41	723	718
	Teenindus	riigi	0	0	101
	Tehnika, tootmine ja ehitus	riigi	117	125	78
	Tervis ja heaolu	riigi	0	240	159
			515	1271	1133
Lääne-Virumaa	Haridus	riigi	0	73	0
	Sotsiaalteadused, ärimus ja õigus	riigi	0	0	540
	Tervis ja heaolu	riigi	0	111	375
			0	184	915
Tartumaa	Haridus	riigi	287	408	0
	Humanitaaria ja kunstid	era	132	136	167
		riigi	0	0	276
		kokku	132	136	443
	Teenindus	riigi	0	218	440
	Tehnika, tootmine ja ehitus	riigi	5	0	0
		riigi	0	4	27
		era	0	517	751
	Tervis ja heaolu	kokku	0	521	778
			424	1283	1661
Viljandimaa	Humanitaaria ja kunstid	riigi	112	146	172
	Sotsiaalteadused, ärimus ja õigus	riigi	69	100	255
	Tervis ja heaolu	riigi	10	123	113
			191	369	540
	Sotsiaalteadused, ärimus ja õigus	riigi	0	0	82
	Tehnika, tootmine ja ehitus	riigi	0	0	197
Võrumaa			0	0	279
Kokku			6340	12300	16824

Tabel 20 Kutseõppeasutusse vastu võetud õpilaste kodukoha maakond õppeaastal 1999/2000.

Kooli maakond	Kodukoha maakond															
	Harju maa, Tallinn	Hiiu-maa	Ida-Viru-maa	Jõgeva-maa	Järva-maa	Lääne-maa	Lääne-Viru-maa	Põlva-maa	Pärnu-maa	Rapla-maa	Saare-maa	Tartu-maa	Valga-maa	Viljandi-maa	Võru-maa	Välis-maal
Tallinn ja Harjumaa	64,2%	1,2%	6,2%	1,1%	2,5%	2,6%	4,0%	0,8%	3,8%	3,4%	1,5%	3,7%	1,2%	2,1%	1,4%	0,5%
Hiiumaa	1,5%	98,5%														
Ida-Virumaa	0,1%		98,6%	0,2%	0,1%		0,4%	0,0%			0,0%	0,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Läänemaa	15,8%	5,6%	0,6%	0,6%	0,6%	62,1%	1,1%		4,0%	4,0%	2,8%			1,7%	1,1%	
Jõgevamaa	1,9%	0,3%	4,1%	59,3%	3,6%		5,8%	6,0%	3,3%	0,8%		8,0%	2,7%	2,7%	1,4%	
Järvamaa	4,6%	1,4%	6,9%	5,3%	36,0%	1,2%	9,2%	3,5%	8,1%	9,7%	0,2%	2,5%	1,2%	9,0%	1,2%	
Lääne-Virumaa	6,0%	0,1%	11,4%	4,3%	4,9%	0,6%	56,6%	1,7%	2,3%	0,9%	0,1%	5,6%	1,0%	2,4%	2,1%	
Põlvamaa	9,5%	1,4%	1,4%	7,5%	2,7%	1,4%	0,7%	25,2%	0,7%	1,4%	3,4%	21,8%	3,4%	2,0%	17,7%	
Pärnumaa	9,5%	0,6%	2,9%	1,5%	2,9%	3,3%	3,3%	1,6%	49,3%	4,0%	0,9%	5,1%	3,2%	7,9%	3,9%	
Raplamaa	8,6%	5,0%	3,0%	2,0%	8,3%	9,2%	2,0%	1,7%	19,1%	28,7%	3,3%	1,3%	2,0%	5,0%	1,0%	
Saaremaa	5,2%	1,5%	1,5%	0,6%		2,2%	1,8%		3,1%	2,5%	79,1%	1,2%		0,6%	0,6%	
Tartumaa	2,5%		2,5%	8,5%	1,7%	0,8%	2,2%	6,9%	3,1%	0,7%	0,4%	52,3%	6,6%	4,6%	7,1%	
Valgamaa	1,6%				3,8%			8,6%	5,9%		0,5%	13,4%	49,5%	14,5%	2,2%	
Viljandimaa	4,8%	0,6%	3,6%	5,2%	7,5%	0,8%	4,6%	1,2%	9,1%	1,2%	0,6%	5,4%	8,1%	44,0%	3,4%	
Võrumaa	0,9%			0,9%	1,9%	0,6%	1,3%	13,8%	2,8%			5,6%	11,6%	2,8%	57,7%	

Tabel 21 Kutseõppeasutustesse vastuvõetud õpilaste arv kodukoha järgi, 2002/03

maakond	Harju- maa	Hiiu- maa	Ida- Virumaa	Jõgeva maa	Järva- maa	Lääne- maa	Lääne- Viru- maa	Põlva- maa	Pärnu- maa	Rapla- maa	Saare- maa	Tartu- maa	Valga- maa	Viljandi maa	Võru- maa	Välis- maa
Harjumaa	77,8%	0,6%	4,3%	0,9%	1,3%	1,5%	2,4%	0,4%	2,2%	2,1%	1,1%	1,6%	1,2%	1,7%	0,5%	0,3%
Hiiumaa	6,5%	65,2%				10,9%		2,2%	10,9%		2,2%		2,2%			
Ida-Virumaa	1,3%		97,1%	0,1%	0,0%	0,0%	0,6%					0,7%			0,0%	0,0%
Jõgevamaa	4,9%	1,1%	7,6%	35,5%	6,5%		7,6%	10,6%	1,6%	1,1%	0,3%	11,4%	4,1%	6,2%	1,6%	
Järvamaa	12,4%	0,7%	1,8%	5,6%	38,2%	1,8%	6,6%	2,5%	5,6%	6,6%	0,9%	3,4%	2,7%	9,2%	1,8%	0,2%
Läänemaa	8,7%	2,6%			2,6%	72,2%		2,6%	5,2%	4,3%	0,9%		0,9%			
Lääne-Virumaa	6,1%	0,8%	13,3%	3,3%	4,8%	1,2%	63,7%	0,7%	1,6%	0,7%		1,6%		2,1%	0,2%	
Põlvamaa	21,8%		2,5%	3,4%	2,5%	0,4%	5,0%	17,6%	5,0%	1,3%	0,4%	17,6%	4,6%	5,9%	11,8%	
Pärnumaa	7,7%		0,8%	1,5%	0,9%	3,3%	1,5%	1,9%	64,2%	3,2%	0,4%	3,3%	2,0%	6,6%	2,6%	
Raplamaa	16,9%	4,8%	1,2%	2,4%	11,2%	3,6%	0,3%		11,5%	41,1%	1,5%	2,1%	0,3%	2,1%	0,9%	
Saaremaa	5,6%	3,5%	1,0%	1,0%	1,0%	3,5%	1,3%	0,3%	2,8%	1,0%	76,8%	0,5%	0,5%	1,0%	0,3%	
Tartumaa	0,4%		1,9%	4,8%	1,7%		1,4%	6,1%	0,9%	0,2%	0,2%	71,8%	3,5%	1,8%	5,4%	
Valgamaa	1,6%			0,8%				4,8%		0,8%		9,2%	59,4%	10,4%	12,9%	
Viljandimaa	5,9%	0,2%	3,7%	5,2%	4,6%	0,7%	1,9%	2,0%	5,4%	1,3%	0,9%	7,0%	2,8%	57,8%	0,6%	
Võrumaa	0,5%			0,9%	0,9%		0,5%	21,9%	1,4%	0,5%	0,5%	8,2%	7,3%	1,4%	56,2%	

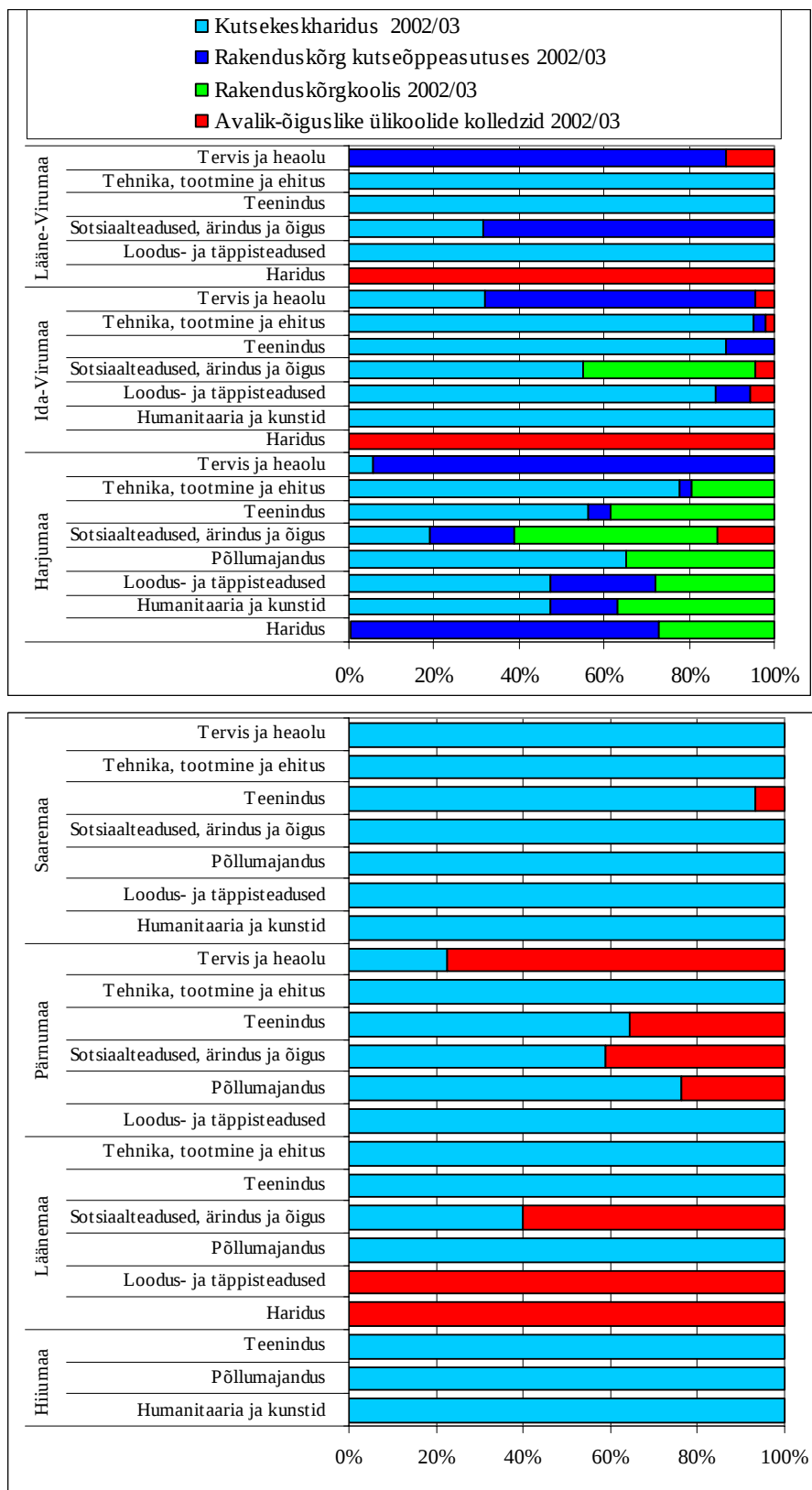
Allikas: Kutsehariduse statistika andmebaas, Hariduse- ja Tööhõive Seirekeskus

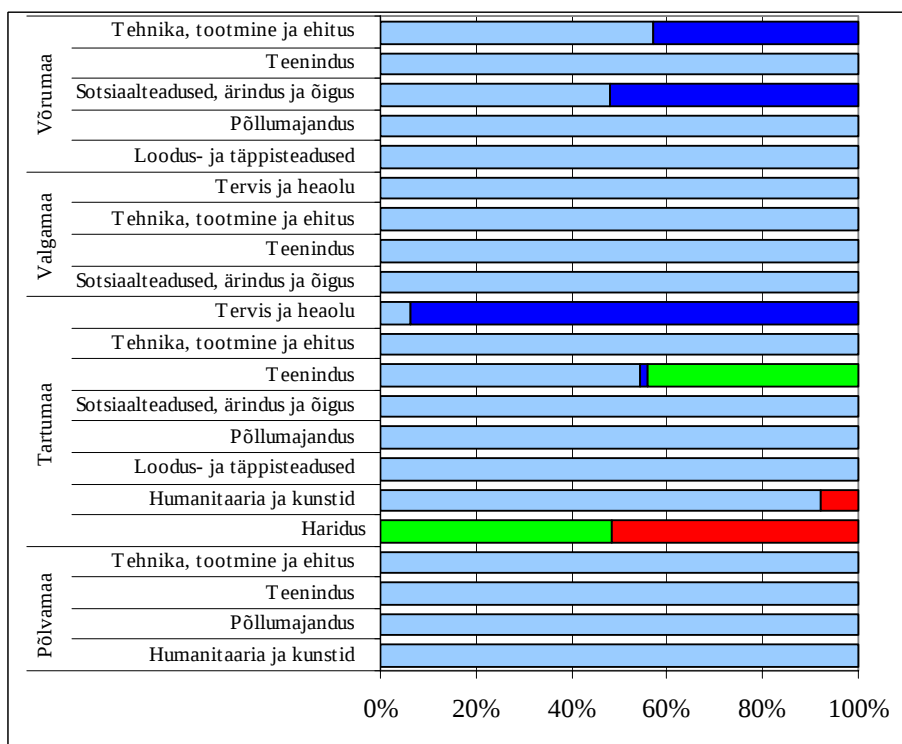
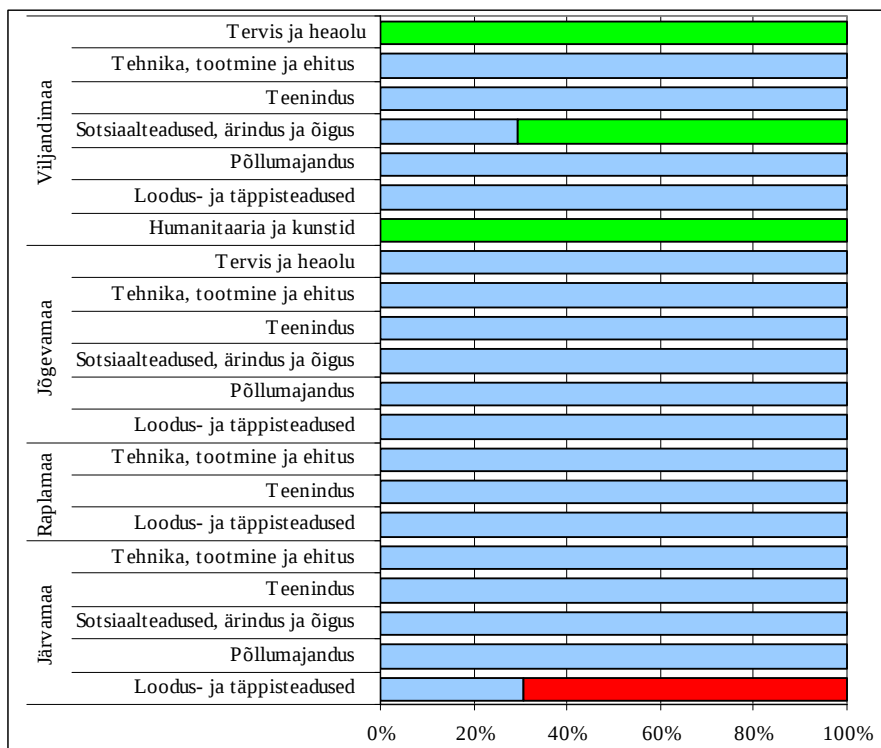
Tabel 22 Õpingute katkestamine kutseõppeasutustes 2002/03 õppeaastal ankeedile vastanud koolide andmetel

Kutseõppeasutus	Tase	Õpilaste arv 2002/03	Katkestas	Katkestajate %
Astangu Kutser rehabilitatsiooni Keskus	KKKB	24	4	16,7%
	KKPБ	72	3	4,2%
Eesti Esimene Erakosmeetikakool	KKKB	107	10	9,3%
Eesti Kosmeetikute ja Juuksurite Erakool	KKKB	84	1	1,2%
	KKKB	61	16	26,2%
Eesti Mereakadeemia Merekool	KKPБ	213	25	11,7%
	KKKB	115	34	29,6%
G. Otsa nim. Tallinna Muusikakool	KKPБ	140	38	27,1%
	KKKB	79	5	6,3%
H. Elleri nim. Tartu Muusikakool	KKPБ	67	5	7,5%
	KKKB	26		0,0%
Informaatika ja Arvutustehnika Kool	KKPБ	178	22	12,4%
	KKKB	101	27	26,7%
Jõhvi Kutsekeskkool	KKPБ	578	156	27,0%
	KKKB	33		0,0%
Kallaste Kutsekeskkool	KKPБ	96	14	14,6%
	KKKB	40	3	7,5%
Kehtna Majandus- ja Tehnoloogiakool	KKPБ	412	124	30,1%
Kohtla-Järve Polütehnikum	KKKB	718	183	25,5%
Kohtla-Järve Kutsekool	KKKB	70	15	21,4%
	KKPБ	314	54	17,2%
Kohtla-Järve Meditsiinikool	KKKB	80	16	20,0%
Kose Teeninduskool	KKKB	14	4	28,6%
	KKPБ	148	44	29,7%
Kuremaa Põllumajandustehnikum	KKKB	59	16	27,1%
	KKPБ	157	20	12,7%
Kuressaare Ametikool	KKKB	334	73	21,9%
	KKPБ	439	115	26,2%
Luua Metsanduskool	KKKB	181	19	10,5%
	KKPБ	111	33	29,7%
Lääne-Virumaa Kutsekõrgkool	KKKB	186	34	18,3%
	KKPБ	18		0,0%
Narva Kutseõppekeskus	KKKB	1033	174	16,8%
	KKPБ	1311	182	13,9%
Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool	KKKB	181	11	6,1%
	KKPБ	95	15	15,8%
Paide Kutsekeskkool	KKKB	124	32	25,8%
	KKPБ	682	76	11,1%
Politseikool	KKKB	207	12	5,8%
Põltsamaa Kodu- ja Põllutöökool	KKKB	14	1	7,1%
	KKPБ	377	72	19,1%
Pärnu Kutseõppekeskus	KKKB	193	35	18,1%
	KKPБ	601	91	15,1%
Rakenduskunsti Erakool	KKPБ	33	2	6,1%
	KKKB	82	12	14,6%
Rakvere Kutsekeskkool	KKPБ	683	67	9,8%

Kutseõppeasutus	Tase	Õpilaste arv 2002/03	Katkestas	Katkestajate %
Räpina Aianduskool	KKKB	371	20	5,4%
	KKPB	113	30	26,5%
Sillamäe Kutsekool	KKKB	211	42	19,9%
	KKPB	554	101	18,2%
Sindi Kergetööstuskool	KKKB	81	15	18,5%
	KKPB	105	6	5,7%
Suuremõisa Tehnikum	KKKB	46	8	17,4%
	KKPB	59	13	22,0%
Taebla Kutsekeskkool	KKKB	35	10	28,6%
	KKPB	223	64	28,7%
Tallinna Balletikool	KKPB	31	1	3,2%
Tallinna Ehituskool	KKKB	93	14	15,1%
	KKPB	525	76	14,5%
Tallinna Kergetööstustehnikum	KKKB	323	58	18,0%
Tallinna Lasnamäe Mehaanikakool	KKKB	47	12	25,5%
	KKPB	863	105	12,2%
Tallinna Majanduskool	KKKB	692	140	20,2%
Tallinna Pedagoogiline Seminar	KKKB	125	20	16,0%
	KKPB	1		0,0%
Tallinna Polütehnikum	KKKB	378	46	12,2%
	KKPB	655	101	15,4%
Tallinna Sidekool	KKKB	237	37	15,6%
	KKPB	304	25	8,2%
Tallinna Transpordikool	KKKB	223	47	21,1%
	KKPB	466	95	20,4%
Tallinna Tööstushariduskeskus	KKKB	262	21	8,0%
	KKPB	1051	95	9,0%
Tartu Kunstikool	KKKB	1		0,0%
	KKPB	24	3	12,5%
Tartu Kutsehariduskeskus	KKKB	849	206	24,3%
	KKPB	1290	145	11,2%
Tihemetsa Tehnikum	KKKB	165	4	2,4%
	KKPB	146	18	12,3%
Türi Tehnika- ja Maamajanduskool	KKKB	142	27	19,0%
	KKPB	328	23	7,0%
Valgamaa Kutseõppekeskus	KKKB	130	49	37,7%
	KKPB	355	87	24,5%
Vana-Antsla Kutsekeskkool	KKPB	222	41	18,5%
Vana-Vigala Tehnika-ja Teeninduskool	KKKB	55	10	18,2%
	KKPB	290	49	16,9%
Viljandi Ühendatud Kutsekeskkool	KKKB	158	47	29,7%
	KKPB	454	103	22,7%
Võrumaa Kutsehariduskeskus	KKKB	293	80	27,3%
	KKPB	71	15	21,1%
Väike-Maarja Õppekeskus	KKKB	16	4	25,0%
	KKPB	204	36	17,6%
Õisu Toiduainetööstuse Kool	KKKB	55	2	3,6%
	KKPB	136	10	7,4%

Joonis 14 Õpilaste osatähtsus maakondades kutsekeskhariduse ja rakenduskõrghariduse tasemel 2002/03 õppeaastal.

4. VÄLJAKUTSED KUTSEÕPPEASUTUSTE VÕRGU ARENGULE

4.1. Rahvastikuarengu põhitrendid ja nende mõju kutseõppeasutuste õppurite arvule

4.1.1. Metoodilised kommentaarid

Järgnevate arvutuste osas põhineb kasutatud andmestik 2000. a. rahvaloenduse materjalidel (alalise elanikkonna 1-aastased vanuserühmad, õppurite osatähtsus üldkesk- ja kutsekeskhariduses vastava vanusegrupi osas). Vaid õpilaste piirkondade vahelise liikumise arvutused on teostatud vallarahvastiku majapidamise andmete (1996. a. ja 2000. a.) alusel.

Alalise elanikkonna 1-aastased vanuserühmad on suurema usaldusväärsuse tagamiseks tasandatud 3 aasta keskmisteks (näiteks 17-aastaste arv moodustub 16–18-aastaste keskmisena).

Piirkonniti on arvutused teostatud nn. Eesti suurregioonide (NUTS III regioonid, 5 regiooni) ja 15 maakonna kohta, kuna erinevad probleemipüstitused vajavad lahenduste leidmiseks informatsiooni eri tasandi territoriaalsete üksuste lõikes. Mõningate üldtrendide väljatoomiseks on kasutatud ka linn-maa ja keskus-perifeeria jaotust (antud kontekstis omavalitsusüksuste geograafiline asend suuremate keskuste suhtes).

Arvutused õppurite arvu prognoositavate muutuste kohta on teostatud järgmiste ajavahemike lõikes: aastad 2003–2006; 2003–2008; 2003–2010; 2003–2013 – vastavalt 3 ja 5 aasta (lühiajalised muutused) perspektiivis, aastani 2010 (võrdlemaks mitmete arengudokumentidega) ja 10 aasta perspektiivis. Täiendavalt on lisatud prognoos ajavahemiku 2003–2016 kohta, kuna peale 2013. aastat olid arvutuste kohaselt täheldatavad ulatuslikud muutused.

Põhikoolijärgses kutseõppes õppijate vanusena on käsitletud 16–18-aastaseid elanikke (üldine eeldus: 16-aastased – üldhariduse 10.klass, kutseõppeasutuse I kursus).

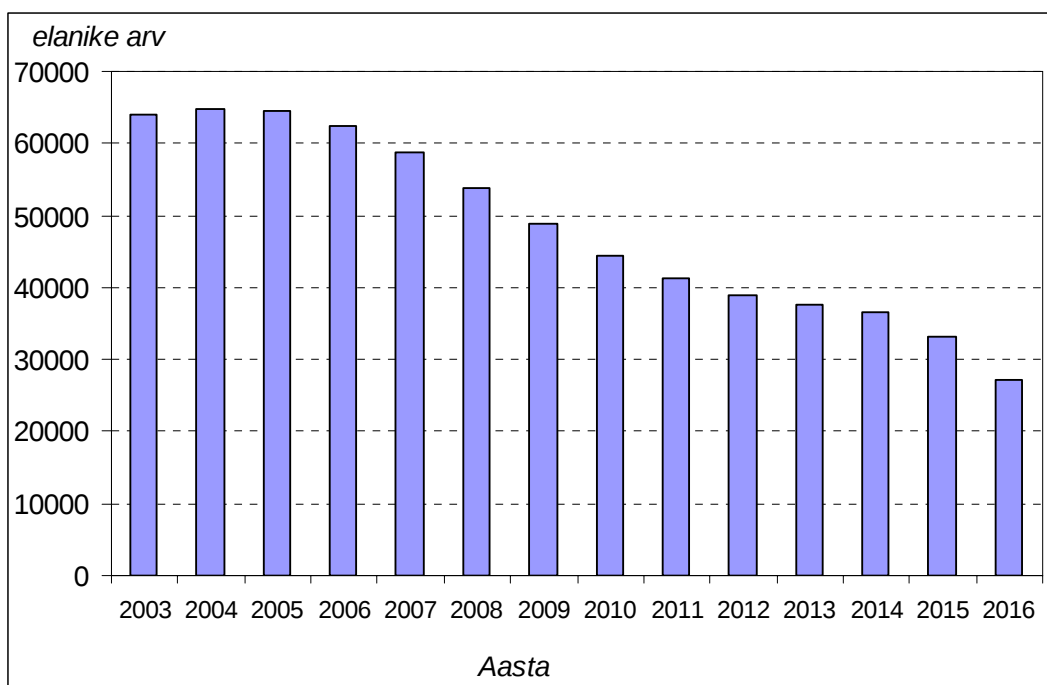
Demograafiliste trendide esitamisel on potentsiaalsete õppurite absoluutarvud saadud järgneva arvutustehte alusel. Vanusrühma elanike arv on korrutatud 0,85-ga. 2000. aasta rahvaloenduse andmetel omandas üldkeskharidust (10–12. klassis) kokku 36 483 õpilast ja kutse- või keskeriõpet põhihariduse baasil 18 020 õpilast, kokku 54 503 õpilast. 16–18-aastaste arv oli 2000. aasta alguses aga 63 489. Kui õppurite ja vanusrühmade proportsioonid jäävad enam-vähem samaks, tuleb ka prognooside puhul arvestada, et tegelik õppurite arv on vaadeldava vanusrühma omast umbes 14% võrra väiksem. Saadud arvud on omakorda jagatud kahega, eeldusel, et vastavalt soovitule tõuseks kutseõppes osalemise osatähtsus tulevikus 50%-le praeguse 33% asemel (põhikoolijärgse kutseõppe

osas) – seega tegelikkuses võib kutseõppes osalevate õppurite arv olla veelgi väiksem (kui seda nn. 50% nõuet ei suudeta tagada).

Prognoosi puhul tuleb panna tähele, et analüüsis ei ole arvestatud migratsiooni, mis võib oluliselt mõjutada maakondade rahvastikku pikas perspektiivis. Kuna maakonniti arengutasemete ebaühtlus suure tõenäosusega siiski süveneb, siis võib teatud maakondades rahvastiku muutus kirjeldatust olla veelgi suurem. Juhul kui rände tulemusena on tegemist väheneva rahvaarvuga, survestub kutseõppeasutuste ruumiline paiknemine veelgi.

4.1.2. Üldised suundumused kutseõppeasutuste kontingendis

Kuni 2006. aastani potentsiaalsete õppurite arvu hõlmavas vanusrühmas olulisi muutusi ei toimu, on täheldatav isegi mõningane vanusrühma elanike arvu kasv (joonis 15). Alates 2007. aastast algab vastavate vanusrühmade järk-järguline vähenemine, mis kestab 2012. aastani. Pärast paari aastast stabiilsemat perioodi hakkab 2014. aastast toimuma uus vähenemine, stabiliseerudes sellel tasemel ilmselt järgneviks kümneks aastaks. Kokku väheneb potentsiaalsete õppurite arv perioodil 2003–2016 peaaegu 60% võrra. Olulised nihked on tajutavad peale 2008. aastat, seega on 2–3 aastat aega tõsisematele demograafilistele väljakutsetele vastata.

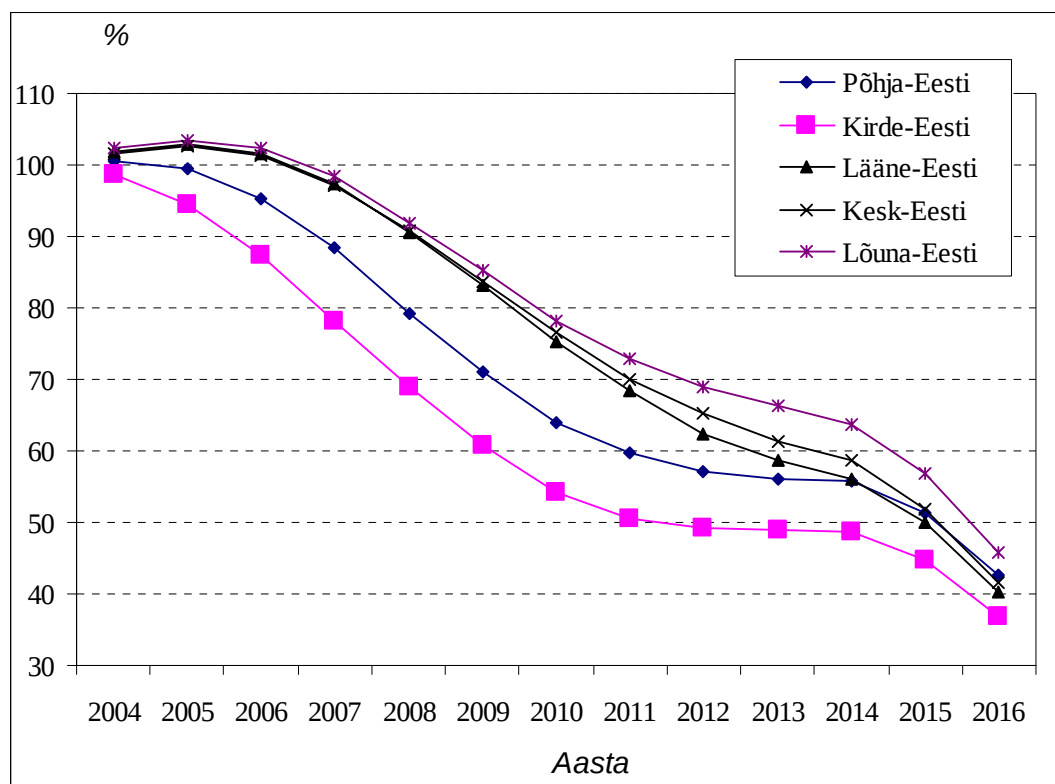

Joonis 15 Prognoositav 16–18 aastaste elanike arv Eestis

Allikas: 2000. aasta rahvaloendus

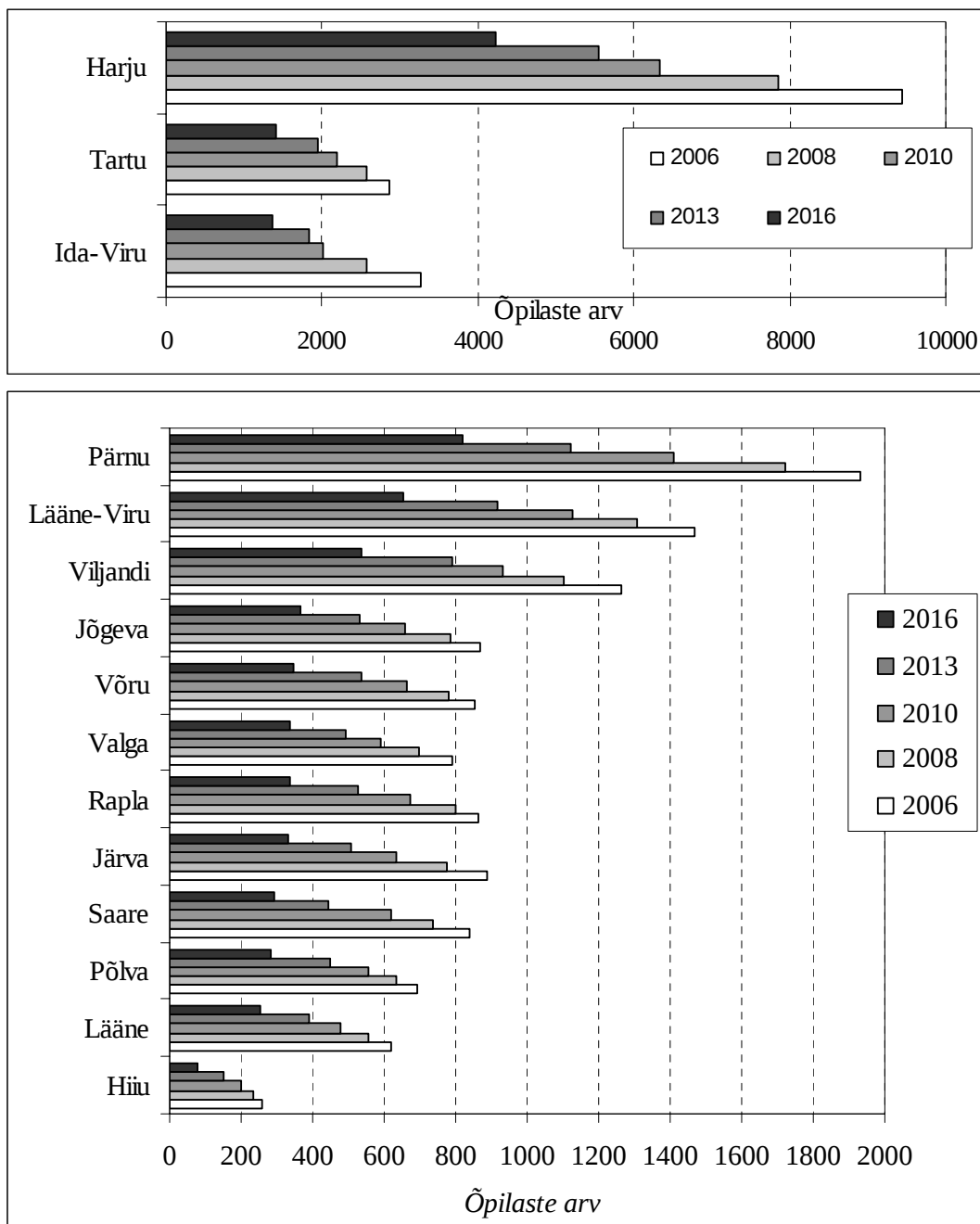
Eelnevalt täheldatud trendid on iseloomulikud kõikidele Eesti maakondadele ja regioonidele, omamata potentsiaalsete õppurite vähenemise osas märgatavaid erinevusi (Joon.16). Eriti drastilised on muutused Ida-Virumaal, kuid sarnased arengud puudutavad suhteliselt lähedastelt ka kõiki teisi maakondi. 2008. aastal on siiski veel igas maakonnas (v.a. Hiiumaa) vähemalt 500 potentsiaalset põhikoolijärgses kutseõppes õppijat, 2016.

aastal aga vaid kuues maakonnas. Kui ei suudeta oluliselt tõsta keskhariduse järgses kutseõppes osalejate arvu ja kui maakondlikul tasandil ei toimu kutseõppe ja täiendus- ning ümberõppe (näiteks töötutele) integratsiooni, saavad polüfunktsionaalsed kutseõppekeskused efektiivselt toimida peamiselt suuremate regionaalsete kutseõppekeskuste tasandil. Regionaalsel tasandil (ja ka suuremate maakondade – Harjumaa, Tartumaa, Pärnumaa, Ida-Virumaa puhul) ületab potentsiaalsete õppurite arv ka enam kui 10 aasta pärast 1000 õpilast (joonis 17).

Joonis 16 16-18-aastaste arvu muutused regioonide lõikes, 2003.a.=100%

Allikas: 2000. aasta rahvaloendus

Joonis 17 Prognoseeritud õppurite arv põhikoolijärgses kutseõppes

Allikas: 2000. aasta rahvaloendus

4.1.3. Rahvastikumuutuste ruumilised põhitrendid

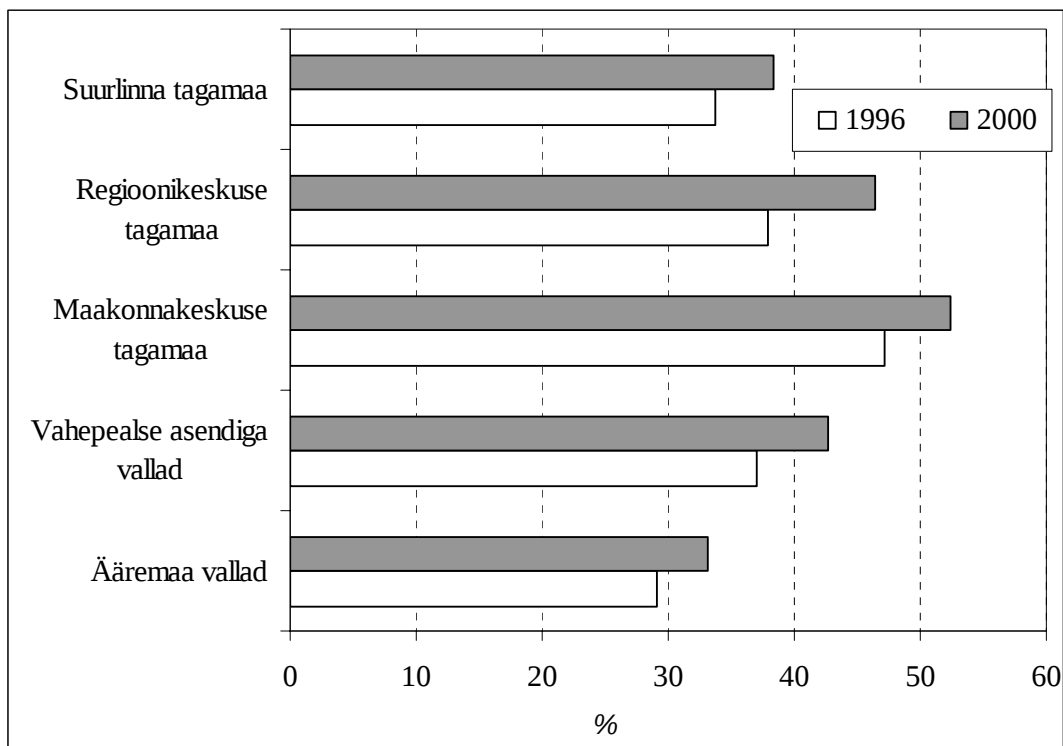
Majanduslikud, sotsiaalsed ja demograafilised tegurid on 1990ndate aasate vältel soodustanud rännet äärelise asendiga piirkondadest keskusregioonidesse; nimetatud trendid on täheldatavad nii maakondade kui omavalitsusüksuste lõikes. Analoogiliselt lähtuvalt

Põhjamaade kogemusest võib ka järgnevas viieks aastaks eeldada rahvastiku geograafilist kontsentratsiooni eelkõige Tallinna ja regioonikeskustesse ning nende lähitagamaale, vähemal määral ka maakonnakeskustesse, kus majanduslik areng on kiire. Suuremad asulad on lisaks atraktiivsemale elu- ja töökeskkonnale eelisolukorras ka õppima asumise sihtpiirkondadena. Sarnaste erialade valiku korral eelistavad õppurid, sh kutseõppesse astujad, suuremaid keskusi, mis on konkurentsivõimelisemad.

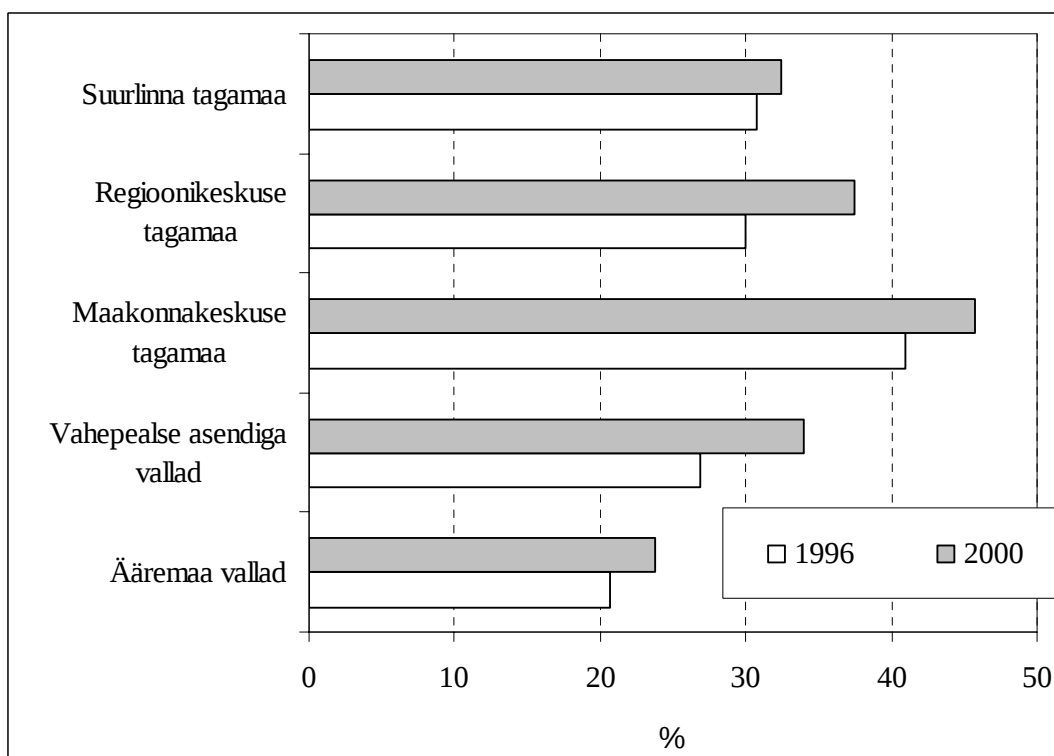
4.1.4. Pendelrände väljavaated

Üle 40% päevakoolis õppijatest õpib elukohast erinevas omavalitsusüksuses, enamasti puudutab see gümnaasiumi taset, kuid ka põhikoolis õppijaid. Valdadest teistesse valdadesse ja linnadesse õppima käijate arv on ajavahemikul 1996–2000 kasvanud ja suureneb ilmselt ka edaspidi (joonis 18), eelkõige on eeldatav õppima suundumine linnadesse (joonis 19). Näiteks Tartu gümnaasiumide tagamaa ulatub juba Võru ja Jõgeva maakondade kaugematesse omavalitsusüksustesse (vahemaa üle 50 km).

Arvestades kutseõppeasutuste suhteliselt väikest arvu (võrrelduna üldhariduskoolidega), nende paiknemisega enamasti suuremates asulates, on kutseõppes osalejate pendelränne ilmselt märgatavalt suurem. Seega ei kujuta kodu ja kooli vahelised vahemaad Eesti kontekstis vähemalt kutseõppe (aga üha enam ka üldkeskhariduse omandamise) seisukohalt olulist probleemi. Iseasi on, kui suurte vahemaadega arvestades on kutseõpet eelkõige põhikoolijärgse kutseõppe omandamise raames mõtet korraldada. Tulevikus võib prognoosida õppurite mobiilsuse veelgi suuremat kasvu, kõige paremaks jääb kättesaadavus ilmselt maakonnakeskuste tasandil. Seevastu väikeasulate kättesaadavus jääb endiselt problemaatiliseks, olemasolevad kutseõppeasutused nendes asulates ei ole näiteks maakonnakeskustega võrreldes kättesaadavad isegi nende asulate naabruses asuvatele valdadele.

Joonis 18 Väljaspool valda õppijate osatähtsus (1996, 2000), %, Allikas: Vallarahvastik

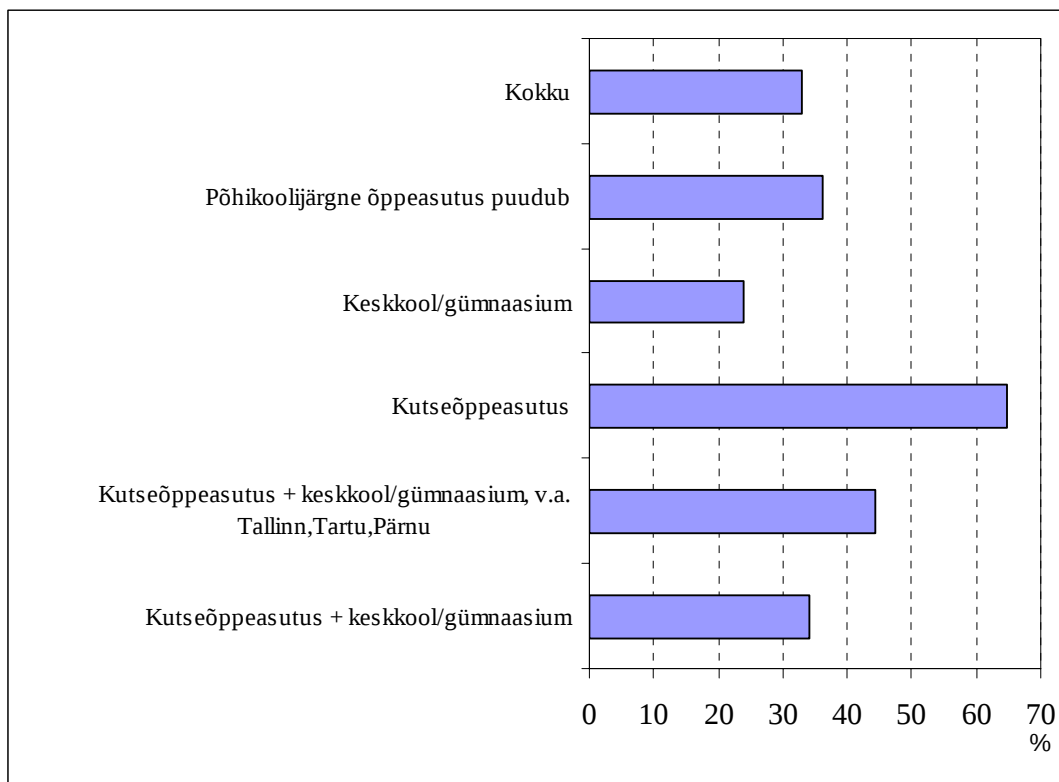
Joonis 19 Väljaspool valda linnades kutseõppes õppijate osatähtsus (1996, 2000), %

Allikas: Vallarahvastik

4.1.5. Õppimiskoha valik sõltuvalt asukohast

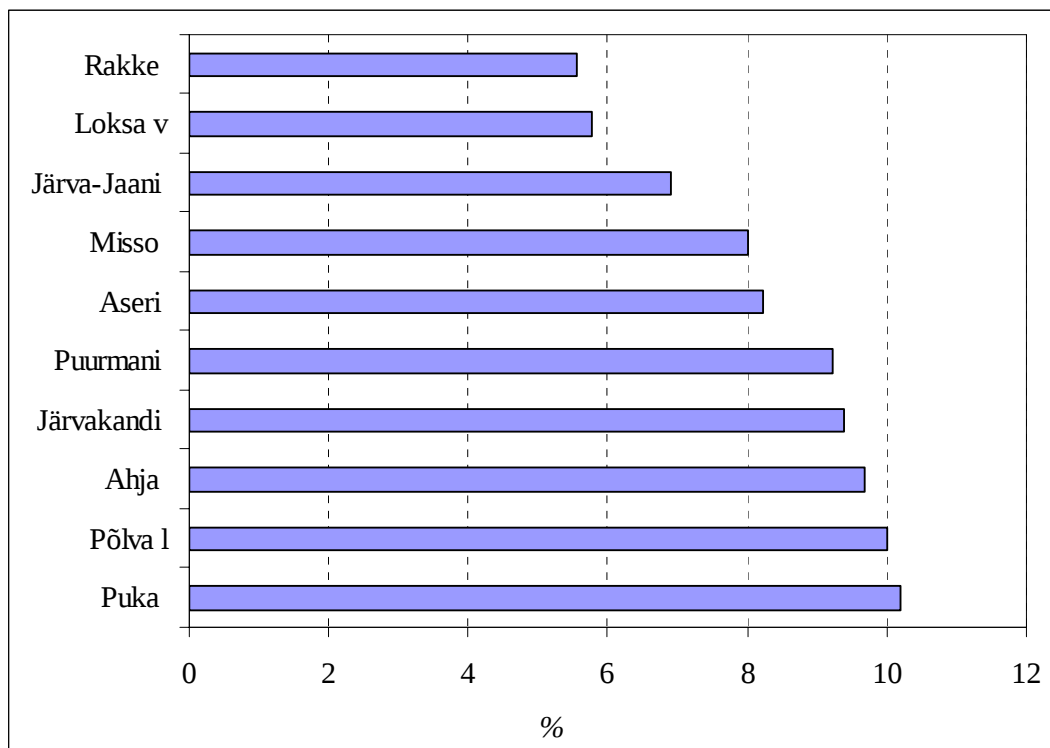
Õppimiskoha valik on põhikoolijärgse kutseõppe puhul osaliselt seotud õppeasutuse olemasoluga vallas, seda iseloomustab põhikoolijärgses kutseõppes osalejate osatähtsus õppeasutusi omavate või mitteomavate omavalitsusüksuste lõikes (joonis 20). Nendes omavalitsusüksustes, kus asub vaid põhikoolijärgne kutseõppeasutus, on kutseõppes õppijate osatähtsus selges ülekaalus. Ja vastupidiselt, kus asub vaid gümnaasium (põhikoolijärgne kutseõppeasutus puudub), on suures ülekaalus üldkeskhariduse omandajate osatähtsus. Ülejäänud rühmades jääb kutseõppes osalejate osatähtsus eelnevalt nimetatud kahe rühma vahele. Teatud mõttes erandi moodustavad suured linnad (regioonikeskused), kus on esindatud nii kutse- kui üldõppeasutused, kuid kus üldkeskhariduse omandamine on populaarsem võrreldes väiksemate keskuste ja maapiirkondadega. Kuna gümnaasiume/keskkooli on kutseõppeasutustega võrreldes maal ja väikelinnades umbes 5 korda rohkem, siis ongi automaatselt eeliseisundis üldkeskhariduse omandamine.

Joonisel 21 on täiendava näitena esitatud omavalitsusüksused, millede põhikoolijärgses kutseõppes osalejate osatähtsus on madalaim – nendes linnades ja valdades kutseõppeasutused puuduvad. Ja vastupidi, kõrgeima põhikoolijärgses kutseõppes osalejate osatähtsusega omavalitsusüksused on need, mille territooriumil asub ka kutseõppeasutus (joonis 22). Nende väikelinnade ja valdade naaberomavalitsustes ei ole aga kutseõppes osalejate suurem osatähtsus täheldatav. Seega väiksemates keskustes on kutseõppeasutuse olemasolu mõju lähitagamaa valdadele ja linnadele väike – toimib “oma valla/linna” fenomen ja väikeasulate kutseõppeasutused saavad edaspidi efektiivselt eksisteerida vaid kitsalt spetsialiseerudes üle-Eestilist tagamaad omades. Kui sellist spetsialiseeritust tagada (oma nishi) leida ei suudeta, siis on õigustatud väiksemates asulates olevate õppeasutuste integreerimine maakonnakeskustes asuvate õppeasutuste ja/või üldkeskharidust andvate õppeasutustega.

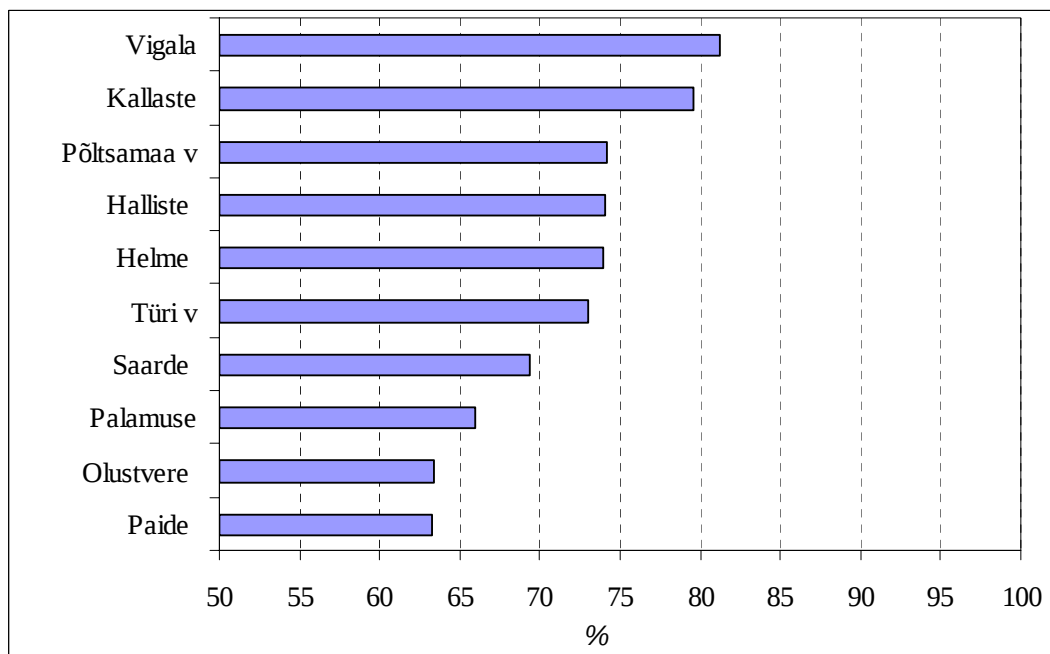

Joonis 20 Kutseharidust koos üldkeskharidusega omandajate osatähtsus omavalitsusüksuste rühmade lõikes, %

Allikas: 2000. aasta rahvaloendus

Joonis 21 Põhihariduse baasil kutseõpet omandajate madalaim osatähtsus 2000. aastal, %, Allikas: 2000. aasta rahvaloendus

Joonis 22 Põhihariduse baasil kutseõpet omandajate kõrgeim osatähtsus 2000. aastal, %, Allikas: 2000. aasta rahvaloendus

4.1.6. Võimalik tööjõuvajadus ametigruppide lõikes järgneva 10 aasta jooksul

Ametigruppide lõikes on tööjõuvajadust piisavalt raske ette näha, kuna Eesti majandust on endiselt üheltpoolt stagnatsioonifaasis (vähene tööga hõivatute juurdekasv), teisalt struktuurimuutuste faasis. Demograafiline asendumine (vajadus asendada tööturult pensionile siirdujaid) toimub märgatavamas matus suhteliselt väheste erialade lõikes ja on suhteliselt väheulatuslik.

Eriti keeruline on saada ülevaadet täpsematest tulevikutrendidest regionaalses lõikes, sh ka demograafilise asendumise osas, sest enamiku Eesti regioonide tööturud on liiga väikesed ja pigem stagnatsioonis (v.a. Tallinna regioon).

Täpne informatsioon puudub välismaale tööle siirdunute erialasese väljaõppe ja senise ameti kohta. Seoses teiste Euroopa Liidu liikmesriikide tööturu järk-järgulise avanemisega nende hulk eeldatavasti kasvab ja ilmselt muutuvad uued tööturud atraktiivseks just oskustöölistele. Nimetatud asjaolu võib süvendada veelgi Eestis oskustööjõu puudumisega seotud probleeme. Samas on nimetatud probleemid olnud aktuaalsed juba mitmed aastad. Oskustööliste palgatase on tõusnud, kuid seni ei ole olukorda suudetud märgatavalt leevendada (st oskustööliste koolitusmahte tõsta).

Järgnevalt on 2000.a. rahvaloenduse andmete põhjal esitatud absoluutarvud ajavahemikul 2000-2005 ja 2005-2010 tööturult eeldatavasti lahkuvate (pensionile siirdujad) hõivatute osas ametigruppide kohta (tabel 23), kus 5 aastase perioodi kohta on lahkujaid vähemalt 100 (seega vähemalt 20 aastakeskmiselt, eeldatavasti minimaalse õpperühma suurusena).

Vaid 2. grupi, mootorsõidukijuhtide ja masinate mehaanikute ja lukkseppade puhul ületab aastakeskmise eeldatav tööjõuvajadus 200-300 inimest, mis ilmselt võimaldaks neid erialasid õpetada (mootorsõidukijuhtide puhul on kutseõppe tsükli läbimine muidugi küsitav) vähemalt igas Eesti viiest regioonist. Mehaanikuid ja lukkseppi vajab eeldatavasti iga maakonna tööturg ka tulevikus, samas maakondlikul tasandil oleks eriala (õppeklassi) aastakeskmise suurus alla 20 inimese, mis seab põhimõtte "igas maakonnas vajalik eriala" pigem küsimärgi alla. Muude ametigruppide/erialade lõikes on eeldatavad absoluutarvud enamasti palju väiksemad.

Järelikult on lahendus pigem õppeasutuste spetsialiseerumine üle-Eestilise tööturu vajadusi silmas pidades.

Tabel 23 Lahkujad tööturult aastatel 2000-2005 ja 2005-2010 ametigruppide lõikes

	Vähene -mine 2000- 2005	Vähene -mine 2005- 2010	Vähene -mine 2000- 2005, %	Vähene- mine 2005- 2010, %
832 Mootorsõidukijuhid	1243	1937	5	8
723 Masinate mehaanikud ja lukksepad	1038	1389	7	9
833 Põllumajandus- jm liikurmasinate juhid	605	960	6	10
712 Üldehitustöölised	458	929	3	7
724 Elektri- ja elektroonikaseadmete mehaanikud ja koostajad	547	769	6	9
713 Põhiehitustöid tegevad ehitustöölised	488	733	6	9

	Vähene -mine 2000- 2005	Vähene -mine 2005- 2010	Vähene -mine 2000- 2005, %	Vähene- mine 2005- 2010, %
323 Põetamise ja sünnitusabi abispetsialistid	716	691	9	8
722 Sepad, tööriistavalmistajad jms töölised	406	540	10	13
721 Metallkonstruktsioonide valmistajad, keevitajad ja tuukrid	221	534	3	7
412 Arvestusametnikud	300	493	5	9
743 Tekstiilitöölised, õmblejad, polsterdajad jms töölised	180	474	2	4
311 Füüsika, keemia, inseneriteaduse jms alade tehnikud	283	425	6	9
613 Turule orienteeritud põllusaaduste ja loomakasvatavad	240	412	9	15
741 Toiduainete töötajad	140	368	2	6
816 Energiatootmise, jäätme- ja veetöötlemise operaatorid	237	326	9	12
332 Alushariduse abispetsialistid	145	309	3	6
322 Tervishoiu abispetsialistid (v.a põetamine)	195	276	6	8
233 Alushariduse ja algõpetuse spetsialistid – õpetajad	166	262	5	8
742 Puidutöötajad, tiserid jms töölised	119	262	3	6
814 Puidutöötlemise ja paberitootmise operaatorid	85	255	2	6
826 Tekstiil-, karusnaha- ja nahatoodete operaatorid	87	255	2	5
611 Turule orienteeritud aia- ja põllusaaduste kasvatavad	110	249	6	13
421 Kassapidajad, laekurid jms ametnikud	114	248	2	5
827 Toiduainete jms toodete operaatorid	53	203	2	10
411 Sekretärid ja kontorimasinatel töötajad	73	179	1	4
314 Laevade ja õhusõidukite juhid ja tehnikud	144	178	6	8
824 Puittoodete operaatorid	53	161	2	6
614 Metsanduse oskustöölised	76	160	2	4
321 Bioloogia, aianduse, metsanduse jms alade abispetsialistid	55	139	6	14
821 Metall- ja mineraaltoodete operaatorid	92	139	7	10
714 Maalrid ja ehitustarindite puhastajad	46	130	1	4
828 Koostajad	48	127	1	4
831 Veduri- ja rongijuhid ning raudtee liiklustöötajad	66	116	4	6

Allikas: 2000. aasta rahvaloendus

Majanduskeskkonna kvalitatiivse muutuse osas võib aga eeldada majanduse kasvavat dünaamilisust majanduskeskkonna põhitrendina ja sotsiaal-majandusliku jõukuse alusena, mis omakorda tähendab ka ettevõtete, tegevusalade, ametite-erialade, oskusvajaduste (nende elutsüklite) kiirenevat uuendumist.

Tööturu korrapäratus tähendab samas rohkem koondamisi ja seeläbi töötust kogevoid inimesi, see omakorda vajadust vältida heitumust ja mitteaktiivsust tööturul, samuti

struktuurset tööpuudust. Kokkuvõttes tähendab see suurenevat vajadust investeerida tööjõu täienduskoolitusse ja ümberõppesse.

Täpne informatsioon puudub välismaale tööle siirdunute erialasese väljaõppe ja senise ameti kohta. Seoses teiste Euroopa Liidu liikmesriikide tööturu järk-järgulise avanemisega nende hulk eeldatavasti kasvab ja ilmselt muutuvad uued tööturud atraktiivseks just oskustöölisele. Nimetatud asjaolu võib süvendada veelgi Eestis oskustööjõu puudumisega seotud probleeme. Samas on nimetatud probleemid olnud aktuaalsed juba mitmed aastad.

4.2. Tööturu olukord ja selle regionaalsed arengusuundumused lähiaastateks

Selle osa ülesanne on analüüsida Eesti regionaalset tööjõu vajadust ja koolitusvajadust lähtuvalt muutuvatest majandustingimustest aastani 2015. Esitatakse ülevaade olulisematest regionaalse arengu protsessidest, keskendudes tööturu ning koolitusnõudluse muutustele lähtuvalt regioonide ja maakondade majanduslikust eripärast.

4.2.1. *Regionaalmajanduslikud protsessid ja võimalik spetsialiseerumine*

Eesti asustuse sõlmedeks on vanad maakonnalinnad, kus on kaasaegse majanduse toimimiseks ja töötajate ettevalmistamiseks pea kõik vajalikud asutused ja ettevõtted, sh. gümnaasiumid, ameti(kõrg)kool-täienduskoolituskeskus. Eesti tööturud ongi maakondlikud (joonis 23): väljaspool kodumaakonda käib tööle vaid 3% töötajaist. Siiski, nn. nõukogude ajal moodustatud nõrgemate keskustega uusmaakondadest käib ca 10% elanikest väljapoole tööle (Tammaru 2001). Seega keskuslinn ja sellega seotud tagamaa moodustab tervikliku majandusruumi.

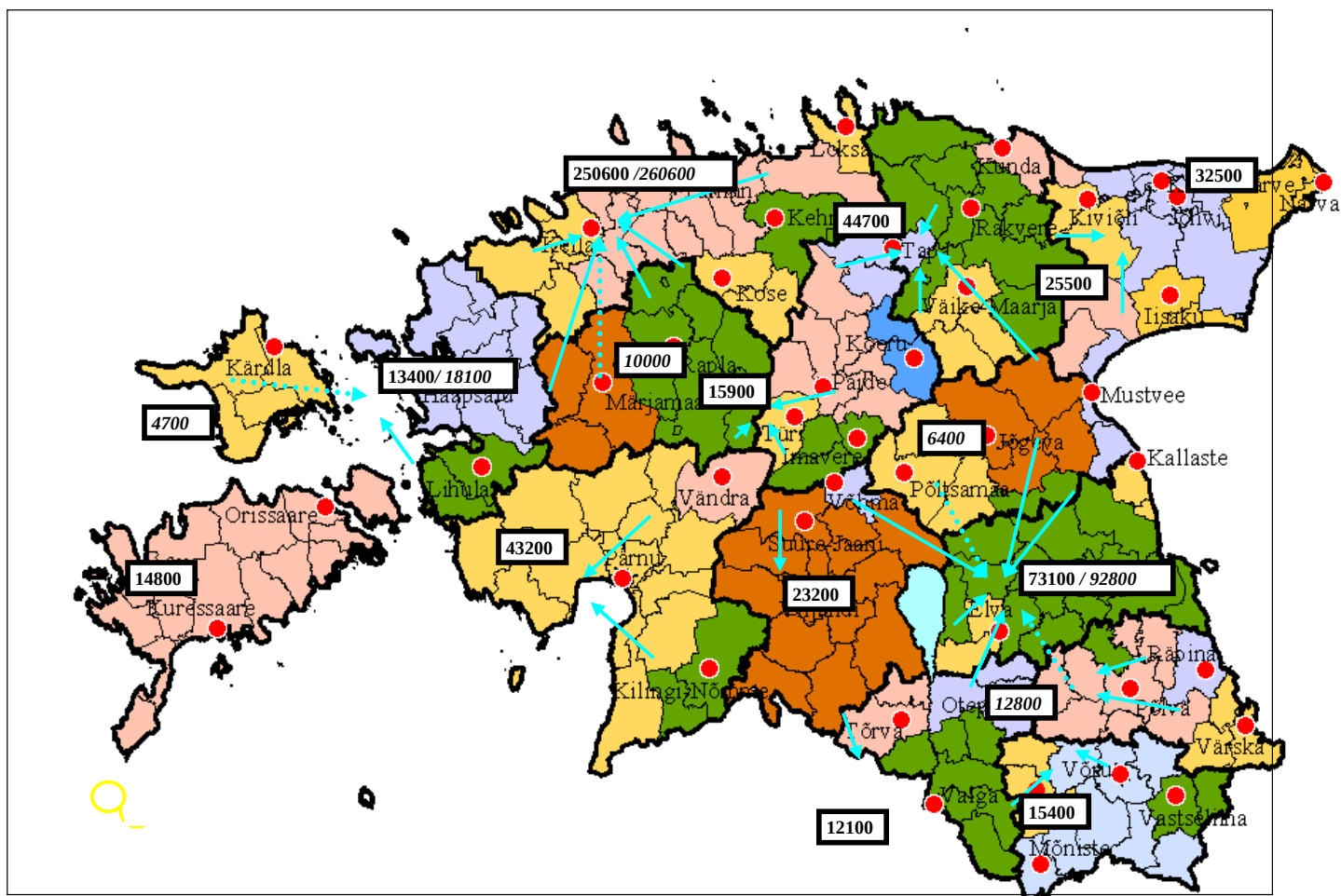
Maakonnalinnade ja nende tagamaa seotus suureneb: (teenindus)töökohad koonduvad linna, kuid elukohad ja puhkuse veetmine suurlinnade lähedale. Ka tööstus paikneb ümber maalisse odavamasse ja paremasse keskkonda – moodustuvad linnaregioonid. Euroopa Liidu regioonide areng põhinebki linnaregioonidel. Eestis on määratletud (Jauhiainen jt. 2002) 12 suuremat linna koos nende lähitagamaaga, kus vähemalt 25% töötajatest käib tööl keskses. Nendes linnaregioonides elab umbes 70% Eesti elanikest ja tegutseb üle 92% Eesti 500-st suuremast ettevõttest.

Linnaregioonidest väljapoole jääb keskuslinnaga seotud kaugem tagamaa, kust käiakse linna tööle ja teenust saamas, kuid kus asustus on märksa hõredam: tegeldakse peamiselt puhke- ja põllumajandusega. Selliseid linnaregiooni – kaugema tagamaa kooslusi nimetatakse toimeregioonideks. Nende hulgas eristuvad enam kui 260 tuhande töötajaga Tallinna ning ca 90 tuhande töötajaga Tartu regioonid (joonis 23), mille keskuslinnade mõju ulatub kaugelt üle maakonnapiiride.

Suurlinnade tagamaad on viimasel kümnendil laienenud. Linnaregiooni sees toimub inimeste kolimine linnaregiooni servale. Tallinnast käiakse tööle juba tervelt Raplamaalt,

aga ka Järva, Lääne-Viru ja Läänemaalt, isegi Soomest; Tartusse Jõgevamaalt, Põlvamaalt ja vähemal määral ka Võrumaalt ja Valgamaalt. Linlased soetavad korteri asemel maade ja metsadega vana talumaja tunni kaugusel kesklinnast või uue maja linnale lähemal. Tallinlased-tartlased soetavad ka maa- ja suvemaju üle Eesti. Tallinna ja Tartu rekreatiivne ning ka hariduslik tagamaa on veelgi suurem, tipnedes sealsete ülikoolidega.

Toimeregioonide lõikes võib kujuneda nii loodusolude, geograafilise asendi kui ka sotsiaalsete eeltingimuste korral majanduse regionaalne spetsialiseerumine: sama väärtusahelate ettevõtete koondumine ja nn. majandusklastrite moodustumine. Seejuures on eriti uue, teadmuspõhise majanduse ettevõtte koosluste moodustumisel võtmeroll teadmiste ja tehnoloogia siirde ning töötajate koolitamise asutustel: kutsekoolidel, kolledžitel ja ülikoolidel.

Joonis 23 Eesti tööturualad 44 keskuse korral.

(Lisatud on liikumissuund ülemat järku keskustesse (sinised nooled) ja maakonnalinnade tööturualade suurused (va Narva, mis on võetud omaette), *kaldkirjas* on uusmaakondade tööturualad ja katkendjoonega nende sidemed ülemkeskusega (Tammaru 2001).)

4.2.2. Globaliseerumine ja Euroopa Liidu mõju Eesti regionaalsele arengule

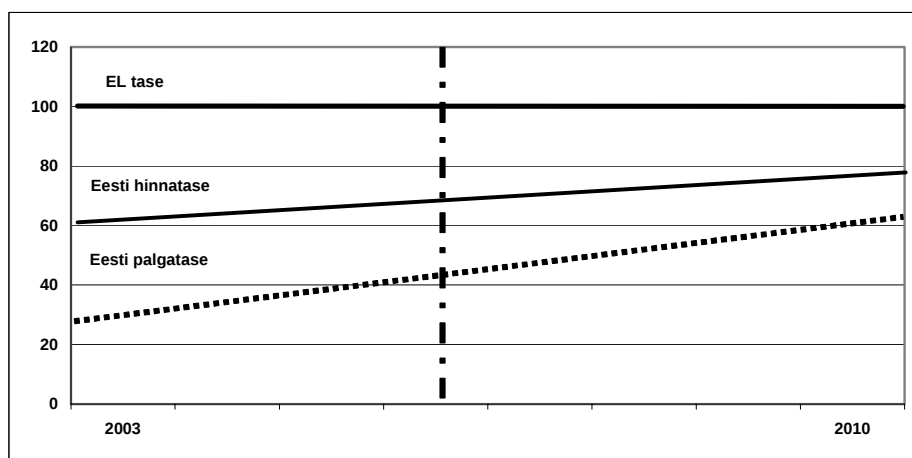
Kaasaja majandust on enim mõjutanud veondus- ja sidetehnoloogiad, millest tingitud tootmise tehnologiseerimine-globaliseerumine on kahandanud arenenud maade tööstuse ja hankesektori hõive osakaalu alla 30% ja tinginud teenindusmajanduste kasvu: tootmist ja jaotust korraldatakse ning suurim turg on arenenud maades. Üha enam tooteid aga valmistatakse uustööstus- ja arengumaades. Kogu maailmas kasvab tootmise mobiilsus ja kaubavahetus. Kuigi tehnoloogia on küll vähendanud tööstuse hõivet arenenud maades, on tootmise maht ja kasum säilinud.

Eesti on majandusliku arengu poolest jõudmas investeringupõhisesse staadiumisse ja pärast nõukogude suurtööstuse taandumist ja erastamist on tööstus taastumas. Siiski jäävad ka edaspidi domineerima teenindus ja haldus, Eestist ei kujune tööstusmaa.

Kõrgtehnoloogiliste Põhjamaade naabruses tuleb ühtlasi arvestada, et käivitunud on ka üleminek innovaatilisele majandusele, mis toob tööhõives 10-15 aasta jooksul kaasa lihttöölise osakaalu vähenemise. Kasvab aga vajadus arendustöö, tootmist korraldavate ja keeruliste masinatega toime tulevate oskustöölise järele. See tähendab, et uus tootmine saab paikneda valdavalt suuremate keskuste lähedale, kus on piisav tööjõu kontsentratsioon ja kus ühtlasi asuvad õppeasutused, mis töötajaid ette valmistavad ja ümber õpetavad. Eriti tuleb rõhutada täiendusõppe vajaduse kasvu; täienduskoolituse ja ümberõpe teostamine peaks saama kutsekoolide oluliseks ülesandeks.

Eesti majandus globaliseerub ja tertsiariseerub – teeninduse osakaal hõives ja ka SKPs kasvab, mis kiireneb paljus tänu integratsioonile EL-ga. Kasvab kaubavahetus ja tarbimine, suureneb nõudlus äriteenuste, ehituse, siseturismi ja muu teeninduse järele, mis omakorda kasvatab nõudlust teenindavate ametite ja koolituse järele. Teenindusmajanduse kasv soodustab ennekõike suuri keskusi – eelnimetatud Tallinna ja Tartut, kuid selle mõju on ilmne ka maakonnakeskustes.

Põllumajandustootjad saavad EL lisainvesteeringuid: millega tõuseb tootlikkus ja konkurentsivõime. Tööjõuvajadus maamajanduses siiski väheneb. Tootmises on Eesti ettevõtetel tihenevas väliskonkurentsis vaja rakendada uusi tootlikke masinaid ja ühtlasi arvestada, et kasvavad tööjõu ja energia hinnad ei luba varsti odaval töö ja energial põhineva odavate kaupade tootmise jätkumist (vt. joonis 24).

Joonis 24 Hinna- ja palgataseme konvergenst EL maade keskmisega 2003-2010

Seda ennekõike aladel, mida oleme pidanud nn. Koduturualadeks, milleks on toidu-, puidu-, ja kergetööstus. ELs konkureeritakse samades turuniššides baltlaste, poolakatega ja tšehhide-slovakkidega, keda on ühtekokku 55 miljonit (!) ja kes on Euroopale lähemal. Tootlikkuse kasvu või tootmise maalt äraviimise tõttu hõive toidu- ja kergetööstuses pigem kahaneb kui kasvab. Suureneb hõive aga toidu-, puidu- ja kergetööstuskooslustega seotud harudes: veonduses, kaubanduses, turunduses, meedias jm. – sama klasteri väärtusahelate sees ettevõtted restruktureeruvad ja spetsialiseeruvad.

Siiski on tööstus- ja teenindustööjõu hinna ja tootlikkuse erinevus Kesk-Euroopaga võrreldes mitmekordne (joonis 25), mistõttu investeeringute voog ühises majandusruumis ilmselt kasvab. Tõenäoliselt jätkub välisotseinvesteeringute kasvutrend (ca 5 miljardit aastas viimase kümnendi keskmisena), millega Eesti aastakeskmise

välisotseinvesteeringute maht ületab 10 miljardi piiri ja kümnendi lõpuks saavutatakse elaniku kohta 30-40% Põhjamaade vastavast näitajast. EL struktuurfondid toovad omakorda majandusse ca 4 miljardit aastas investeeringuraha juurde, mis loob palju uusi töökohti eelkõige ametnikele ja ehitajaile. Kiire majandusarenguga võib kaasneda ka välistööjõu sissevool teistest riikidest.

Joonis 25 Töötasu erinevused kergetööstuses riigiti.

Nii EL fondidest kui investoritelt sissevoolav raha Eestisse tõstab hindu ja kiirendab hinnakonvergentsi, mis on (ETI hinnanguil) võrreldes EL hindadega aastaks 2010 vähemalt 15%, palgatõus kuni 30%. Et välisotseinvesteeringud on seni ligi 86% ulatuses koondunud Tallinn-Harjusse, siis tööjõumahukas tööstustootmine liigub juba täna Tallinnast välja nii kinnisvara hindade kasvu kui ka vastavate töötajate vähesuse tõttu. Perspektiivis ilmselt tööjõumahukas madala innovatsiooniga tööstustootmise hääbub. Majanduse kallinemine surub Eestit kiiresti teadmispõhise-innovaatilise majanduse poole. Kui Tallinna ja Tartu regioonid on tänu ülikoolidele teadmispõhise majanduse väljakutset vastu võtnud, siis teiste eeldused on märksa kesisemad. Kapitalimahukas uustootmine paigutub logistiliselt soodsa asendiga paikadesse, suure tööjõuvaliku lähedusse: Tallinna sadamad ja ringtee, Ida-Virumaa, suuremad linnad.

Seega mõjutavad globaliseerumine ja euroopastumine Eesti majandust ja selle regionaalset paikemist lähikümnendil kontsentreerivalt: uus tootmine ja teenused paigutuvad valdavalt linna(regiooni)desse ja eriti Tallinna regiooni. Tallinna tootmine omakorda hajutub Harjumaale ja mujale Põhja-Eestisse, kusjuures rida odavama tootmise harusid ilmselt kas suletakse või kolitakse Ida-Virumaale ja Lõuna-Eesti põllumajanduslikesse maakondadesse.

Kutseharidusele tähendab vajadust profileeruda enam kõrgema kvalifikatsiooniga: so. kutsekõrghariduse andmisele ning samuti kasvava nõudlusega äriteenuste ja isikuteeninduse erialadele. Uued töökohad paigutuvad ilmselt 95% ulatuses linnaregioonidesse, mistõttu kutseõppeasutused peaksid asuma kas maakonnakeskustes või nende vahetus läheduses, olema seotud regiooni ettevõtetega ning olema võimelised partnerluseks nii välisinvestorite kui regiooni ettevõtetega.

4.2.3. Hõivestruktuuri muutus ja selle mõju regionaalsele arengule

1990. aastatel toimus Eestis kiire **hõivelangus**: 1989-2000 838lt tuhandelt 606 tuhandeni. Aastal 2002 oli töötajaid veelgi vähem- 586 tuhat. Kui 1989. aastal töötas Eesti tööstuses 215 tuhat, siis 10 aastat hiljem vaid 128 tuhat töölisi (-40%). Veelgi enam on töökohti kadunud kalanduses (-80,4%) ja põllumajanduses (-75%). Samal ajal kasvasid eriti äriteenused ja kaubandus. Alates 1990ndate lõpust on tööstustoodangu osakaal SKPs kasvanud, osades allharudes nagu puidutööstuses ka hõive.

Alljärgneva analüüsi aluseks on Majandusministeeriumi hõiveprognoos aastani 2009. Esmasektoris on oodata tööjõu vajaduse kahanemist. Mõõdukas kasvu nähakse teeninduses ja tööstuses. Üldjoontes võib esitatud prognoosiga nõustuda. Raske on siiski hinnata Põhjamaade ja Venemaa (EL turule saamiseks) ja teiste maade ettevõtete Eestisse tehtavate investeeringute mahtu, mis võib hõivet enamgi kasvatada. Seda enam, et järgmisel kümnendil on Eestis tööturule suundumas suured vanusgrupid. Oluline on ka silmas pidada innovaatilise majanduse vajadusi, mistõttu ajavahemikul 2010-2015 toimub nii tööturu kahanemise kui ka hinnatõusu tulemusena lihttööd pakkuvate tööstuste taandumine ja nende asendamine innovaatilise tootmisega. Seda aga juhul, kui Eesti on suutnud rajada riikliku innovatsioonisüsteemi ja viinud uuele tasemele kutseõppesüsteemi.

Aastani 2010 kasvavad märkimisväärse hõivega harud on tõenäoliselt puidutöötlemine tervikuna (kasv ca 2500-3000 töökohta, klastris koos transpordi ja teiste teenustega enamgi), mille konkurentsieelis põhineb nii kohalikul ressursil kui ka odaval tööjõul ja traditsioonil. Kasvu ennustatakse metallitöötlemisele (+1000), kus vajatakse nii kõrgkvalifitseeritud insenere kui ka oskustöölisi ja elektroonika koostetöödele (+3000), mis on seni valdavalt odava töö valdkond, kuid võib sujuvalt kujuneda innovatsioonisüsteemiks.

Teenuste vallas kasvavad jätkuvalt lihtsamat tööjõudu vajavad hulgi- ja jaemüük (+5 200) ning turismisektor (+4 100), nii koolitatud logistikaspetsialiste kui ka lihttöölisi vajav veondus-laondus (+4 000). Kõrgkvalifitseeritud spetsialiste vajab äriteenuste valdkond (+3000).

Puidu- ja puhkemajandusklastri ettevõtete areng on veel küllaltli sõltuv loodusressursist ja paigutub seetõttu hajutatumalt. Metallitööd ja transpordisektori ettevõtted eeldavad head juurdepääsu ja vastavaid uusi ettevõtteid tekib mitmeid uutele tööstusaladele, ka sadamatesse valdavalt Põhja-Eestis. Äriteenused ja kaubandus ning kinnisvaraäri koonduvad jätkuvalt Tallinna ja märksa vähesemal määral teiste suuremate linnade regioonidesse. Suured supermarketid, autopood jms. paiknevad majandusse voolava raha ja konkurentsi survele ka väiksematesse linnadesse – tarbijale lähemale.

Põllumajanduse-kalanduse-metsanduse kahanemine vähendab maapiirkondade hõivet jätkuvalt ca 5000 töökoha võrra. Seda kompenseerib küll mõningal määral Lõuna- ja Lääne-Eestis puhkemajandus, mis aga nõuab täiesti uute oskustega töötajaid. Kahaneb toidutööstuse ja tekstiili-rõivatööstuse hõive. Seda ennekõike Tallinnas, kus on raskusi palgata uusi töötajaid. Ühtlasi paigutuvad viimasena toodud ja töömahukad puidutootmisharud riigisiselt ümber: tööjõu hinna kasv Tallinnas ja Tartus surub need linnadest välja.

Üldtrendidest tingitud spetsialiseerumine võib mõjutada ennekõike seniste suurte tööstuspiirkondade Tallinna ja Ida-Virumaa ettevõtluse struktuuri. Pealinnast suunduvad õmblus-, elektroonika- ja metalliettevõtted tööjõu otsinguil Ida-Virumaale, kus praegu on vähemalt 15 000 töövõimelist inimest tööta. Märkimisväärne osa Eesti tootmisest võib maakonnalinnadesse ümber paikneda alul Tallinnast 100 km raadiusse, kuhu uusi tööstusi on juba arvestatavalt paigutatud, ning Pärnusse, mis paikneb teel Euroopasse Via Baltica. Hiljem ka mujale Eestis.

Kutsekoolidele moodustuvast nõudlusest väheneb seega põllumajanduse osakaal (-5000 töötajat) ja oluliselt suureneb teenindusmajanduse osakaal (+19000 töötajat). Teenindusmajanduse isikuteenindajate ettevalmistus eeldab tugevamat baasharidust, millele lisaks vajatakse küllalt universaalsed sotsiaalseid oskusi. Puidu- ja metallitöö õpetus omakorda peaks spetsialiseeruma vastamaks tööstuse vajadustele – suund on keerulisemate pinkide mehhatroonika ja CAD-CAM (arvutipõhise disaini ja tootmise) operaatoreile. Nii üks või teine tähendab vajaliku koolitusaja pikenemist ja osa senise kutsehariduse asendumist rakenduskõrgharidusega.

Ruumiliselt tähendab tulevane hõivemuutus kutsekoolidele vajadust paikneda enam linnades, kuhu on koondunud valdav osa teeninduskeskkonnast ja tootmisettevõtetest või ka uute tööstusalade loomist linnalähedaste kutsekoolide vahetus läheduses – nii nagu see on plaanitud näiteks Väimelas.

4.2.4. Eesti töötleva tööstuse regionaalne analüüs

Tööstuses töötab praegu umbes 128 000 inimest ning tulevikus on tööstuse osakaal tööhõivest umbes 20-25%. Traditsioonilise tööstuse teemad on kutsehariduse vaatenurgast väga olulised Harjumaal, Ida-Virumaal ja Tartumaal, mõnevõrra ehk ka Pärnumaal, ülejäänud Eestis pigem väga kohalik tähendus.

Järgneva analüüsi aluseks on Eesti Statistikaameti regionaalse tööstustoodangu andmed, mille alusel käsitleme:

1. Tõusvaid ja langevaid tööstusharusid Eestis (muutused tööstustoodangu mahus ja produktiivsuses, tööstuse ekspordistruktuur);
2. Eesti tööstustoodangu regionaalset jaotust (tööstustoodang jooksevhindades maakondade kaupa);
3. Eesti tööstuse regionaalset spetsialiseerumist.

Tõusvad ja langevad tööstusharud

Puidutööstus on kasvav ja ilmselt jätkusuutlik – väike re-ekspordi osa, globaalsete (Põhjamaade) kontsernide lähedus, kohalik ressurss ja potentsiaalne ressursibaas idas. Kasvanud on nii puidutöötlemise kui mööblitööstuse toodang, kui ka tööhõive (perioodil 1994-2000).

Tekstiili- ja rõivatööstuse toodangumaht on kasvanud, kuid olulise osa moodustab sellest odavat tööjõudu kasutav allhange, mistõttu kergetööstus ei ole senises mahus ja senise struktuuriga aastal 2010 kindlasti konkurentsivõimeline. Hädavajalik on tootearendus ja enam oskusi nõudvate kvaliteettoodete osatähtsuse suurendamine.

Masinaehitus ja elektroonika kasvasid kiiresti 2000. aastani (Elcoteq, suur osa on re-ekspordil), viimase paari aasta jooksul pisut taandunud. Seni domineerib odavat tööjõudu kasutav allhankeline tootmine. Koolitatud tööjõu olemasolul perspektiiv koostöös Põhjamaade masina- ja elektroonikatööstuse ettevõtetega (tehniline kõrg- ja rakenduskõrgharidus).

Metallitööstus on jõuliselt kasvava toodanguga, suurenenud ka hõive. Toodangu vastu on olemas huvi lähiturgudel.

Keemia- ja toiduainetetööstus pole tootmismahitudes saavutanud 1995. aasta taset. Keemiatööstusel on restruktureerimise korral potentsiaal Ida-Virumaal. Toiduainete turul on nõudlus kohalikul turul ka tulevikus, ent Euroopa Liidu laienedes tuleb arvestada tiheneva konkurentsiga.

Tabel 24 Tööstustoodangu mahuindeks, 1995 = 100

Tööstusharu	1999	2000	2001	2002	2003
Töötlev tööstus	120,7	143,8	151,9	170,4	181,6
..toiduainete ja jookide tootmine	82,5	85,7	94,7	100,1	97,7
..tekstiilitootmine	159,1	198,3	224,6	256,9	302,6
..puidutöötlemine ja puittoodete tootmine	278,9	355,3	348,9	413,6	408,7
..paberi ja pabertoodete tootmine	178,4	285,9	314,5	367	387,5
..kemikaalide ja keemiatoodete tootmine	75,6	75,1	76,6	72,5	92,3
..kummi- ja plasttoodete tootmine	186,2	232,4	324,6	390,2	415,2
..metallitootmine	134,4	152,6	236,1	385,4	597,3
..metalltoodete tootmine	173,6	189,3	254,2	278,5	348,7
..masinate ja seadmete tootmine	88,4	116,7	179,4	276	211
..kontorimasinate ja arvutite tootmine	168,8	161	154	189,6	286,6
..elektrimasinate ja -aparaatide tootmine	158,9	160,6	216,2	268,3	310,9
..mööblitootmine; mujal liigitamata tootmine	151,2	181,9	202,6	228,5	254

Allikas: Eesti Statistikaamet, www.stat.ee

Seejuures tuleb arvestada uute tehnoloogiatega suurenevat tootlikkust: investeeringutega töökohad tihti kaovad ning vajatakse paremate oksustega spetsialiste.

Tabel 25 Muudatused töötleva tööstuse tööhõives kogutoodangus ja keskmises aastases produktiivsuse kasvus perioodil 1994-2000³⁹

	Tootmismaht kahanev	Tootmismaht kasvav
Hõive kasvav		16,2% puidutöötlemine,
		13,6% mööbli jms tootmine
		13,3% mootorsõidukite, haagiste ja poolhaagiste tootmine
		10,0% kummi- ja plasttoodete tootmine
		9,1% elektrimasinate ja –aparaatide tootmine
		8,6% metalli ja metalltoodete tootmine
Hõive kahanev	25,4% kemikaalide ja keemiatoodete tootmine	36,0% nahatöötlemine ja jalatsite tootmine
	4,6% mäetööstus	25,4% tekstiilitööstus
	2,9% energeetika	20,7% muudest mittemetallsetest maaretest tootmine
	0,1% toiduainete ja jookide tootmine	12,7% paberi- ja paberitoodete tootmine
		9,1% masinate ja seadmete tootmine
		4,1% riietusesemete tootmine

Allikas: Eesti majanduse konkurentsivõime ja tulevikuväljavaated, Teadus- ja arendusnõukogu, 2003

4.2.5. Eesti tööstustoodangu regionaalne jaotus

Perioodil 1995-2001 kasvas Eesti töötleva tööstuse toodang jooksevhindades ca 2,3 korda: 26,1 miljardilt 60 miljardi kroonini. Vähemalt 2,7 korda on tööstustoodang kasvanud Järva-, Pärnu-, Rapla-, Viljandi- ja Võrumaal (eriti puidutööstus), alla 2 korra Harju-, Jõgeva-, Hiiu- ja Saaremaal. Ida-Virumaal on märkimisväärselt tööstustoodang kasvanud Narvas (perioodil 1995-2000 ligi 4 korda tekstiili valdkonnas) ja rohkem kui 10 korda kahanenud Kohta-Järvel (keemiatööstus). Harjumaa ja Tallinna keskmisest madalam kasv tõestab sisendfaktorite maksumuse kallinemisest tingitud tööstuse paigutumist odavamatesse regioonidesse.

Eestis on olulisimad tööstustootjad Harjumaa ja Ida-Virumaa (2001. aastal vastavalt 23,4 ja 9,5 miljardit). Ülejäänud maakonnad andsid tööstustoodangut vähem: Tartu-, ja Pärnumaa ca 3,5 miljardi krooni eest, Lääne-Virumaa ligi 3 miljardi krooni eest (tabel 26).

Tabel 26 Tööstustoodang jooksevhindades (mln krooni, 20 ja enama töötajaga ettevõtted)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Kogu Eesti	26118	31412	40385	44176	42141	52356	60085
Harju maakond	11929	14428	18313	20225	18041	20314	23424
Hiiu maakond	113	112	149	154	130	155	189
Ida-Viru maakond	4436	5181	6264	6240	7371	9339	9535
Jõgeva maakond	301	357	388	353	327	435	517

³⁹ Protsent tähistab keskmist aastast tootlikkuse kasvu vastavas tööstusharus.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Järva maakond	596	721	846	872	931	1582	1637
Lääne maakond	263	346	477	559	505	549	694
Lääne-Viru maakond	1452	1611	1989	2359	2217	2556	2946
Põlva maakond	437	591	723	441	351	621	888
Pärnu maakond	1310	1495	1982	2324	2339	3034	3567
Rapla maakond	440	433	550	645	873	1193	1296
Saare maakond	509	563	595	616	507	618	926
Tartu maakond	1451	1749	2316	3394	2944	3145	3640
Valga maakond	386	449	579	732	705	807	980
Viljandi maakond	601	781	1197	1083	1167	1515	1901
Võru maakond	320	555	782	981	923	1060	1325
Ei ole jaotatud maakonna järgi	1574	2040	3235	3198	2810	5433	6620

Allikas: Eesti Statistikaamet, www.stat.ee

Toodangu väärtuse (maksumus jooksevhindades) järgi võib maakonnad jaotada järgmiselt:

1. Peamised (rohkem kui 15% Eesti toodangust): Harjumaa, Ida-Virumaa
2. Olulised: Tartumaa, Pärnumaa, Lääne-Virumaa
3. Keskmise tähtsusega: Viljandimaa, Järvamaa, Raplamaa, Võrumaa
4. Väheolulised (alla 2%): Valgamaa, Saaremaa, Põlvamaa, Läänemaa, Jõgevamaa, Hiiumaa.

4.2.6. Nihked majanduse regionaalses paigutuses ja selle põhjused

Kiiresti arenevates maades nagu Eesti kasvavad hinnad suurtes keskustes keskmisest kiiremini. Eriti suured vahed tekivad kinnisvara hindades, mis omakorda surub üles töötajate palganumbrid. Suurlinnas ei ole teatud aja möödudes enam uut “odavat” tööjõudu võimalik värvata kuna inimesed ei saa sinna ümber kolida. Kinnisvarahindade hiigelerinevus Eestis, kus Tallinnas maksab vana 3-toaline tüüpkorter 600 tuhat, maakonnalinnas 100 tuhat ja mõnedes kaevanduslinnades-majanduskeskustes 10-20 tuhat või isegi 0 krooni, on peatanud madalama kvalifikatsiooniga töötajate mobiilsuse. Nii kahaneb Tallinn-Harju osa Eesti tööstustoodangus – pealinnaregioon deindustrialiseerub ja spetsialiseerub äriteenustele, tööstus suundub aga teistesse regioonidesse (vt. tabel 27).

Tabel 27 Tööstustoodangu osatähtsuse muutus (% kogu tööstustoodangust)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Harju maakond	46	46	45	46	43	38
..Tallinn	39	39	38	37	33	29
Ida-Viru maakond	17	16	16	14	17	18
..Narva linn	5	5	5	5	8	9
..Kohtla-Järve linn	6	5	5	3	2	0
Järva maakond	2	2	2	2	2	3
Pärnu maakond	5	5	5	5	6	6

Allikas: Eesti Statistikaamet

Tabel 28 15-74-aastased hõivatud maakonniti aastal 2002.

	Kokku	%	Primaarsekt.	%	Sekundaarsekt.	%	Tertsiaarsekt.	%
EESTI KOKKU	585,5	100	40,7	6,9	183,3	31,3	361,5	61,7
Harju maakond	256,6	100	4,9	1,9	70,1	27,3	181,7	70,8
Hiiu maakond	4,2	100	0,8	19,4	1,1	26,8	2,3	53,7
Ida-Viru maakond	69,4	100	1,7	2,4	32,5	46,9	35,2	50,7
Jõgeva maakond	12,3	100	2,4	19,3	3,1	25,6	6,8	55
Järva maakond	15,7	100	3,5	22,6	4,9	31,4	7,2	46,1
Lääne maakond	11,3	100	1,8	16,2	3,8	33,7	5,7	50,1
Lääne-Viru maakond	27,9	100	3,8	13,6	9,4	33,7	14,7	52,8
Põlva maakond	10	100	1,4	14,4	3,2	32,3	5,4	53,3
Pärnu maakond	37,1	100	4,8	13	12,5	33,8	19,8	53,2
Rapla maakond	14,7	100	2,8	19,2	5,1	34,6	6,8	46,2
Saare maakond	14,6	100	2,1	14,2	4	27,5	8,5	58,3
Tartu maakond	62	100	3,5	5,6	17,2	27,7	41,4	66,7
Valga maakond	13,1	100	1,4	10,3	4,6	35,5	7,1	54,2
Viljandi maakond	23,7	100	4,4	18,6	7,2	30,5	12	50,9
Võru maakond	12,9	100	1,4	10,8	4,4	34,2	7,1	54,9

Allikas: Eesti Statistikaamet

Maaelanike madalad sissetulekud, tööoskuste ja aktiivsuse vähesus ning maakohtade madalad kinnisvarahinnad on ulatuslikuma rände maalt linna peatanud. Inimesed on seotud oma eluasemega maal ja ei suuda hankida samaväärset eluaset linnas. On kujunenud välja ulatuslik igapäevane tööränne (pendelränne) maakonnakeskustesse, ka nädalane tööränne kaugematest maakondadest Tallinna. Edukamate regioonide nagu Tallinna ja Tartu tööränne tagamaad ilmselt laienevad veelgi.

Kinnisvarahinna erisused hakkavad majanduslikumalt väheaktiivseid regioone soosima: keskuse ettevõtetel on lihtsam ja odavam töö kolida umbes 10 aastaks ääregioonidesse, kus tööjõudu saadaval. Selleks annavad omakorda lisavõimaluse Euroopa Liidu struktuurfondid ja Eesti regionaalpoliitika vahendid, mis toetavad tööstusliku infrastruktuuri näiteks nn. tööstusparkide ettevalmistamist.

Infrastruktuur ei ole tööstuse ümberkolimise ainuke eeldus, ennekõike on vaja oskajaid ja häid töötajaid. See tähendab, et üldjuhul tuleb uue tehase rajamisel töötajad ette valmistada ja siin on oluline piirkondliku kutseõppekeskuse või teiste õppeasutuste olemasolu ja tahe täienduskoolitust ja ümberõpet korraldada. Samuti suurt rolli etendab kohaliku tööturuameti ja kohalike omavalitsuste koostöövõime lisaressursside leidmisel.

4.3. Suurregioonide ja maakondade spetsialiseerumise iseloomustus

Järgnev annab ülevaate Eestist statistiliste suurregioonide (NUTS III) ja maakondade kaupa, iseloomustamaks eri Eesti piirkondade arenguvõimalusi. Rõhutatult jälgime tõenäolist regioonide tulevikuspetsialiseerumist – juba kujunenud ekspordistruktuuri ja selle muutusi.

4.3.1. Tallinn-Harju (statistikas Põhja-Eesti)

Pealinnaregioon (Tallinn ja Harjumaa) on praegu ja ka tulevikus kõige olulisem ja mitmekesisem Eesti majanduspiirkond, andes ca 60% Eesti SKP-st (elanikke ca 525 000 - 40% kogurahvastikust). Kokku oli hõivatud ligi 257 000 töötajat, kellest 71% (182 000) oli tegev teenustesektoris, 70 000 ehk 27% tööstuses (toiduainete-, puidu, metalli- ja kergetööstus) ja esmasektoris vaid 4900 töötajat (2% hõivatutest). Domineerib hulgi- ja jaekaubandus, mis annab ligi 60% regiooni SKP-st. 2002. aastal tegutsesid tähtsaimad, edukaimad ja suurema käibega ettevõtted järgnevatel valdkondades:

1. Kaubandus ja teenused
2. Ehitus
3. Naftatoodete transiit, ladustamine jms.
4. Toiduainetetööstus
5. Puidutööstus
6. Metallitööstus
7. Kergetööstus

Tallinn on ka edaspidi kasvav rahvusvahelistuv turg teenindusettevõtetele, mis pakuvad kõrgepalgalist tööd võimekatele inimestele. Tegusate ettevõtete ja inimeste koondumine omakorda toob kaasa üüripindade ja korterite hindade kasvu. Lähematel aastatel ei toimu kuigi olulisi nihkeid: kapitali koondumine jätkub, millele seab osaliselt piiri linna infrastruktuuride ja elamispinna ammendumine; kasvavad hinnad, tihenev liiklus, jätkuvalt kõrge kuritegevus soodustab elanike siirdumist eeslinnadesse. Ka ettevõtted kolivad, eelkõige ringtee tsoonis paiknevatele aladele.

Senine ekstensiivne kasv linnas asendub intensiivsega, töökohti luuakse enam juurde teenindus- ja informatsiooni töötlevates ettevõtetes, tööstusettevõtted moderniseeritakse-automatiseeritakse. Tallinn spetsialiseerub finants-, logistika- ja infoteenustele, millega kõrget kvalifikatsiooni eeldavate töökohtade osakaal tõuseb. Harjumaal tervikuna kasvab kinnisvaraarenduse ning elukondliku teenindusega seotud töökohtade arv. Õmblus- ja muu töömahukas tööstus kolib Tallinn-Harjust mujale Eestisse ja välismaale. Suureneb teenindusliku ning polütehnilise kutsehariduse vajadus, väheneb kergetööstuse alase kutsehariduse vajadus.

4.3.2. Põhja-Eesti (statistikas Kesk-Eesti)

Piirkonna moodustavad Lääne-Viru, Järva ja Rapla maakonnad. Ühiseks on Tallinna suur mõju kõigi kolme arengule, aga ka arenenud põllumajandus ja tööstus, rahvastiku soodne vanuskoosseis jpt. tegurid. Regioon moodustab Tallinn-Harjuga funktsionaalselt sulanduva piirkonna - **Tallinna Suure Ringi** (tegelikult kuulub siia ka Haapsalu, kuid Lääne maakond tervikuna omab enam Lääne-Eesti eripära).

Lääne-Virumaal on elanikke 67 000 (5% Eesti rahvastikust), hõivatuid 27 900. **Primaar-, sekundaar- ja tertsiaarsektori osatähtsused hõives vastavalt 13,6% (3 800 töötajat), 33,7% (9 400) ja 52,8% (14 500). Tähtsamateks majandusharudeks on:**

1. Kaubandus
2. Puidutööstus
3. Ehitusmaterjalide tööstus, min. ainete tootmine, kus on ekspordile suunatud tootmine, kaasajastatud tehnoloogia ja stabiilne areng.

4. Toiduainetetööstus (Rakvere lihakombinaat, OG Elektra tootmine)
5. Teenindus ja turism, mis kasvab Lahemaa Rahvusparki läbi, iseloomulik on aga tugev sesoonsus.
6. Kergetööstus

Lääne-Virumaa tähtsaim töötleva tööstuse haru on puidutööstus (ligi pool üldeksportidist), suurema osa sellest moodustab puit ja puittooted (ca 60%), mööbel annab ligi 40%. Tähtsusest järgneb mineraalsete toodete tootmine (Kunda tsemenditehas, Rakke lubjatehas jt.). Võrdse tähtsusega on valmistoidukaupade ja loomsete toodete tootmine (mõlemad ligi 10% regiooni üldeksportidist).

Järvamaal on elanikke 38 000 (3%), hõivatuid 15 700. Tertsiaarsektori osatähtsus tööhõives on Eesti väikseim – 46,1% (7 200 töötajat), primaarsektori osatähtsus aga suurim – 22,6% (3 500), tööstuses on hõivatuid 4 900, osatähtsus 31,4%. Puidutööstus annab Järva üldeksportidist ligi 70%, sellest ligi 90% puittoodete valmistamine: Järvamaa top 10sse kuuluvatest ettevõtetest 6 tegelevad puiduga seotud harudes. Lisaks on veel märkimisväärne põllumajandus (Eesti parimad mullad). Järvamaa tähtsaimad majandusharud:

1. Puidutööstus (Imavere saeveski),
2. Põllumajandus ja toiduainetetööstus, kus on kokku ligi 70 ettevõtet, põhiliselt loomakasvatus ja loomsete toodete tootmine,
3. Kaubandus, mis suunatud kohalikule turule.

Raplamaa rahvaarv on 37 000 (ligi 3% Eestist), hõivatuid 14 700. Hõivestruktuur on sarnane Järvamaaga: tähtis on põllumajandus, teenindus on vähem oluline: primaar-, sekundaar- ja tertsiaarsektori osatähtsused hõives vastavalt 19,2% (2 800), 34,6% (5 100) ja 46,2% (6 800). Olulisemad majandusharud:

1. Kaubandus on olulisim tööandja,
2. Puidutööstus,
3. Ehitusmaterjalide jms tööstus,
4. Keemiatööstus,
5. Põllumajandus ja toiduainetetööstus.

Raplamaa eeliseks on suhteliselt soodne asukoht, eelkõige Tallinna lähedus. See on mõjutanud ka kohalikku kinnisvaraturgu. Tulevikus toimub tootmise ja elanikkonna ning seega ka elukondlike teenuste ümberpaigutumine Tallinnast. Raplamaale on lisaks iseloomulik Eesti mastaabis vähe esindatud ettevõtete olemasolu (klaasitööstus, paberitööstus). Eesti töötleva tööstuse toodangust annab Raplamaa 2,4%. Rapla maakonna eksporti iseloomustab harude suhteliselt ühtlane jaotumine: ühe kolmandiku annab puidutööstus (13% puit ja puittooted, 12% paber jms, ligi 8% mööbel), teise kolmandiku annab ehitusmaterjalide, plast- ja kummitoodete tootmine. Ligi 10% ekspordist annab valmistoiduainete tööstus, 4...6% annavad masinaehitus, kerge- ja keemiatööstus.

Põhja-Eesti tulevik on agrotööstuslik: varustamaks Tallinnat kohapeal töödeldud toiduainetega ja toorainetel baseeruvat materjalimahukat (puit, ehitusmaterjalid) toodangut. Eeldused on mitmesuguse tööstuse paigutumiseks ja toimimaks Tallinna rekreatsioonialana.

Põhja-Eestis kasvab tööstustöökohtade, kuid ka erinevate puhkemajanduse ja elukondliku (eriti Raplamaal) teenindusega seotud töökohtade arv. Siin antav kutseharidus peaks olema mitmekesine mõningase fookusega toiduainetetööstusele ja ehitusele-ehitusmaterjalide tootmisele.

4.3.3. Lääne-Eesti

Lääne-Eestisse kuuluvad Hiiumaa, Saare-, Lääne- ja Pärnumaa. Neile kõigile on iseloomulik mereline asend, hõre asustus ja majanduse koondumine maakonnalinnade regioonidesse. Lääne-Eesti sai 1980ndatel populaarsuseks puhke- ja elamispiirkonnaks. Olulise osa piirkonna sissetulekust on andnud loodusressursside: kala, mets, turvas ja muud maavarad nagu kivi ja savi (esmane) töötlemine ning väljavedu (läbi regionaalsete-kohalike sadamate).

Hiiumaal on elanikke ca 10 000, hõivatuid 4 200 inimest. Hiiumaa suurim tööandja on avalik sektor, mis andis 2002. aastal 33% kogu tööhõivest (kõrgeim Eestis), kokku 1 100 töökohta. Kokku on tertsiaarsektoris töötajaid 2 300 (54%), primaarsektoris on 800 töötajat (19%, kalatööstus 600), sekundaarsektoris 1 100 (põhiliselt plastmassi-, puidu-, metalli- ja kergetööstuses). 2002. tähtsamad majandusharud olid järgmised:

1. Kalatööstus, mis on hoolimata sektori pidevast osatähtsuse kahanemisest suhteliselt heal järjel. Sellele vaatamata on ilmselt tegu tasapisi langeva haruga, tõenäoline haru osatähtsuse vähenemine,
2. Puidutööstus,
3. Plastmassi mikroklast, mis annab olulisima osa Hiiumaa ekspordist. Hinnanguliselt lisandub iga aastaga 40-50 uut töökohta,
4. Kaubandus ja turism on maakonnas suurima käibega. Voodikohtade arv on tõusnud 900ni. Siiski pole turism prognoositud mahus realiseerunud, iseloomulik väga tugev sesoonsus. Kokku annab kaubandus ja turism koos põllumajandusega tööd 1100 inimesele ja annab kolmandiku maakonna käibest.

Läänemaal on 28 000 elanikku (2% Eesti elanikkonnast), hõivatuid 11 300. Primaar-, sekundaar- ja tertsiaarsektori osatähtsused hõives vastavalt 16,2% (1 800), 33,7% (3 800) ja 50,1% (5 700). Oluline on kergetööstus (tekstiil) ja puidutööstus ja toiduainetetööstus. Tertsiaarsektoris kaubandus ning turism ja teenused. Tähtsaimad majandusharud on:

1. Kaubandus,
2. Kergetööstus: ekspordile orienteeritud allhankeline rõivatööstus,
3. Turism ja teenindus,
4. Puidutööstus,
5. Toiduainetetööstus.

Tagasihoidliku tööstuskontsentratsiooniga (1,3% Eesti töötleva tööstuse toodangust) Läänemaa ülekspordi struktuuri iseloomustab tugevalt domineeriv kergetööstus (tekstiil), mis annab kaks kolmandiku ülekspordist. Väikest tähtsust omavad ka puidutööstus (põhiliselt mööbel) ja masinaehitus.

Pärnumaal rahvaarv on 90 000 (6,6%), hõivatuid on 37 100. Primaar-, sekundaar- ja tertsiaarsektori osatähtsused hõives on vastavalt 13,0% (4 800), 33,8% (12 500) ja 53,2% (19 800). Pärnu olulisemad ja suurema tööhõivega ettevõtlusvaldkonnad on puidutööstus, kergetööstus, toiduainetetööstus ja puhkemajandus, mis kõik annavad tööd 1 500 - 2 000 inimesele, lisaks nendele on olulised kohalikule turule suunatud kaubandus, ehitus, transport ja side ning äriteenused, sh. eriti kinnisvaraäri. Kokku annab teenindus tööd ca pooltele, tööstus kolmandikule ja põllumajandus pisut enam kui 10%-le töötajatest.

Tähtsaimad majandusharud on:

1. Puidutööstus ja metsandus, mis baseerub kohalikul toormel, olulised on nii mööblitööstus kui ka saematerjali tootmine,
2. Turism, kus tänu sanatooriumidele ja konverentsimajandusele ei ole sesoonsus nii terav kui mujal,
3. Kergetööstuses on edetabelit juhtivad ettevõtted, põhiliselt siiski allhankeline tootmine,
4. Toiduainetetööstus, sh. kalatööstus on suhteliselt edukalt läaneturgudele ümber orienteerunud,
5. Kaubandus on suurim kohalik tööandja (üle 3 000 töökoha), osaliselt Pärnu sise- ja turismiturule suunatud,
6. Metallitööstus annab tööd ligi 500 inimesele.

Pärnumaa olulisim tööstusharu on puidutööstus (ca kolmandik ekspordist), sh. enam-vähem võrdselt mööblitööstus ja muude puittoodete tootmine. Metall-, toidu- ja kergetööstus annavad üle 10% ekspordist.

Saaremaa on 36 000 elanikku (2,7%), hõivatuid 14 600. Primaar-, sekundaar- ja tertsiaarsektori osatähtsus hõives on vastavalt 14,2% (2 100), 27,5% (4 000) ja 58,3% (8 500). Saaremaa tähtsaimad majandusharud on:

1. Kaubandus kui olulisim tööandja,
2. Turism ja puhkemajandus,
3. Toiduainetetööstus ja põllumajandus, sh. ka kalatööstus,
4. Puidutööstus baseerub kohalikul toormel, oluline mööblitööstuse osakaal,
5. Masinaehitus on ekspordile suunatud haru,
6. Kergetööstus.

Saaremaa ekspordistruktuur on mitmekesine, kusjuures olulisim on masinaehitus. Lisaks on märkimisväärsed veel puidutööstus (sellest 80% mööbel), plast- ja kummitoodete tootmine, kergetööstus ning taimsete ja loomsete toodete ja valmistoidukaupade tootmine. Süvasadama valmimine võib oluliselt kasvatada turismi mahte.

Lääne-Eestis on väljaspool Tallinnat kõige dünaamilisemalt arenenud ettevõtlus. Palju on kontakte välisriikidega. Piirkonna põllumajanduse perspektiivituse tõttu orienteerus majandus kiiresti ümber suveturismile ja seda sesooniväliselt tasakaalustavale kohalikel (puit) ning ka siseveetavatel tootel (kohalik töö) baseeruvale tööstusele (tekstiil, plast, masinaehitus). Lääne-Eesti on rahvusvahelise Läänemere turismituuma osa, tugevad ja kiiresti laienevad on sanatooriumid.

Põhiprobleemiks Lääne-Eestis on maapiirkondade taandunud põllumajandushõivest tingitud kõrge tööpuudus. Üha teravam on sesoonsus, mis vajab talviste töökohtade loomise näol tasakaalustust. Saarte puhul on probleemne aastaringne ja ööpäevane juurdepääs. Lääne-Eestis on võimalik siiski esile tuua aktiivset arendustegevust, mis on teinud palju piirkonna avamisel Läände ja nii turismi- kui ka tootmisettevõtetele uute turgude ja partnerite leidmisel. Murettekitav on Pärnu-Haapsalu tekstiilitööstuse tulevik, milles hõive 10 aasta jooksul ilmselt oluliselt kahaneb.

Kutsehariduses on vaja Eestis ette valmistada kalanduse ja puhkemajandusega (sanatooriumid) seotud töötajaid enam kui mujal, sest need majandused on siin märksa enam esindatud kui mujal. Tööstus on väga mitmekesine, ehkki enim on esindatud kalatöötlemine ja uue, ehkki veel väikese haruna, plastmassitööstus.

4.3.4. Ida-Virumaa (Kirde-Eesti)

Ida-Virumaa jaguneb põhimõtteliselt kaheks osaks: tihedalt asustatud sõjajärgsel ajal kujunenud põhjapoolseks tööstusaglomeratsiooniks ja lõunapoolseks hõreasustatud Alutaguseks. Kirde-Eesti tööstuspiirkonna näol on meil tegemist taanduva suurtööstuse alaga, mida iseloomustab kõrge tööpuudus, suurettevõtete restruktureerimine, krediitdivaegus, ökoprobleemid, sotsiaalsete ja ka rahvuslike konfliktide oht. Ida-Virumaa tööstusregioon on oma olulisuselt ja mahtudelt aga Eestis Tallinna järel teine.

Elanikke on 177 000 (13% Eesti rahvastikust), hõivatuid vaid 70 000. Sekundaarsektoris on 33 000 töötajat, 47% hõivest, tertsiaarsektoris 35 000 töötajat ehk ligi 51%, esmasektoris vaid 1,7 tuhat hõivatud, ca 2%. Ligi pool SKPst tuleb tööstusest. Kaubanduse osatähtsus on ca 25%. Ida-Virumaa peamiseks tööandjaks ja suurimate ettevõtetega seotud tegevusalaks on põlevkivi ja energeetika ning sellega seotud harud: edukamate ettevõtete esiviisikust 4 on seotud põlevkiviga. Tähtsamad majandusharud on:

1. Põlevikivi kaevandamine, elektri- ja soojusenergia tootmine,
2. Keemiatööstus on suur tööandja,
3. Kaubandus,
4. Ehitus ja ehitusmaterjalide tööstus,
5. Kergetööstus (peamiselt allhankeline ja välisomanduses),
6. Puidutööstus (mööblitööstus),
7. Metallitööstus,
8. Toiduainetetööstus.

Kirde-Eesti tööstusaglomeratsiooni peamiseks majandusküsimuseks oli siinse suurtööstuse turu kahanemine Idas koos võimetusega müüa oma kaupa Läänes. Ehkki müügiraskused on leevendunud, on uueks probleemiks tootmise efektiivsemaks muutmine, mis tingib töötuse kasvu (investeeringud pigem koondavad töökohti). Ka elanikkonna suurtööstusmentaliteedist ja kultuurikontekstist tulenevalt nõrgalt arenenud uusettevõtlus ei too tööpuudusele leevendust. Väga suureks probleemiks mistahes projekti käivitamisel on kindlasti regiooni halb maine.

Pikemas perspektiivis võib prognoosida küll piirkonna üldist majanduskasvu (investeeringud tööstusse), kuid see oleneb väga palju poliitilistest tingimustest ja üldisest majandussituatsioonist. Kutsehariduse poolelt vajavad Ida-Virumaa restuktureeruvad ettevõtted just kohapeal koolitatud keskastmejuhte ja oskustöölisi: siia mujalt ei tulla. Ida-Virumaa on enam mujal vaja tõsta rakenduskõrghariduse taset ja vastuvõttu. Olemas TTÜ kolledžis kaks eriala: (1) tootmistehnika ja tööstusettevõtlus (tootearendus) ning (2) informaatika. Vaja, võimalik et ka olemasolevate õppekava spetsialiseerumise raames, oleks tööstuskeemia, kütuste tehnoloogia ja energeetika, ehitus ja ehitusmaterjalide tootmise, metallitehnoloogia ja mehhaanika, logistika ja laomajanduse, ärijuhtimine/tehnoloogia juhtimise; turismi, rekreatsioon ja teenindusmajandus ning avalik halduse spetsialiste.

4.3.5. Lõuna-Eesti

Lõuna-Eestit iseloomustavateks märksõnadeks on maalisus, põllumajanduslikkus, suletus (kaugus sadamatest ja suurtest majanduskasvu keskustest) ja majanduslik mahajäämus. Piirkonna suurimaks linnaks on Tartu, mis on aga ei suuda analoogselt Tallinnaga mõjutada sedavõrd ulatuslikku ala. Lõuna-Eestis eristub eriti teravalt linna ja maa

vahekord: maakonnakeskused on suutnud säilitada olulise osa tööhõivest, samas kui kaugemates endistes majandikeskustes on valdavalt madala kvalifikatsiooniga elanikkonna hulgas tööpuudus. Enamuses valdades on elanike arv vähenenud viimasel kümnendil 10-25%.

Jõgevamaal on elanikke 38 000 (3% Eesti rahvastikust) ja hõivatuid 12 000 – suur tööpuudus. Primaarsektoris on 2 400 töötajat (19% hõivatutest), sekundaarsektoris on neljandik töökohtadest (3 100), teenustes pooled töökohad (6 800). Jõgevamaa tähtsaimad majandusharud on:

1. Puidutööstus (enamuses saematerjal),
2. Põllumajandus (20% tööhõivest) ja toiduainete tootmine,
3. Kaubandus.

Suurema osa Jõgevamaa ekspordist moodustab loomsete ja taimsete rasvade ja õlide tootmine ja valmistoiduainete tootmine. Lisaks toiduainete- ja puidutööstusele annab muud tööstustoodangut regioon napilt.

Põlvamaa rahvaarv on 32 000 (2,4%) ja hõivatuid on 10 000. Primaar-, sekundaar- ja tertsiaarsektori osatähtsused hõives vastavalt 14,4% (1 400), 32,3% (3 200) ja 53,3% (5 400). Iseloomulik kohalikul ressursil põhinevate põllumajanduse (toiduainetetööstuse) ja puidutööstusega seotud ettevõtete suur tähtsus tööhõives. Põlvamaa tähtsamateks majandusharudeks on:

1. Puidutööstus, sh. palkmajade ja aiamaajade tootmine ja saetööstus,
2. Põllumajandus,
3. Toiduainetetööstus,
4. Kaubandus,
5. Keemiatööstus,
6. Turism ja puhkemajandus.

Tartumaa on elanikke ligi 150 000 (11% Eestist), hõivatuid 62 000. Primaar-, sekundaar- ja tertsiaarsektori osatähtsused hõives on vastavalt 5,6% (3 500 töötajat), 27,7% (17 200 töötajat) ja 66,7% (41 400 töötajat). Töökohad on peamiselt teenustes: lisaks haridusele ja meditsiinile kaubanduses ja teeninduses. Tööstuses on olulised tööandjad puit, toit, ehitus ja ehitusmaterjalidetööstus ning kergetööstus. Tartumaa tähtsaimad majandusharud on:

1. Kaubandus,
2. Ehitus,
3. Puidutööstus,
4. Ehitusmaterjalide tööstus,
5. Toiduainete tööstus,
6. Kergetööstus.

Kokku annab maakond 6,8% Eesti töötleva tööstuse toodangust. Tartumaa ekspordis domineerib puidutööstus, mis annab ligi poole, sh. ca 60% sellest mööbel. Oluline on veel masinaehitus (üle 15%), ehitusmaterjalid, metallitooted ja kergetööstus igaüks ca 10% maakonna ekspordist.

Valgamaal on elanikke 35 000 (2,6%) ja hõivatuid 13 100. Primaar-, sekundaar- ja tertsiaarsektori osatähtsused hõives vastavalt 10,3% (1 400), 35,5% (4 600) ja 54,2% (7 100). Valgamaa tähtsaimad majandusharud on:

1. Puidutööstus, oluline on mööblitööstus, vineeri ja spooni tootmine,
2. Toiduainetetööstus, põllumajandus,

3. Kaubandus ja teenindus on kohaliku tähtsusega,
4. Turism ja transport: turismipiirkonnad on Otepää ja Karula, Valga on raudtee- ja maanteeõlm,
5. Kergetööstus.

Viljandimaal on 57 000 elanikku (4,2%) ja hõivatuid 23 700. Primaar-, sekundaar- ja tertsiaarsektori osatähtsused hõives on vastavalt 18,6% (4 400), 30,5% (7 200) ja 50,9% (12 000). Viljandimaa tähtsamad majandusharud on:

1. Puidutööstus;
2. Kaubandus;
3. Kergetööstus, põhiliselt allhankeline ja enamjaolt madalat kvalifikatsiooni nõudev ja madalapalgaline töö;
4. Masina- ja metallitööstus;
5. Keemiatööstus;
6. Ehitusmaterjalide tootmine
7. Põllumajandus ja toiduainetetööstus

Viljandimaa tööstusstruktuuris domineerib ilmselgelt puidutööstus, võrdse osatähtsusega on nii puit ja puittoodete valmistamine kui ka mööblitööstus, mis annab ligi 60% ekspordist. Masinaehitus, kergetööstus, metallide töötlemine ja keemiatööstus annavad 5-10% ekspordist.

Võrumaal on 39 000 elanikku (2,9%) ja 12 900 hõivatut. Primaar-, sekundaar- ja tertsiaarsektori osatähtsused hõives on vastavalt 10,8% (1 400), 34,2% (4 400) ja 54,9% (7 100). Võrumaa tähtsaimad majandusharud on:

1. Puidutööstus,
2. Toiduainetetööstus ja põllumajandus,
3. Kaubandus,
4. Metallitööstus,
5. Turism. Potentsiaal on looduturismil ja puhkemajandusel. Lisaks oluline eripära rõhutamine (Setumaa). Siiani toimunud peamiselt turismitalude vormis.

Võrumaa ekspordis domineerib puidutööstus, millest 60% annavad puit ja puittooted ja ülejäänud osa mööbel. Märkimisväärsed on veel elusloomad ja loomsed tooted (ligi 15%) ja masinaehitus (12%).

Lõuna-Eesti senine spetsialiseerumine on valdavalt põllumajanduslik-metsanduslik, mis kahaneb. Uue kiiresti areneva haruna on maapiirkonnas lisandumas loodus- ja maaturism ning rekreatsioon. Tugevaks majanduseks on praegustes oludes haridus ja meditsiin. Lõuna-Eestil on maailma uuenevates majandustingimustes, selle piirkonna loodus- ja inimressursse (ülikolid) ning kultuuritraditsioone arvestades, siiski olemas head arengueeldused: teadusmahukas tootmine, uuel logistikal põhinevad transpordi ja tootmisettevõtted, puhkemajandus ja (loodus)turism, looduslike materjalide kasutamine ning ökoloogiliselt puhaste toiduainete tootmine.

Tartu saab toimima Lõuna-Eesti suhtes nagu Tallinn kogu Eesti suhtes: kõrgemapalgalised teenindustöökohad suruvad üles kinnisvarahinnad ja palgad ning pärivad madala kvalifikatsiooniga töötajate juurdevoolu, mistõttu töötajate puudusel peavad Tartu tootmis- ja logistikafirmad kas uuendama tehnoloogiat või kolima oma tootmise Kagu-Eestisse või koguni Venemaale. Soomest-Rootsist tuleb aga üksikuid oskustööjõudu vajavaid keerukama metalli- ja aparaadiehituse ettevõtteid.

Kokkuvõttes võime Eestis ettevõtluse spetsialiseerumises eristada järgmised alad:

1. **Tööstuslik Põhja-Eesti: Harjumaal- ja Virumaal** asub nii toodangumahult kui hõivelt ca 60% Eesti tööstusest. Sealjuures ei ole “tööstuslik põhi” ühtlaselt arenenud, vaid üha suurenevalt heterogeenne.
 - Tööstusarengu senine liider **Tallinn deindustrialiseerub** ja spetsialiseerub äriteenustele ja kinnisvaraarendusele. Tallinnas paikneb ka ca 80% Eesti riigisektori ametnikest ja suur osa avalikest teenustest: haridus, tervishoid jms. Tööstus kas kapitaliseeritakse-tehnologiseeritakse, suletakse (viiakse üle mujale maailmas) või siiratakse mujale Eestisse.
 - Teine suur tööstusmaakond **Ida-Virumaa on struktuursetes raskustes**: põlevkivil põhinev energeetika ja keemiatööstus on tootmist vähendanud ja efektiiviseerinud tingides tööpuuduse kasvu.
 - Lääne-Virumaa on püsinud stabiilsena, spetsialiseerudes toidu- ja ehitusmaterjalide tootmisele.

Kutsehariduse planeerimisel on nii Tallinnas kui ka terves Põhja-Eestis vaja arvestada muutuva majandusstruktuuriga ja tehnoloogilise keerukuse tõusuga, mistõttu vajalik on rakenduskõrghariduse osatähtsuse kasvatamine ja ilmselt rea uute isikuteeninduse alade ettevalmistamine. Äriteenused on valdavalt kõrghariduse valdkond, kuid kesk-astme ärijuhid, müügimehed, kinnisvaramaakleid jt. on rakenduskõrghariduse ette valmistada. Seda ennekõike Ida-Virumaal, kuhu Tartust-Tallinnast (tagasi) tööle ei minda.

2. **Mereline Lääne-Eesti: Saared, Pärnumaa ja Läänemaa.** Lääne-Eestisse on 1990ndatel paigutunud märkimisväärselt kergetööstus, masinaehitus, plastmassi- ja elektroonikatööstus. Lääne-Eesti spetsialiseerumine on siiski seni jätkuvalt seotud kalanduse, kiiresti kasvava sanatoorse puhkemajandusega, aga ka ressursimajandusega: välja veetakse puitu, turvast, lubjakivi jms. Seda paljuski läänepiiride avanemise ja kohalike (ekspordisadamate) loomise tulemusena. Saartel on tööstustoodang siiski selgelt kõrgema töötlusastmega – põhjuseks suuremad transpordikulud võrreldes mandriga – kohalikest sadamatest veetakse välja valdavalt suuremahulisi puistekaupu - tooret.

Kutsehariduse planeerimisel saab arvestada mereliste, sh. kalamajandus ja -töötlemine, ja puhkemajanduslike erialade, sh. eriti sanatooriumite töötajate ettevalmistamine, jätkuva suurima vajadusega selles piirkonnas. Suuremahulist tööstuslikku spetsialiseerumist ei ole ette näha.

3. **Agraarne Lõuna- ja Kesk-Eesti.** Lõuna-Eestis on valdavaks jätkuvalt kohalikust toormest lähtuvad “toit ja puit” – põllumajandus-metsandus koos töötlevate tööstustega. Arvestades kaugust sadamatest ja tööjõu väikest kontsentratsiooni ning saadavust, ei ole kuigi tõenäone suurte masinaehitus- vm. tehaste siia loomine tõenäone. Küll võivad aga Põhjamaadest ja Tallinna piirkonnast siia siirduda väiksemad tootmisettevõtted. Tööstusstruktuur mitmekesisitub.
 - Lõuna-Eestist eristub **Tartu linn**, kus asuvad ülikoolid, kliinikum ja mitmed riigiasutused. Tartu ekspordi koosseis on siiski küllalt sarnane teiste Lõuna-Eesti maakondadega. Biomeditsiinil põhinev tootmine on veel väga alljärgus.

- Kesk-Eesti on küll jätkuvalt agraarne, kuid siia valgub üha enam Tallinna tootmist, millega asendatakse osa senisest hõivest.
- Kagu-Eestis ja Vooremaal kasvab looduslikest eeldustest tingitud puhkemajandus.

Kutsehariduse planeerimisel on paratamatu põllumajanduslikku haridust andnud koolide tegevusmahu oluline kärpimine. Et aga Lõuna- ja Kesk-Eestisse jääb põllumajandustootmine ja toidutööstus nii siseturu vajadusteks kui ka ekspordiks alles ja Eesti suhtes isegi tugevneb, siis on vastavate kutsekoolide olemasolu vajalik. Rääkimata metsandusest, puidu- ja mööblitööstusest, mis on kasvanud oluliseks ekspordiharuks ja mis samuti vajab üha paremate oskustega töötajaid. Aastaks 2015 võib Tartus toimida ka biomeditsiini alane kõrgtehnoloogiline tootmine, mis vajab siiski ka palju kutseharidusega labori- ja tööstustööjõudu.

5. KUTSEÕPPEASUTUSTE PAIKNEMINE REGIOONIDES LÄHTUVALT MAJANDUSE SPETSIALISIAEERUMISEST - VISIOON

5.1. Kutseõppeasutuste paiknemise üldprintsiibid

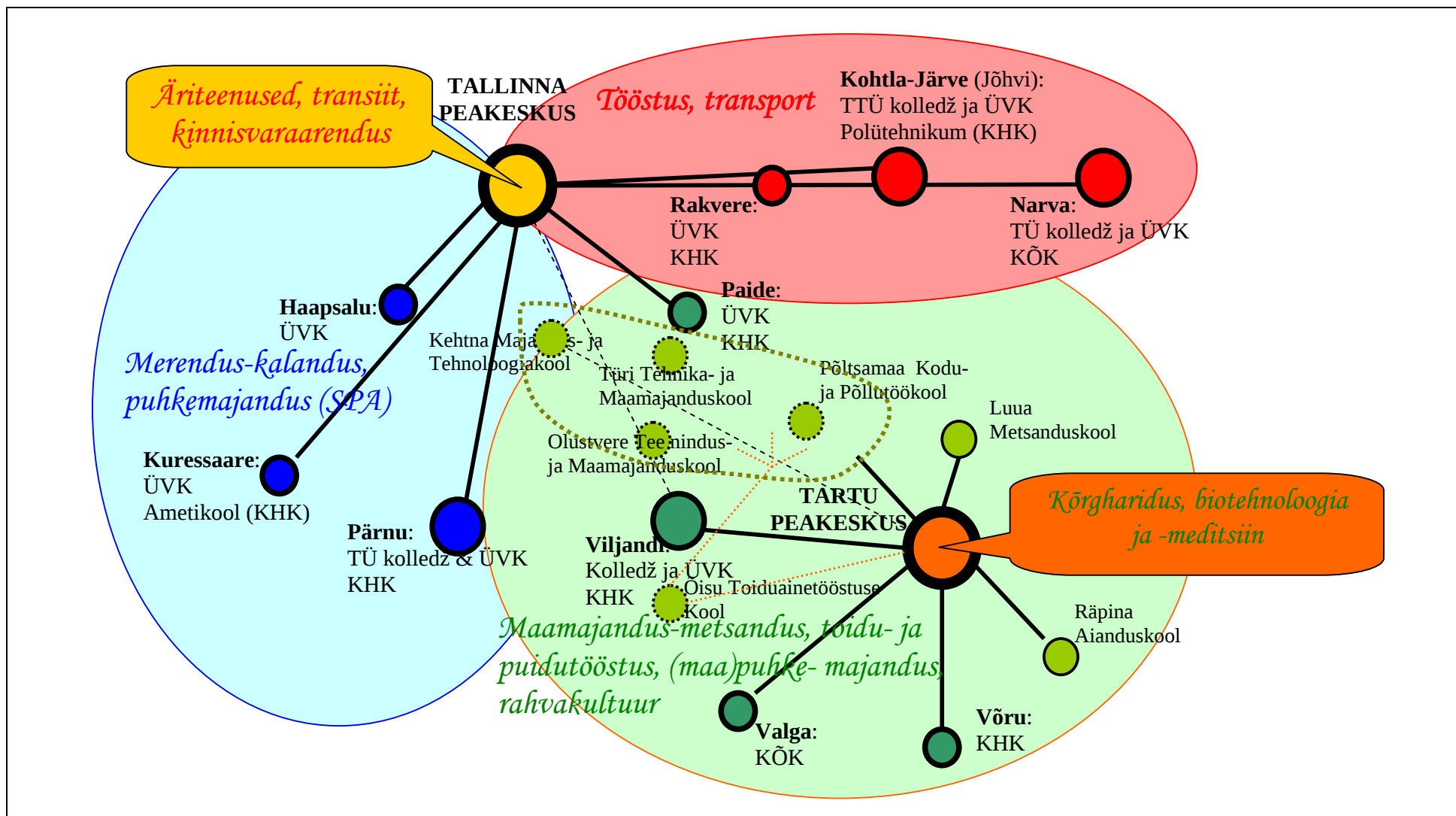
Koolivõrgu planeerimisel tuleb lähtuda olemasolevast asustussüsteemist ja majanduse toimimisest – so. linnaregioonidest. Tallinna ja Tartu peasüsteemide tipus on ülikoolid, mis töötavad suuresti terve Eesti tarvis. Nendes linnades on ka suur valik kutseõppeasutusi, mis töötavad oluliselt kas siis terve Eesti või ka spetsialiseeritult Põhja- või Lõuna-Eesti tööturu tarvis. Alltoodud visioon arvestab nii ruumilisi, väljakujunenud traditsioonidest lähtuvaid kui ka kui ökonoomilisi printsiipe (joonis 26).

Üldplaanis tuleb esiteks arvestada nii majanduse teadmismahukuse suurenemist, mis tingib (1) rakenduskõrghariduse ja ülikoolihariduse olulisuse kasvu. Teisalt teeb korrektiive (2) potentsiaalsete kutseõppeasutuste õpilaste arvu pea kahekordne vähenemine aastail 2006-2010. Kolmandaks peaks õpilaste arvu vähenemist kompenseerima (3) hädavajalik süstemaatilise täiendus- ja (töötute) ümberõppe käivitamine, mis peaks kutseõppekeskuste töömahu enam-vähem säilitama, kuid muudab jälle tehtava õppetöö iseloomu. Neljandaks toimub tootmise muutumine keerukamaks, mistõttu (4) kitsas erialane õpe peaks vähenema üldise ja sh. sotsiaalsete ja (ise)õppimisoskuste arvel, mis omakorda tähendab, et üldaineid pakutakse paljudes koolides (annab omakorda võimaluse õpetajate spetsialiseerumiseks!), väga kitsas erialane spetsialiseerumine saab ilmselt toimuda ja vastav tippkompetents paikneda vaid ühes – parimas koolis Eestis.

Eesti kutseharidus jaguneb kahe üleriigilise Tallinna-Tartu allsüsteemide tasandi vahel. Üleriigiliselt korraldataks vähese nõudlusega spetsiifiliste erialade õpet ja koolide tegevust, mis töötavad terve Eesti jaoks, koostöös vastavate ettevõtjate erialaliitudega. See, kas kitsast eriala õpetusmahtu jagub ühe või kahe kooli peale, peab selguma juba konkreetsest kooli analüüsist.

Rakenduskõrgharidust pakuvad ülikoolide **kolledžid** väljaspool ülikoolilinnu saavad toimida kas piisavalt üleriigiliselt või maakondade üleselt spetsialiseerununa: töötades kogu Eesti tarvis või suure kohaliku turuala korral (üle 50 tuhande elanikuga regioonides: Narva, Kohtla-Järve, Pärnu, Rakvere, Viljandi). Kolledžid saavad olla tasemel vaid sel juhul kui nendes töötavad võtmeerilade professorid ja/või tippprofessionaalid, kes korraldavad rahvusvahelist uurimistööd ja samas tagavad seotuse kohaliku ettevõtlusega, olles nii regiooni tootearenduse ja innovatsiooni võtmeasutuseks ja ülikoolide kompetentsi rakendusasutusteks. Osa õppetööd toimuks kolledžites kas inglise või vene keeles.

2010-ndast aastast alates ei jätku praegustele väikestele, vaid kohalikul nõudlusel põhinevatele kolledžitele vastasel juhul tudengeid. Küll võivad aga senised ülikoolide kolledžid toimida tulevikus ülikoolidevaheliste täienduskoolituse, talendikoolide ja e-õppe keskustena ning toetada üldainete õpetamisel kohalikke kutseõppeasutusi.

Joonis 26 Eesti kutseõppeasutuste võrgustiku visioon ja eri piirkondade spetsialiseerumine.

ÜVK – Ülikoolidevaheline (täiend- ja e-)koolituskeskus
KHK/KÕK – Kutseharidus/õppekeskus

Maakondlikul tasandil teostatakse kutseõppekeskustes (KÕK) laiahaardelist kutse- ja ümberõpet ning täienduskoolitust: nii laia vajadusega erialadele nagu klienditeenindajad, ehitajad, (auto)remondimehed, kui ka üldisem õpe puidu- ja metallitööstuse ning masinaehituse vallas. Siia kuuluvad kõik vanad maakonnalinnad Haapsalu (Taebla), Kuressaare, Paide, Pärnu, Rakvere (Mõdriku), Tallinn, Tartu, Viljandi (Vana-Võidu), Valga (Helme), Võru (Väimela), Ida-Virus Kohtla-Järve ja Narva – kokku 12 keskust, mille elanikkonna tagamaa ületab 35 000 elanikku. Narvas ja Tallinnas tuleb arvestada kutseõppe läbiviimisega suures osas vene keeles Tähele tuleb panna ka seda, et ilma jätku- ja ümberõppeta ei ole väiksemate maakondade KÕK efektiivsed. Väiksemad linnad ja maakonnad ei suuda KÕK struktuuri mitte mingil juhul üleval pidada. Maakondlikud KÕK võivad omakorda kitsama eriala raames spetsialiseeruda.

Eesti maapiirkonnas asuvate kutseõppeasutuste (endiste sovhoostehnikumide) tegevus ei ole maamajanduse hõive vähenemise ja mobiilsusest tulenevalt senises mahus võimalik: enamuse neist ei suuda komplekteerida õppegrupe. Põllumajanduse asemele loodud uute erialade õpetuse tase on üldjuhul nõrk. Rida maapiirkondades asuvatest kutseõppeasutustest tuleb kas sulgeda, allutada maakondlikule kutseõppekeskusele või ülikoolidele, mis kasutavad sealseid õppebaase. Kesk- ja Lõuna-Eestis, kus on traditsiooniline spetsialiseerumine maa- ja metsamajandusele, tuleb valida vastavad vajalikud erialad ja koondada need tugevatesse koolidesse ja kujundada neist üle-eestilised vastava eriala keskusteks. Siin ei saa anda ühest retsepti ja igal erijuhul tuleb leida oma lahend, mis arvestab õpetuse kvaliteeti ja pikaajalist finantsilist jätkusuutlikkust.

Tallinna-Tartu tasandil juhitakse maakondlike kutseõppekeskuste ja kolledžite omavahelist spetsialiseerumist ja omavahelist koostööd. Arvestada tuleb Tallinnast kaugemale jäävate 170000 elanikuga Ida-Virumaa (valdavalt Tallinna tagamaal, mõningase Tartu mõjuga) ja 90000 elanikuga Pärnumaa ja Lääne-Eesti (Tallinna tagamaa) kohaliku tööturu suurust ja majanduse spetsiifilisust. Arvestades Kesk-Eesti, sh. Kehtna, põllumajanduslikkust, siis kuuluvad siinsed kutseõppeasutused ka pigem Eesti Põllumajandusülikooli (EPMÜ) ja Tartu hariduslikule tagamaale.

Regionaalse spetsialiseerumise raames saab esile tuua tööstusliku Põhja-Eesti, merenduslik-puhkemajandusliku Lääne-Eesti ja põllumajanduslik-puhkemajandusliku Kesk- ja Lõuna-Eesti (vt. joonis 26). Tallinn spetsialiseerub äriteenustele, Tartu haridusele-mediitsiinile ja võimalik et ka biomeditsiinile.

5.1.1. Tallinna kutsehariduspiirkond

Tallinna hariduslikul tagamaal elab ca miljon elanikku, selle alla kuuluvad nii Ida-Virumaa kui ka Lääne- ja Kesk-Eesti. Tallinna õppeasutused on väga mitmekesised ja ühiselamute olemasolu korral ka hästi kättesaadavad. Regionaalmajanduslik põhjendus on kohalikele rakenduskõrgharidusele **Ida-Virumaal** (kohaliku turu suurus, spetsialiseerumine tööstusele, venekeelne elanikkond ja ettevõtted), Pärnus (kohaliku turu suurus, spetsialiseerumine puhkemajandusele ja merendusele) ja Kuressaares (eraldatud, kaugus Tallinnast, spetsialiseerumine puhkemajandusele).

Rakenduskõrghariduse kriitiline mass on ehk olemas ka Lääne-Virumaal **Rakveres**, kuid seal ei ole väljakujunenud kindlat kohalikul majandusel põhinevat spetsialiseerumist – see on Tallinna lähedal raske tekkima. Rakenduskõrgharidus, rääkimata bakalaureuse-magistriõppest

ei ole Tallinnast alla 100 km kaugusel ilmselt rentaabel ega ka kvaliteetne tingituna nii õpilaste vähesusest kui ka õppejõudude puudumisest ja saadavusest kohtadel.

Gümnaasiumi ja põhikoolijärgses kutsehariduses Tallinna lähitagamaal Lääne-Virumaal ja Järvamaal on nõudlus laialdase elukondliku teenuste ja samuti metalli-, toidutööstuse ja puidutöö erialade järele, mis lähtub maakonnas paiknevate ettevõtete vajadustest.

Tallinnas on omakorda maamajanduse, metsanduse ja merenduse õpetamine raskendatud: rea valdkondade spetsialiste saab paremini koolitada kohalike ettevõtete kui praktikabaaside vahetus läheduses. Maamajandus- metsandus- ja aianduskoolidel on nii ehk nii tugevad sidemed EPMÜga Tartus ja nad koonduvad Kesk- ja Lõuna-Eestisse.

Lääne-Eesti maakondade grupp on väga heterogeenne, millest igaühe peakeskuseks on Tallinn (Hiiumaale ka Haapsalu). Samas on hariduse kättesaadavus saarte elanikele raskendatud. Pärnu ei ole keskuseks saartele ja ammugi mitte Haapsalule. Pärnumaal ja Lääne-Eestis on spetsiifiline nõudlus järgmiste valdkondade katmiseks rakenduskõrghariduse tasemel (täpsemaks määratluseks on vajalik suunatud vajaduse uuring, sest elanike arv on väike ja Tallinna koolid on siiski kättesaadavad):

1. Turism, toitlustus-majutus
2. Ärijuhtimine
3. Sotsiaalteenused (hoolduse korraldus)
4. Merendus-kalandus
5. Puidutöötlemine
6. Kergetööstus, tekstiili- ja rõivatööstus, plastmass
7. Ehitus ja kinnisvaraarendus
8. Masinaehitus ja elektroonika

Ida-Virumaa on spetsiifiline nii rahvuskoosseisu kui ka valdava tööstusmajanduse poolest. Piirkonnas elab 177000 inimest. Ida-Virumaa vajaks rakenduskõrghariduse tugevdamist (kolledžite laiendamist), mis tagaks spetsiifiliste kohalikule majandusele vajalike erialade ettevalmistuse (täpsemaks määratluseks on vajalik suunatud vajaduse uuring):

1. Ärijuhtimine (Ida-Virus on suur puudus keskastmejuhtidest)
2. IT ja töötusautomaatika (vajaks olulist kasvu)
3. Keemiatööstus: tööstuskeemia, kütuste tehnoloogia (muutuv, arenev)
4. Ehitus ja ehitusmaterjalide tootmine (asendus kaevandustöökohtadele)
5. Metallitehnoloogia ja mehhaanika
6. Venekeelsete koolide õpetajad ja kasvatajad

7. Energeetika ja mäetööstus (kahanev, pigem täiendusõpe)
8. Majutus, toitlustus ja teenindusmajandus (venekeelne)

Rakenduskõrgharidusel on Ida-Virumaal eriti suur roll, kuna mujalt Eestist sinna ei minda. Seega vajaks Ida-Virumaa võtmevaldkondades rakenduskõrghariduse riigitellimust. Kiireim lahendus on siin ülikoolide, ennekõike TTÜ kolledži tugevdamine – regionaalse riikliku tellimuse esitamise kaudu.

5.1.2. Tartu kutsehariduspiirkond

Lõuna-Eesti moodustab 350 tuhande elanikuga piirkonna, kus on esindatud valdav osa kutsehariduse harudest. Tartu piirkonna spetsialiseerumine lähtub toidu- ja puiduklastri suuremast koondumisest Kesk- ja Lõuna-Eestisse. Siin on võimalikud edasiarendused biotehnoloogia ja biomeditsiini vallas, kus kutseharidus saab kombineeruda ülikoolide ja nendest väljakasvava ettevõtlusega.

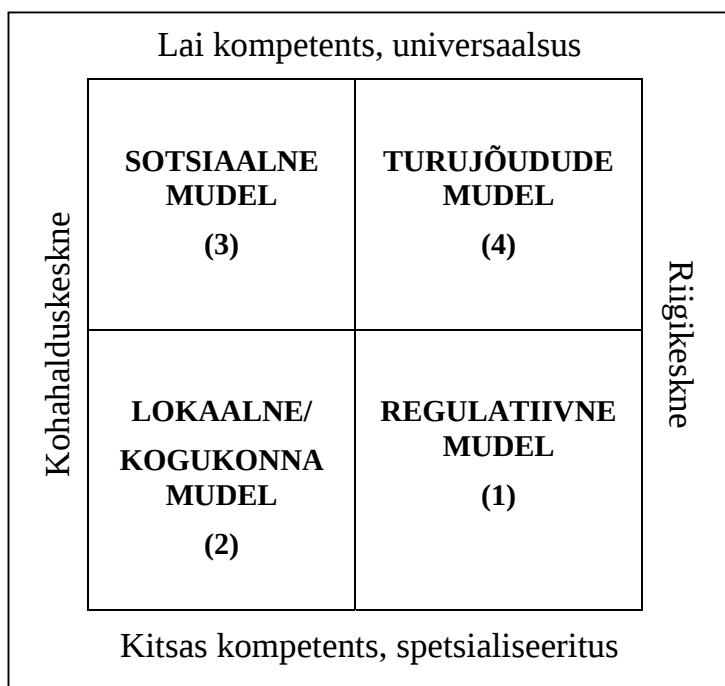
Tartu ülikoolid ongi Lõuna-Eesti hariduses domineerivad. Seetõttu ilmselt ei teki siin ülikoolidevahelisi keskusi nagu Saaremaal. Võrus, Valgas ja Viljandis on moodustatud kutseõppeasutuste liitmiste teel kutseõppekeskused. Viljandi Kultuurkolledž on pigem kogu Eestit teenindav kool.

Lõuna-Eestis paiknevad spetsialiseerunud kutseõppeasutused nagu Luua Metsanduskool ja Räpina Aianduskool, kuhu tullakse õppime kogu Eestist ja mis on omakorda seotud EPMÜga. On terve rida Kesk-Eesti kutseõppeasutusi: Olustveres, Õisus, Türil, Kehtnas, Põltsamaal, Kuremaal, mille seast tuleb valida ja välja arendada 2-3 üle-eestilisteks kutseõppeasutusteks.

6. KUTSEÕPPEASUTUSTE TOIMIMISE MUDELID JA REGIONAALSE PAIKNEMISE VALIKUD

6.1. Kutseõppeasutuste võrgu mudelid

Kutseõppeasutuste rolli täpsemaks mõistmiseks esitatakse järgnevalt neli mudelit, mis konstrueeriti analüütilise töö tulemusena käesoleva aruande koostamisel. Mudelite ülesehitus põhineb kahel teljel: vertikaalse telje ühes otsas paikneb keskendumine universaalsetele õppekavadele ja telje teises otsas õppekavade spetsialiseeritus. Horisontaalse telje ühes otsas on kutseõppeasutuse lokaalne ja teises otsas üle-Eestiline teeninduspiirkond (joonis 27).

Joonis 27 Kutseõppeasutuste võrgu mudelid

Regulatiivne mudel põhineb bürokraatlikul kutsehariduse korraldusel, kus kutseõppeasutuse üle domineerib riigi juhtroll. HTM kehtestab raamistiku (riiklikud õppekavad, kvaliteedinõuded õpetajatele, rahastamisprintsübid jms), kutseõppeasutuste areng toimub tsentraalselt planeeritult. Õppekava läbimist kinnitavaid tunnistusi nähakse olulisima pääsmena majandus- ja sotsiaalellu, kuigi järjest rohkem jääb ainuüksi nendest väheseks. Selle mudeli eeliseks on käsuliinide olemasolu, mille oskuslik rakendamine võimaldab riigil viia läbi kiireid ümberkorraldusi kutseharidussüsteemis. Negatiivseks on ülereguleerituse ja päevapoliitiliste otsuste oht, pärsitakse kohapealset initsiatiivi ja omaalgatust.

Lokaalne/kogukonna mudel lähtub kohalike olude maksimaalsest ärakasutamisest kutseõppe korralduses ning õppekavade valik põhineb arusaamal, et kutseõppeasutus peab olema ruumiliselt õppija kodule ja võimalikule tööandjale lähedal. Õppekava koostamisel peetakse esmatahtsaks kohaliku tööturu vajadustest lähtumist, mille eesmärgiks on õppija hilisem maksimaalne tööleasumine lapsepõlvkodu lähedal. Mudeli eeliseks on kohapealsete tingimuste ja vajaduste arvestamine. Oht peitub kapseldumises, väheses koostöös väljapoole, suutmatuses näha haridussüsteemi tervikut ja teha strateegilisi otsuseid laiemaid demoraafilisi ja tööturuvajadusi arvestavalt. Ilmselt on selle mudeli puuduseks ka suhteliselt suur ressursikulu, mida koolipidajal on raske katta, et kutseõppeasutuses õppija omandaks piisavalt laia üldharidusliku baastaseme koos spetsiifiliste oskustega tööeluks. Sisuliselt on tegemist sellise kutseõppeasutuse mudeliga, mis taotleb senise olukorra põlistamist (status quo), põhjendades seda vajadusega jätta noored kohtadele ning kindlustada piirkonna ettevõtted vajaliku kaadriga. Kohalike õppijate tagasihoidlikku arvukust, õppijate erinevate huvide olemasolu ja tööturu piiratust arvestades on sellise mudeli käigushoidmine piisavalt keerukas, eelkõige väljaspool suuremat linna(regiooni).

Sotsiaalne mudel (kobarkool) keskmes on isiksuse arenguks võimalikult laias skaalas üldhariduse omandamise võimaluste pakkumine. Toetatakse ühiskonnaliikmete sidusust, isiksuse arengu võimalikult terviklikku käsitlust, et luua integreeritud tingimused ühiskonnaliikmete toimetulekuks ja ettevalmistamiseks tööellu suundumisel. Selle mudeli puhul on kõige enam realiseeritav elukestva õppe põhimõtete järgimine ja õppiva organisatsiooni ülesehitamine. Tööturu turbulentsust (järjest kiirenevaid muutusi) arvestades on õppimine suunatud sotsiaalsete oskuste arendamisele, õppimise sidumisele ametiõppega, mis võimaldaksid elus suuremat läbilöögivõimet ning kohandumist paindlikumalt võimalike tööandjate poolsete nõudmistega, omandada üldteadmiste baasil uusi erialasid ka tulevikus (mitte piirduma ühe erialaga elu lõpuni).

Turujõudude mudel seab keskmesse isiksuse vastutuse õpitava hilisema tasuvuse ja rakenduslikkuse. Eeldab väga head informatsiooni ja tulevikupildi olemasolu võimalikest töökohtadest. Liigne orientatsioon lühiajalisele perspektiivile koolituse rakenduslikkusele võib jätta tahaplaanile üldhariduse. Orienteeritus tööandjate hetkevajadustele, liigne spetsialiseeritus ei pruugi olla parim lahendus dünaamilises majanduses ka tööandjatele endile. Täienduskoolitus ning ümberõppe korraldus võib hilisemas perioodis osutuda piisavalt kulukaks ning aeganõudvaks.

Eesti kutseõppeasutused töötavad täna valdavalt esimese mudeli alusel, kuigi kutseõppeasutuste riigipoolne juhtimine on kohati olnud suhteliselt liberaalne. Kaasaegsed haridustrendid viitavad vajadusele kujundada kutseõppeasutused lähtuvalt kolmandast mudelist. Valmisolekut muutuste sisseviimiseks kohtadel tuleb toetada, seda ka haridusalse seadusandluse korrastamisega, et avada kutseõppeasutuse lõpetajale võimalused haridustee jätkamiseks (vt ptk 2.1.1). Siiski tuleb märkida, et sotsiaalse mudeli saavutamine ei ole võimalik revolutsioonilisel vaid evolutsioonilisel teel. Tuleb toetada õppeasutuste võrgustumist, et saavutada eri koolitüüpide integratsioon ning täienduskoolituse ning ümberõppe õppekavade seotus kutseõppeasutuste moodulpõhiste õppekavadega..

6.2. Kutseõppeasutuste võrgu regionaalsed alternatiivid

Üldjoontes võime kutseõppeasutused vastavalt asukohale jagada 3 rühma:

- esimese rühma moodustavad regioonikeskustes ja suurtes linnades (Tallinn, Tartu, Pärnu, Narva ja Kohta-Järve) asuvad kutseõppeasutused,
- teise rühma moodustavad traditsioonilistes maakonnakeskustes või nende lähitagamaal asuvad kutseõppeasutused. Maakonnakeskustest on erandiks Jõgeva, Põlva, Kärkla ja Rapla, mis on väikelinnad ja väikese tagamaaga keskused ning eksisteerivad maakonnakeskustena suhteliselt lühikest aega,
- kolmandasse rühma kuuluvad väikelinnades ja keskustest kaugemal asuvates maavaldades asuvad kutseõppeasutused.

Regioonikeskustes asuvate kutseõppeasutuste rühmaga regionaalse arengu mõttes olulisi probleeme ei ole:

- nendes linnades paiknevates kutseõppeasutustes õpib valdav osa (kolmveerand) Eesti kutseõppeasutustes õppijatest, eriti suur on osatähtsus keskharidusel põhineva kutseõppe osas;
- need õppeasutused on esindatud igas Eesti regioonis (viieks regiooniks jaotatuna, v.a. Kesk-Eesti) ja omavad lisaks potentsiaali muutuda regionaalseteks kutseõppekeskusteks.

Negatiivsed rahvastikuarengud on iseloomulikud ka nendele linnadele (Tallinn, Tartu, Pärnu, Narva ja Kohta-Järve), kuid potentsiaalsete õppijate arv jääb regioonikeskustes piisavalt suureks, eriti võrreldes teiste Eesti linnade ja asulatega. Rändeline liikumine soodustab rahvastiku elama ja õppima asumist nendesse keskustesse, mis osaliselt ilmselt kompenseerib loomulikust iibest põhjustatud negatiivse rahvastikuarengu. Üldiselt on nendesse linnadesse ka suurem tung õppima asuda tänu atraktiivsemale õppekeskkonnale (võimalik, et ka laiem erialade valik, parem kutseõppeasutuste imago).

Mitme sarnase kutseõppeasutuse üheaegne paiknemine mõnes nendest linnadest võib tähendada ressursside killustamist ja seega vajadust reorganiseerida linna-sisene võrgustik, kuid tegemist on pigem organisatsioonilise küsimusega, millel puudub otsene regionaalne mõõde, mille puhul kutseõppeasutuste geograafiline asukoht ei ole oluline. Spetsialiseeritud (väga kitsalt) kutseõppeasutustes õppe säilitamine senistel erialadel nendes linnades puudutab Eesti tööjõuvajadusi laiemalt ja ei ole selles mõttes oluline probleem regionaalarengu mõttes.

Kokkuvõtvalt võib väita, et regioonikeskustes paiknevad kutseõppeasutused on demograafilises mõttes jätkusuutlikud kõikide võimalike arengute puhul.

Tabel 29 Õppurite arv kutsehariduses asustusklassides, õppeaastate lõikes

		1995/96	1999/00	2002/03
Kokku	Regioonikeskused	26443	31956	32649
Kokku	Maakonnakeskused	3877	5113	5461
Kokku	Muud asulad	4341	5684	5786
Kokku	EESTI kokku	34661	42753	43896
Põhihariduse baasil	Regioonikeskused	11668	11116	10074
Põhihariduse baasil	Maakonnakeskused	3005	3524	2925
Põhihariduse baasil	Muud asulad	3596	3420	3437
Põhihariduse baasil	EESTI kokku	18269	18060	16436
Keskhariduse baasil	Regioonikeskused	14775	20840	22575
Keskhariduse baasil	Maakonnakeskused	872	1589	2536
Keskhariduse baasil	Muud asulad	745	2264	2349
Keskhariduse baasil	EESTI kokku	16392	24693	27460

Allikas: 2000. aasta rahvaloendus

Tabel 30 Õppurite arvu muutused kutsehariduses asustusklasside lõikes, %

		95-2002	99-2002
Kokku	Regioonikeskused	23,5	2,2
Kokku	Maakonnakeskused	40,9	6,8
Kokku	Muud asulad	33,3	1,8
Kokku	EESTI kokku	26,6	2,7
Põhihariduse baasil	Regioonikeskused	-13,7	-9,4
Põhihariduse baasil	Maakonnakeskused	-2,7	-17,0
Põhihariduse baasil	Muud asulad	-4,4	0,5
Põhihariduse baasil	EESTI kokku	-10,0	-9,0
Keskhariduse baasil	Regioonikeskused	52,8	8,3
Keskhariduse baasil	Maakonnakeskused	190,8	59,6
Keskhariduse baasil	Muud asulad	215,3	3,8
Keskhariduse baasil	EESTI kokku	67,5	11,2

Allikas: 2000. aasta rahvaloendus

Tabel 31 Õppurite arv kutseõppes asustusklasside lõikes, %

		1995/96	1999/00	2002/03
Kokku	Regioonikeskused	76	75	74
Kokku	Maakonnakeskused	11	12	12
Kokku	Muud asulad	13	13	13
Kokku	EESTI kokku	100	100	100
Põhihariduse baasi	Regioonikeskused	64	62	61
Põhihariduse baasi	Maakonnakeskused	16	20	18
Põhihariduse baasi	Muud asulad	20	19	21
Põhihariduse baasi	EESTI kokku	100	100	100
Keskhariduse baasil	Regioonikeskused	90	84	82
Keskhariduse baasil	Maakonnakeskused	5	6	9
Keskhariduse baasil	Muud asulad	5	9	9
Keskhariduse baasil	EESTI kokku	100	100	100

Allikas: 2000. aasta rahvaloendus

Maakondliku tasandi puhul ei ole prognoositavaid demograafilisi tagasilööke kutseõppeasutuste võrgu kavandamisel seni peetud eriti oluliseks. Valdav suundumus on olnud maakondlike kutseõppekeskuste loomisele. Maakondi peetakse nõ jäävateks suurusteks ja üldjuhul soovitakse haldusreformi käigus süsteemi/jaotust kinnistada.

- Nendes asulates õpib kokku vaid 12% Eesti kutseõppeasutustes õppijatest, keskmine õppijate arv maakonnakeskuse kohta on alla 1000 õppija ja mitte oluliselt üle 1000 õppija maakonna peale kokku;
- Need õppeasutused on esindatud peaaegu igas Eesti maakonnakeskuses või nende lähitagamaal;
- Spetsialiseerituse astmelt on kutseõppeasutused üsna erinevad ja enamasti ei rahulda nad senini maakondliku tööturu vajadusi;
- Negatiivseid demograafilisi trende ja rahvastikuliikumist arvestades satuvad paljud maakondlikud kutseõppeasutused (sh ka kutseõppekeskusteks ühendatuna) õppijate arvu kiirest vähenemisest tulenevalt raskesse olukorda.

Kolmandas rühmas, **väikeasulates** (tabelites 29, 30, 31: muud asulad) asuvates kutseõppeasutustes õpib sama palju õpilasi, kui maakonnakeskusteski. Kahe kolmandiku ulatuses on tegemist õppega põhihariduse baasil, mis ei oma jätkusuutlikku väljavaadet üle-Eestilises ega ka ääremaade tööturu tulevikuvajadusi silmas pidades (ei ole soovitatav määratleda ääremaade tulevikku lihttööga seotud majandusarenguga, vt lisa 3). Nendes asulates asuvate õppeasutuste väljavaated on kõige probleemsemad ja praeguseks on enamiku puhul nende rolliks jäänud piirkondliku olulise tööandja roll.

- Samas on selle rühma asulates asuvate kutseõppeasutuste senine käekäik ja spetsialiseeritus väga erinevad; eristuvad nõ tugevad, seni kasvanud majandusharude tööjõuvajadust rahuldavad kutseõppeasutused ja “identiteedikriisis” olevad;
- Võib eeldada, et hoolimata majanduslikust ja demograafilisest kontsentratsioonist, suudavad ka mitmed asustusloogika järgi asutushierarhia madalaimatel astmetel olevate asulate kutseõppeasutused tagada jätkusuutlikkuse. Selle eelduseks on üle-Eestilise spetsialiseerituse omamine.

6.3. Kutseõppeasutuste võrgu võimalikud lahendusteed

Võttes arvesse, et kutseõppeasutuste paiknemine regioonikeskustes tuleb säilitada, keskendume järgnevalt vaid maakonnakeskustes ja väikeasulates paiknevate kutseõppeasutuste geograafilise paiknemise loogikale. Järgnevast loendist on välja jäetud need lahendused, mis tõstavad kutsehariduse kvaliteeti ja atraktiivsust tervikuna (õppekavade kvaliteet, õpetajate kvalifikatsioon, materiaal-tehnilise baasi kaasajastamine, koostöö piirkonna tööandjatega jne.), kuid milledel puudub otsene mõju kutseõppeasutuste võrgu kujunemisele (st mõju võib olla kaudne, näiteks osaliselt projektipõhine – EL tõukefondide kasutamine kutseõppe arendamiseks võib eeldatavasti soosida seni

edukamaid ja/või suuremaid õppeasutusi). Siiski tuleb rõhutada, et kutseõppeasutuste võrgu ümberkorraldamisel tuleb arvestada ka teiste samas piirkonnas asuvate õppeasutustega ja järgnevate alternatiivide hindamisel lähtuda haridussüsteemist kui tervikust.

Eristada võib järgmisi riigipoolse käitumise alternatiive:

1. Kutseõppeasutuste munitsipaliseerimine ja erastamine. Põhimõttel - pole riiklikku kutseõppeasutust pole ka riigil kui koolipidajal muret, nn “kaelast ära” käitumine;
2. Poliitiline otsus kutseõppeasutuste säilitamise kohta - riiklik/kohalik tasand, kutseõppeasutuste toimimise kinnimaksmine, valdavalt regionaalpoliitika sildi all;
3. Väiksemate (õppijate arvu poolest) kutseõppeasutuste sulgemine;
4. Väikeasulates asuvate kutseõppeasutuste ühendamine;
5. Maakondlike kutseõppekeskuste loomine igasse maakonda, seniste väiksemate (ja väikeasulates asuvate) kutseõppeasutuste sulgemine;
6. Maakondlike kutseõppekeskuste loomine igasse maakonda, seniste väiksemate (ja väikeasulates asuvate) kutseõppeasutuste “muutumine maakondlike kutseõppekeskuste filiaalideks”;
7. Osade kutseõppeasutuste (just väiksemates asulates, aga ka mõnedes maakonnakeskustes) ühendamine gümnaasiumidega, sh kutseõppe sisseviimine gümnaasiumidesse ka seal, kus kutseõppeasutuste läheduses ei ole gümnaasiume;
8. Kutseõppeasutuste arengu sidumine elukestva arengu põhimõtetega - täiskasvanute täienduskoolituse ja ümberõppe oluline kasv.

Nende võimalike variantide realiseerumine võib toimuda paralleelselt, sõltuvalt kutseõppeasutuse konkreetsest asukohast jm teguritest.

- Esimese 5 variandi realiseerimine on problemaatiline, kuna selleks puudub kas reaalne majanduslik ja poliitiline tahe või valmisolek (variant 1 puhul), ei ole poliitiliselt aktsepteeritav (variantide 2, 3 ja 5 puhul), on tehniliselt keerulised (variant 4 puhul, tulenevalt selliste koolide geograafilisest paiknemisest). Samuti ei aita nende variantide realiseerimine kaasa kutseõppe kvaliteeti tervikuna puudutavate probleemide lahendamisele, variant 5 puhul on tegemist ka demograafilistest tagasilöökidest tulenevate probleemide edasilükkamisega.
- Probleemide ajutise edasilükkamisega on tegemist ka variant 6 puhul.
- Variant 7 lahendab osaliselt demograafiliste tagasilöökidega kaasnevad probleemid, soodustab kutseõppevõimaluste mõningast geograafilist avarustumist väiksemates asulates, aitab kaasa üldharidusprobleemide lahendamisele (demograafilised tagasilöögid puudutavad ka üldharidust, eriti arvestades, et väiksemates asulates on gümnaasiume kutseõppeasutustest viis korda rohkem). Samas lahendab see variant vaid osaliselt põhikoolijärgse õppega seonduvaid probleeme, võimaldades tagada

haridusasutuste säilimise eelnevate variantidega võrreldes rohkemates asukohtades, vähendades ilma praktiliste/erialaste oskusteta üldkeskharidusega koolilõpetajate hulka.

- Variant 8 tähendaks soodustada maakondlikul tasandil kutseõppeasutuste profiili laiendamist (osaliselt rahvaülikooliks), kus lisaks kutseõppele põhi- ja keskhariduse baasil võimaldatakse kutseõpet kui ümberõpet (ilma üldkeskharidusega, kuid koos teatud sotsiaalsete ja üldoskuste õpetamisega) ka töötutele.

Eeldused ja põhjendused selle variandi realiseerimiseks oleksid järgmised (ka tabelid 32, 33, 34):

1. Töötute arv maakonnas ületab umbes kolmekordselt kutseõppes osalejate arvu. Isegi, kui saavutada, et 50% õpib kutseõppes, väheneb lähema 10 aasta jooksul noorte (õppijate) arv peaaegu kahekordselt, töötute arv aga ka optimistlikuma stsenaariumi kohaselt mitte enam, kui 2,5 kordselt (5% töötuse määra korral).
2. Valdav osa töötutest on I või II taseme haridusega, seejuures vähemalt kahe kolmandiku ulatuses ka ilma kutseharidusega (st ilma erialase ettevalmistuseta);
3. Ümberõpet vajavad erialade lõikes vähemalt pooled töötutest, sotsiaalset ja üldhariduslikku täiendusõpet ilmselt enamik; vähemalt pooled töötutest soovivad võimaluse korral ümberõppesse asuda.

Variant 8 eeldab aga HTM ja Sotsiaalministeeriumi (SM) (ja nende haldusalasse kuuluvate vastavate institutsioonide) vahelist reaalselt koostööd (poliitilist tahet ja ametkondlike barjääride ületamist), vastasel juhul ei ole selle variandi realiseerimine mõeldav.

Tabel 32 Õpilaste arv kutseõppes ja töötute arv maakondades 2000. aastal

	Kutse- või keskeriõpe põhihariduse baasil	Kutse- või keskeriõpe keskhariduse baasil	Kokku kutseõpe	Töötute arv
Kogu Eesti	18020	8097	26117	89900
Harju maakond	5668	3114	8782	32200
Hiiu maakond	115	67	182	500
Ida-Viru maakond	3589	1436	5025	18600
Jõgeva maakond	771	183	954	2500
Järva maakond	926	196	1122	3000
Lääne maakond	320	93	413	2000
Lääne-Viru maakond	933	374	1307	3900
Põlva maakond	231	154	385	2800
Pärnu maakond	1133	379	1512	4500
Rapla maakond	561	240	801	2700
Saare maakond	517	201	718	2000
Tartu maakond	1513	984	2497	7900
Valga maakond	356	143	499	1900
Viljandi maakond	822	350	1172	3100
Võru maakond	565	183	748	2400

Allikas: 2000. aasta rahvaloendus

Tabel 33 Töötute arvu jagunemine haridustaseme lõikes 2000. aastal

	I tase	II tase	I ja II tase kokku	III tase	Kutse- haridusega
HARJU	6008	16287	22295	7598	10417
HIIU	262	251	513	49	191
IDA-VIRU	3447	10092	13539	2986	7196
JÕGEVA	1020	1499	2519	272	899
JÄRVA	972	1186	2158	178	710
LÄÄNE	879	855	1734	153	471
LÄÄNE-VIRU	1691	1915	3606	437	1097
PÕLVA	903	1270	2173	202	766
PÄRNU	1702	2646	4348	544	1417
RAPLA	1107	1154	2261	221	668
SAARE	848	943	1791	155	627
TARTU	2461	4327	6788	1188	2317
VALGA	915	1413	2328	285	766
VILJANDI	1368	1712	3080	314	981
VÕRU	973	1639	2612	253	944

*Allikas: 2000. aasta rahvaloendus***Tabel 34 Töötute protsentuaalne jagunemine haridustaseme lõikes 2000. aastal (%)**

	I tase	II tase	I ja II tase kokku	III tase	Kutse- haridusega
Kogu Eesti	27,8	53,5	81,3	16,8	33,4
HARJUMAA	19,5	52,8	72,3	24,6	33,8
HIIUMAA	46,3	44,3	90,6	8,7	33,7
IDA-VIRUMAA	20,5	60,0	80,5	17,7	42,8
JÕGEVAMAA	36,3	53,4	89,7	9,7	32,0
JÄRVAMAA	41,2	50,3	91,6	7,6	30,1
LÄÄNE MAA	46,1	44,8	90,9	8,0	24,7
LÄÄNE- VIRUMAA	41,7	47,2	88,8	10,8	27,0
PÕLVAMAA	37,8	53,2	91,1	8,5	32,1
PÄRNUMAA	34,3	53,4	87,7	11,0	28,6
RAPLA MAA	44,3	46,1	90,4	8,8	26,7
SAARE MAA	43,4	48,3	91,7	7,9	32,1
TARTUMAA	30,4	53,4	83,8	14,7	28,6
VALGAMAA	34,8	53,8	88,7	10,9	29,2
VILJANDIMAA	40,0	50,1	90,1	9,2	28,7
VÕRUMAA	33,8	56,9	90,7	8,8	32,8

Allikas: 2000. aasta rahvaloendus

7. KOKKUVÕTE

Kutseõppeasutuste võrk moodustab osa haridussüsteemist ja selle eesmärgiks on kutseõppeasutuste selline ruumikorraldus, mis tagab ühiskonna vajadustest lähtuva koolituse kvaliteedi, koolituse kättesaadavuse, kutsehariduses osaleja motiveerituse ning piisavalt paindliku vastavuse õppija huvidele ja võimetele.

Valdav osa kutseõppeasutustest kuuluvad riigile ja nendes õpib valdav enamus kutseõppes õppijatest. Sellest tulenevalt on riigi interventsioonidel kutseõppeasutuste paiknemise korraldamisel lisaks hariduslikele tulemitele ka vahetu mõju riigi regionaalpoliitilisele arengule. Teema on poliitiliselt väga tundlik. "Tegevuskava kutseharidussüsteemi arendamiseks Eestis aastatel 2001-2004" esitas põhimõttelised lähtekohad kutseõppe ümberkorraldamiseks. Käesolev töö täpsustab selles esitatud seisukohti kutseõppeasutuste võrgu tuleviku kujundamiseks. Eelolevat kahte-kolme aastat tuleb käsitleda kui võimalust jätkata kutseõppeasutuste võrgus põhjendatud ja teadlikke ümberkorraldusi.

Elanike ja töökohtade koondumine suurematesse keskustesse jätkub, samuti on suuremad keskused atraktiivsemad õppimiskohana. Rahvastiku ja tööturu arengute tulemusena teravneb vajadus olemasoleva kutseõppeasutuste võrgu ümberkujundamiseks: olemasoleva võrgu ülalpidamiseks ei jätku õpilasi teatud kohtades, õppekavade praegune süsteem pole majanduslikult ja sotsiaalselt põhjendatud. Läbivaatamist vajab haridust reguleeriv seadusandlus, et välistada kutseõppeasutusse asunud õppijate tupikut haridusteel ning luua eeldused eri koolitüüpide laialdaseks integratsiooniks, täienduskoolituse ning ümberõppe läbiviimiseks. Üldtrendiks on suundumus erinevaid koolitüüpe integreerivatele kutseõppekeskustele regionaalsel tasandil ja maapiirkondades üle-eestilise spetsialiseerumise olemasolule.

Kutseõppeasutuste ruumimustri planeerimisel tuleb lähtuda asustussüsteemist. Eesti kutseharidus jaguneb kahe üleriigilise Tallinn-Tartu allsüsteemi vahel.

Regionaalsed kutseõppekeskused paiknevad suuremates linnades (Tallinn, Tartu, Virumaa (Narva, Kohtla-Järve, Jõhvi) ja Pärnu), mis on ühtlasi tõmbekeskusteks kõigi ülejäänud piirkondade suhtes. Nende kutseõppekeskuste areng on ka edaspidi suure tõenäosusega tagatud tänu nende linnastute kasvavale tähtsusele. Vajadus on linnasiseste võrgustike ümbervaatamiseks. Tallinnas ja Ida-Virumaal tuleb arvestada kutseõppe läbiviimisega ka vene keeles.

Maakondlikud kutseõppekeskused paiknevad maakonnakeskuses või tema lähipiirkonnas ja perspektiivis on nende kõigi jätkamine vähetõenäoline. Suure tõenäosusega on ka tulevikus toimivad: Haapsalu, Kuressaare, Paide, Rakvere, Valga, Viljandi ja Võru. Maakondlikud kutseõppekeskused teostavad laiahaardelist kutse- ja ümberõpet ning täiendkoolitust. Maakondlike kutseõppekeskuste ellujäämiseks võib osutuda vajalikuks mõni täiendav spetsialiseerumine kitsama eriala raames.

Maakonnakeskustest (uusmaakondadest) või nende vahetust pendelrände areaalist väljapoole jäävatel aladel nn maapiirkondades paiknevate kutseõppeasutuste ellujäämise eelduseks on üle-eestiline spetsialiseerumise omamine. Rida kutseõppeasutusi maapiirkondades tuleb kas sulgeda, allutada maakondlikule kutseõppekeskusele või

ülikoolidele. Lõuna- ja Kesk-Eestis, kus on traditsiooniline spetsialiseerumine maa- ja metsamajandusele, tuleb valida vastavad vajalikud erialad ja koondada need tugevamatesse koolidesse ning kujundada neist üle-eestilised vastava eriala keskused. Kuna viimased teenindavad tööjõu ettevalmistamist Eestile tervikuna, siis valikul ei peaks keskendumine mitte niivõrd regionaalarengule, kuivõrd kooli haridusliku potentsiaali jätkusuutlikkusele.

KASUTATUD MATERJALID

"Background Study on Employment and Labour Market in Estonia", working document, European Training Foundation, 1999

Belli, P., Anderson, J., Barnum, H., Dixon, J., Tan J-P. Handbook on Economic Analyses of Investment Operations, , Jan 26, 1998,

"Comparative Analysis of VET Systems and Regulated Professions in Baltic States", Eesti, Läti ja Leedu Seirekeskused, 2000

Bloch, A. Murphy seaduste täielik kogu. Tallinn, 1993

Country Monograph "Vocational Education and Training Systems and Structure and Public and Private Employment Services in Estonia"

"Educational Policy Analysis", OECD, 1999

"Eesti inimarengu aruanne", ÜRO Arenguprogramm (UNDP), 2000

"Eesti linnaregioonide arengupotentsiaali analüüs, OÜ EURREG, 2002

"Eesti majanduse arengukava aastateks 1999 – 2003", Rahandusministeerium, 1999

Eesti maakonnaplaneeringud

"Eesti metalli-, masina- ja aparaaditööstuse sektoruuring", SA Eesti Kutsehariduse Reform ja Sotsiaalministeerium, 2000

"Eesti puidu ja mööblitööstuse sektoruuring", Haridusministeerium ja SA Eesti

Kutsehariduse Reform, 1999

Eesti regionaalarengu strateegia

Eesti Riiklik Arengukava Euroopa Liidu Struktuurifondide Kasutuselevõtuks – Ühtne Programmdokument 2003 – 2006

"Eesti tööturg ja tööpoliitika", TÜ Majandusteaduskond, 2000

"Eesti Vabariigi tööhõive tegevuskava 2000 IV kv. – 2001", 2000

Eesti 2010. Üleriigiline territoriaalmajanduslik planeering.

Elukestva õppe strateegia 2002, töösolev projekt

"Ida-Virumaa Regional Development Programme, Opportunities and Constraints", World Bank, 2000

J.Kliimask, J., Annus, T., Ender, J., Koreinik, K., Trapido, D. “Lõuna-Eesti ettevõtete tööjõuvajadus”, 2002

“Kutsehariduse kontseptuaalsed lähtekohad”, Haridusministeerium, 1998 (heaks kiidetud Vabariigi Valitsuse 13.01.1998.a. protokollilise otsusega)

“Kutseharidus kui karjääri lähtekoht”, Tallinna Tehnikaülikool, 1999

“Kutseõppeasutuste uuring”, SA Eesti Kutsehariduse Reform poolt, 1998

“Oskustööjõu kasutamine ettevõtetes”, Majandusministeerium ja SA Eesti Kutsehariduse Reform, 1999

Levin H.M & McEwan P.J. Cost-Effectiveness and Educational Policy, 2002

Mingat, A., Tan J-P., Sosale S. Tools for Education Policy Analysis, , 2003 The International Bank for Reconstruction and Development/ The World Bank

"Reshaping the Focus of Vocational Teacher and Trainer Training", European Training Foundation, 1999

"Teadmistepõhine Eesti" Eesti teadus- ja arendustegevuse strateegia, Haridus- ja

Majandusministeerium, (heaks kiidetud VV arutelul 28.11.2000.a.)

Tegevuskava kutseharidussüsteemi arendamiseks Eestis aastatel 2001 – 2004

Tööjõusituatsioon firmades" Majandusministeerium ja SA Eesti Kutsehariduse Reform, 1999

"Thematic Review of the Transition from Initial Education to Working Life" OECD, 1999

Tammaru, T. Tartu Ülikool, Rahvastikuministri Büroo “ Eesti Linnade mõjualad ja pendelränne” Tartu 2001

"Training and Retraining in Regions, European Training Foundation, 1999

Statistiline analüüs tööjõu ja ettevõtluse kohta, Riigi Statistikaameti andmetel

Õppimiskavatsused ja seda mõjutavad tegurid. Optare, 2001

Andmebaasid:

Eesti Tööjõu-uuringute andmebaas

Eesti Statistikaameti regionaalarengu andmebaas

Haridus- ja Teadusministeeriumi andmebaasid